UNGDOMSKOMMISSIONEN

DE VÆRNEPLIGTIGES FORHOLD

BETÆNKNING
AFGIVET AF UNGDOMSKOMMISSIONEN

SAABYE & CHRISTENSENS EFTF.
KØBENHAVN 1949

Indhold

side

Indledning 5

Kapitel 1. Historiske forudsætninger for kommissionens arbejde. . . . 8

Kapitel II. Grundlæggende synspunkter 13

Kapitel III. Tidspunktet for indkaldelsen 15
Tidspunktet for sessionen 15
Tidspunktet for mødet ved værnene 15
Udsættelsesordningen 16
Indkaldelsesterminerne 16
Forslag 16

Kapitel IV. Forholdet mellem befalingsmænd og værnepligtige 17
Soldaterne 17
Befalingsmændene 19
Disciplin 20
Eksercits 21
Ukvemsord etc. 22
Kollektive straffe 23
Den militære anstand 23
Rekrutprøven 24
Forslag 25

Kapitel V. De værnepligtiges økonomiske kår 26
Lønningen 27
Undermunderingsgodtgørelse 28
Skatter 28
Økonomisk hjælp til værnepligtige og deres familier . . 29
Velfærdssekretæren 31
Bosætningslån 31
Hjemsendelsen 31
Hjemsendelsespenge 34
Værnepligtige befalingsmænd 35
Merudgifter ved gennemførelse af de i kapitel V foreslåede foranstaltninger 35
Forslag 36

Kapitel VI. Retslige forhold 37
Gældende straffelov 37
Gældende retsplejelov 39
Disciplinarmidler 40
Arbitrære afgørelser 41
Kommissionens bemærkninger 41
Straffeloven 41
Retsplejeloven 43
Arbitrære afgørelser 43
Talsmandsordningen 44
Forslag 46

Kapitel VII. Sundhedsmæssige forhold 48
Kostforplejningen 48
Belægningsforhold 49
Renovation 49
Lægeundersøgelsen 49
Tandlægeundersøgelse 49
Forslag 50

Kapitel VIII. Uddannelsesproblemer 51
Idrætten 51
Arbejdstiden 51
Akkordarbejde 52
Vagttjenesten 52
Ventetiden 53
Forklaring 53
Faste befalingsmænd 54
Forslag 54

Kapitel IX. Oplysningsvirksomhed som led i uddannelsen 55
Forslag 57

Kapitel X. Mulighederne for fortsat uddannelse 58

Kapitel XI. Fritiden 60
De nuværende regler for fritid 60
Kommissionens bemærkninger 61
Ret til fritid 64
Påklædning i fritiden 65
Svenske bestemmelser 66
Forslag 66

Kapitel XII. Fritids forsorg en 67
„Folk og Værn"s arbejde 67
Kommissionens bemærkninger 71
Lokaleproblemer 74
Fritidsundervisningen 75
Foredrags- og filmsaftener 76
Teaterforestillinger m. v. 77
løvrigt 77
Forslag 77,

Kapitel XIII. Resumé 79

Bilag I. Uddannelsen af befalingsmænd. Af kaptajn R. M. Larsen . . 81

Bilag II. Arbejdsdirektoratets ugentlige fortegnelse over ledige pladser 97

Bilag III. Krigsministeriets skrivelse af 21/6 1945 100

Indledning.

Ved skrivelse af 17. oktober 1945 anmodede arbejds- og socialministeriet formanden for Dansk Ungdomssamvirkes repræsentantskab, professor dr theol. *Hal Koch* og kontorchef i arbejds- og socialministeriet, nu departementschef i ministeriet for byggeri og boligvæsen, *Axel Skalts* om at overtage hvervet som henholdsvis formand og viceformand for den af regeringen under samme dato nedsatte ungdomskommission.

Man tilskrev samtidig en række ministerier og organisationer om at udpege repræsentanter til kommissionen, hvorhos man anmodede departementschef *H. H. Koch* og departementschef, nu stiftamtmand *J. Høirup* om at ville deltage i kommissionens forhandlinger i det omfang, hvori de skønner dette hensigtsmæssigt.

Siden kommissionens nedsættelse er der sket en række ændringer i dens sammensætning, hvoraf skal nævnes, at departementschef *Axel Skalts* efter sin udnævnelse til departementschef i ministeriet for byggeri og boligvæsen efter anmodning er blevet fritaget for hvervet som viceformand, og kommitteret *Jørgen S. Dich* er blevet beskikket som ny viceformand. Endvidere har flere af ungdomsforeningerne udpeget nye repræsentanter til kommissionen.

Kommissionen havde ved nærværende betænknings afgivelse følgende sammensætning:

Formand: professor, dn theol. *Hal Koch.*
Viceformand: kommitteret *Jørgen S. Dich.*
Forlagssekretær *Tage Albertsen,* (Dansk Samlings Ungdomsgrupper).
Kommunelærer *Chr. Klarskov Andersen* (Dansk Vandrelaug).
Forstander *J. Th. Arnfred* (Foreningen af Højskoler og Landbrugsskoler).
Kontorchef, frk. *Alice Bruun* (socialministeriet).
Sekretær, cand. jur. *Bent Christensen* (Danske Studerendes Fællesråd).
Fuldmægtig, cand. polit. *Lauge Dahlgaard* (Radikal Ungdoms Landsforbund).
Statsvidenskabelig konsulent *Henning Friis* (arbejds- og socialministerierne).
Ekspeditionssekretær *F. V. Grage* (statsministeriet).
Sekretær *Henry Gran* (Faglig Ungdom).
Sekretær, fru *Toni Grøn* (Kvindeligt Arbejderforbund).
Gymnasielærerinde, frk. *Kirsten Hartvig-Olsen* (K.FU.K.).
Sekretær *Erik Hauerslev* (Arbejdernes Oplysningsforbund).
Forbundsformand *Per Hækkerup* (Danmarks socialdemokratiske Ungdom).
Forstander *Jens Marinus Jensen* (De danske Ungdomsforeninger).
Forbundsformand *Villy Karlsson* (Danmarks kommunistiske Ungdom).
Læge *Karen M. Høirup Knudsen* (Dansk Kvindesamfund).
Kaptajn *R. M. Larsen* (forsvarsministerens foredragsudvalg).
Kst. byretsdommer, dr. jur. *Louis le Maire* (justitsministeriet).
Sekretær, cand. jur. *Poul Møller* (Konservativ Ungdom).
Generalsekretær, pastor *N. F. Lykkegaard Nielsen* (K.F.U.M.).
Statskonsulent, magister *Johs. Novrup* (undervisningsministeriet).
Gårdejer *Jens P. Petersen* (Venstres Ungdoms Landsorganisation).
Ekspeditionssekretær *Poul Skadegård,* (Danmarks Retsforbunds Ungdom).
Kontorchef, fru *E. Torkild-Hansen* (undervisningsministeriet).

Til kommissionens ledende sekretær beskikkedes statsvidenskabelig konsulent *Henning Friis,* under hvis studieophold i Amerika fra januar 1948 sekretariatsforretningerne er blevet varetaget af fg, fuldmægtig i socialministeriet, cand. jur. *Kaj Budde Lund* og sekretær *Poul Dam.*

Ifølge sit kommissorium skal kommissionen lade foretage de fornødne undersøgelser af ungdommens særlige problemer og behov og på grundlag heraf fremsætte egnede forslag.

Kommissionen vil bl. a. have til opgave at undersøge ungdommens arbejds- og indkomstforhold og faglige uddannelse, dens boligforhold og muligheder for en sund udnyttelse af fritiden, i hvilken forbindelse spørgsmålet om støtte til ungdommens foreninger, fritidslokaler og idrætsliv vil være at tage i betragtning. Endelig skal kommissionen tage hensyn til de problemer, som vedrører de unges familiedannelse og bosætning.

Kommissionen skal i første række tage sigte på mulighederne for gennem positive foranstaltninger at sikre den normale ungdom en harmonisk social og kulturel udvikling, men skal samtidig optage spørgsmålet om den asociale ungdoms problemer til behandling med særligt henblik på forebyggelse af ungdomskriminaliteten.

Kommissionen har tidligere afgivet følgende udtalelser og betænkninger:

1. Udtalelse vedrørende erhvervsvejledning, 1946
2. Udtalelse vedrørende revision af lov om ungdomslejre, 1946.
3. Betænkning angående ungdommens boligforhold I, 1947.
4. Udtalelse vedrørende revision af lov om ungdomsskoler for den ufaglærte ungdom, 1947.
5. Betænkning om den tilflyttede ungdoms særlige problemer, 1948
6. Betænkning om ungdommens bosætningsproblemer, 1948.
7. Betænkning over beskyttelsesforanstaltninger m. v. samt etablering af en almindelig helbredskontrol for ungdommen, 1948.

Til behandling af spørgsmål vedrørende ungdommens arbejds-, uddannelses- og indkomstforhold har kommissionen nedsat et særligt udvalg, der består af følgende medlemmer af ungdomskommissionen:

Kommitteret *Jørgen 8. Dich,* formand,
sekretær, cand. jur. *Bent Christensen,*
fuldmægtig, cand. polit. *Lauge Dahlgaard,*
sekretær *Henry Gran,*
sekretær, fru *Toni Grøn,*
forbundsformand *Per Hækkerup,*
forbundsformand *Villy Karlsson,*
læge *Karen M. Høirup Knudsen,*
kaptajn *R. M. Larsen,*
sekretær, cand. jur. *Poul Møller,*
statskonsulent, magister *Johs. Novrup,*
gårdejer *Jens Peter Petersen,* samt
ekspeditionssekretær *Poul Skadegård,*
hvorhos kontorchef *K. Vedel-Petersen,* Centralarbejdsanvisningskontoret, er tilkaldt som sagkyndigt medlem.

Udvalgets sekretær er sekretær *Poul Dam.*

Udvalget har til behandling af de under dette hørende problemer nedsat fire arbejdsgrupper, hvoraf arbejdsgruppe 4 har haft til opgave at beskæftige sig med de værnepligtiges forhold.

Denne arbejdsgruppe bestod, da den afgav indstilling til udvalget og kommissionens plenum, af følgende medlemmer af udvalget:

Kaptajn *R. M, Larsen,* formand,
fuldmægtig, cand. polit. *Lauge Dahlgaard,*
forbundsformand *Villy Karlsson,*
sekretær, cand. jur. *Poul Møller* og
kontorchef *K. Vedel-Petersen.*

Arbejdsgruppen er tiltrådt af følgende sagkyndige: inspektionschef, socialrådgiver *Thisted-Jensen* og overfyrbøder *Chr. Pedersen.*

Thisted-Jensen har fungeret som gruppens sekretær indtil juni 1948, hvorefter *Poul Møller* overtog sekretariatsforretningerne.

Gruppen har afholdt 16 møder samt foretaget besøg i Arresødallejren og Høvelte-

lejren, hvor man tillige har haft samråd med repræsentanter for de stedlige befalingsmænd). Gruppen har endvidere indkaldt nyligt hjemsendte talsmænd for det værnepligtige mandskab til drøftelserne om talsmandsordningen i praksis.

Arbejdsgruppens og udvalgets indstilling er blevet tiltrådt af ungdomskommissionens plenum den 22. oktober 1948, og man har således ikke kunnet tage hensyn til de meddelelser om de i betænkningen omtalte forhold, som er fremkommet mellem denne dato og betænkningens færdigtrykning.

Statsvidenskabelig konsulent *Henning Friis* har på grund af bortrejse været forhindret i at deltage i ungdomskommissionens behandling af nærværende betænkning.

Tage Albertsen. *Chr. Klarskov Andersen.* *J. Th. Arnfred.* *Alice Bruun.*

Bent Christensen. *Lauge Dahlgaard.* *Jørgen S. Dich,* viceformand. *F. V. Grage.*

Henry Gran. *Toni Grøn.* *Kirsten Hartvig-Olsen.* *E. Hauerslev.*

Per Hækkerup. *Jens Marinus Jensen.* *Villy Karlsson.*

Karen M. Høirup Knudsen. *Hal Koch,* formand. *R. M. Larsen.* *le Maire*

Poul Møller. *Lykkegaard Nielsen.* *Johs. Novrup.* *Jens P. Petersen.*

Poul Skadegård. *E. Torkild-Hansen.*

Poul Dam.

KAPITEL I

Historiske forudsætninger for kommissionens arbejde.

Det danske forsvar hviler på *den almindelige værnepligt,* som blev indført i folkestyrets gennembrudsår 1848. Imod værnepligtens indførelse rejste der sig i vort land ingen betydelig politisk modstand, hvilket formentlig skyldtes, at folkestyrets gennembrud i Danmark var snævert forbundet med nationalitetstankens sejr, og at Danmark befandt sig ved indledningen til en alvorlig krig mod oprørsregeringen i Slesvig-Holsten. Det føltes derfor af alle betydende kredse naturligt, at det nyfødte folkestyre måtte forsvares af folket i fællesskab, ligesom krigens mål: at knytte Slesvig fastere til kongeriget end til det tyske Holsten appellerede til hele den nyvakte nationalitetsfølelse.

Værnepligten blev da også fastslået i *grundloven af 5. juni 1849,* i grundloven af 1866, og bestemmelsen herom blev gentaget i vor nuværende grundlovs § 88, der lyder: *„Enhver våbenfør mand er forpligtet til med sin person at bidrage til fædrelandets forsvar efter de nærmere bestemmelser, som loven foreskriver."*

Men trods grundloven var den almindelige værnepligt dog væsentligt begrænset i mange år endnu, idet den var forbundet med den såkaldte „stillingsret", d.v.s. en ret til at lade en anden stille for sig. Denne ret ophørte først i 1867.

Den folkelige samhørigshedsfølelse, som soldatertjenesten havde haft mulighed for at fremhjælpe, blev på grund af stillingsretten ikke skabt, da det var ganske almindeligt, at sønner fra bedre stillede hjem betalte en anden til at „stille for sig", hvorved der skabtes et ikke ubetydeligt modsætningsforhold mellem befolkningsklasserne.

Stillingsretten bevirkede også, at de forandringer i forholdet mellem befalingsmand og soldat, som værnepligtens indførelse skulle have medført, udeblev.

Da treårskrigen var overstået, og fredsstyrkerne påny skulle sættes på benene, var der ingen afgørende forskel på klientellet i den danske hær før værnepligtens indførelse, da hæren udelukkende blev udskrevet blandt landbefolkningen, og efter. Befalingsmændene behandlede da også mandskabet stort set, som det havde været skik og brug tidligere.

At reformerne kun småt arbejdede sig frem skyldtes vel i nogen grad også, at der fandtes aldersgrænser for officerer og underofficerer, således at yngre officerer havde vanskeligt ved at gøre sig gældende.

At disciplinen i den danske hær efter de tyske sejre i 1864, 1866 og 1870—71 blev opbygget efter preussisk mønster er vel ikke uforklarligt, da militære chefer naturligt må tage ved lære af stater, hvis krigsmagt har resultater at pege på. Men at denne disciplin var uegnet for den danske folkekarakter og direkte skadelig for tillidsforholdet mellem befalingsmænd og menige er uomtvistelig.

Medvirkende til den stigende uvilje mod forsvaret blev *den politiske strid i provisorieårene.*

Provisorieårenes politik bevirkede et dybt modsætningsforhold mellem folkeflertallet, der stod bag folketinget, og de kredse, der støttede regeringen. Blandt stridsspørgsmålene blev også forsvarsspørgsmålet inddraget. Langt de fleste befalingsmænd stillede sig bag regeringen i kraft af deres sociale position, deres loyalitet som kgl. embedsmænd og deres milieumæssige tilhørsforhold til landstingsflertallet, der desværre ikke betænkte sig på at sende soldater på fælleden for at nedkæmpe Pios socialister, og som ved oprettelsen af gendarmkorpset, der af folket blev betragtet som en del af hæren, foranledigede et had mod værnepligten i bondebefolkningen

Soldaterne så i deres befalingsmænd repræsentanter for det forhadte Højre og for

et udemokratisk system, som de hjemmefra vidste, at de skulle være modstandere af. Omvendt så befalingsmændene i soldaterne „venstre- og socialistspirer", som ville den gamle dannelse, hvis grundlag var „Gud, konge og fædreland", til livs. Samarbejde og forståelse i moderne forstand var umuligt, og mistilliden blev siddende i blodet på begge parter længe efter forliget i 1894, der afsluttede provisorieårene.

Nederlaget i 1864, Tysklands militære overlegenhed på kontinentet efter krigen 1870—71, stormagternes enorme flådebyggeri og deres omfattende kolonisation af andre verdensdele bevirkede, at Danmarks lidenhed i forhold til andre magter blev stadig mere iøjnefaldende, hvorfor der fra flere sider iblandt de venstreorienterede grupper udtryktes *ønsket om, at Danmark intet forsvar skulle have,* eller i hvert fald kun en minimal styrke uden egentlige forsvarsopgaver.

Herom kom den forsvarspolitiske diskussion til at dreje sig lige op til den seneste tid. Nogle grupper, der var modstandere af de militære former, eksercits og krigsmagtens hårde mandstugt, sluttede sig til det synspunkt, at en afskaffelse af værnene var at foretrække. Den i et demokrati naturlige uvilje mod „det militære", der stod som modsætning til det „civile" eller det „folkelige", førte store befolkningsgrupper over i et direkte forsøg på at afskaffe forsvarets Omvendt blev de befolkningsgrupper, der mente det rigtigt at opretholde værnene, i mange situationer tvunget til at forsvare sådanne former og episoder inden for militæret, som de egentlig ikke selv billigede, fordi en deltagelse i kritikken, som ofte skød over målet, af mange blev betragtet som modstand mod forsvaret i det hele taget.

Sålænge problemstillingen var forsvar eller intet forsvar, var indsatsen for reformer indenfor værnene kun ringe i politiske kredse. Dels måtte det grundlæggende spørgsmål, om vi overhovedet skulle have et forsvar, først afgøres, dels følte mange af dem, der egentlig og oprindelig var tilhængere af reformer på dette område, at den direkte og hurtigste vej var afskaffelse af forsvaret, medens omvendt reformvenner inden for de positive retninger ofte lå under for fordomme og frygtede, at de ved at rejse kravet om ændringer skulle blotte mangler og fejl, som de politiske modstandere kunne udnytte til skade for forsvarssagen. Frygten for at bære ved til de politiske modstanderes bål bevirkede, at reformvennerne inden for de højreorienterede grupper ikke sjældent måtte gøre fælles sag med landets lille, i egentligste forstand „militaristiske" gruppe.

Under denne politiske kamp, som her i landet blev særlig uforsonlig på grund af det dybe skel, der var skabt mellem befolkningsgrupperne i provisorieårene, er det naturligt, at også arbejdet i værnene på at skabe et varigt og fast tillidsforhold mellem befalingsmændene og de værnepligtige gik trægt. Bevillingerne var i almindelighed så små, at der ikke var penge til „Folk og Værn"-arbejde, som det nu kendes. Aflønningen af officererne var ej heller af en sådan størrelse, at man kunne forvente, at de bedst egnede ungdomsopdragere gik denne vej.

Mange af de menige gik til soldatertjenesten med den opfattelse, at dens formål var meningsløs, og at dens midler ikke stemte med dansk mentalitet eller i bedste fald var latterlige.

Efterhånden som *de årlige indkaldelser blev stærkt formindsket* ved forsvarsordningerne af 1922 og 1932, følte den indkaldte fjerdedel af det værnepligtige mandskab det ikke blot som en meningsløshed, men tillige som en uretfærdighed, at en lodtrækning afgjorde, hvem der skulle ofre adskillige måneder uden indtægter. Ungdomsarbejdsløsheden i 1930'erne formindskede vel ej heller bitterheden hos den unge, der måtte forlade sit arbejde for at aftjene sin værnepligt og måske udsættes for arbejdsløshed med alle dennes uhyggelige følger efter hjemsendelsen.

Alle disse faktorer, som der her er redegjort for: *forsvarets tilsyneladende meningsløshed, uviljen mod de militære former og den militære disciplin, det tilsyneladende vilkårlige udskrivningssystem, arbejdsløshedsfrygten* og den i mange kredse herskende *tillid til folkeforbundet* gav den indkaldte en direkte fjendtlig indstilling til befalingsmændene, som — skønt tjenestemænd, der blot udførte deres tjenestepligter — blev gjort ansvarlige for det hele system. De var systemets repræsentanter, og de måtte derfor føle den uvilje, der i vide kredse næredes mod systemet.

Befalingsmand3korpset fik på sin side ikke den nyrekruttering fra f. eks. arbejderbefolkningen, som kunne have betydet et frisk incitament, fordi det simpelthen i arbejderhjemmene blev betragtet som frafald, hvis en søn ville blive inden for

militæret. Men befalingsmændene var heller ikke glade for at få personer iblandt sig af radikal eller socialdemokratisk anskuelse. Betegnende herfor er en overkrigsretsdom fra 1909, En oversergent havde under en valgkampagne opfordret til at stemme på radikale eller socialdemokratiske kandidater; foranlediget heraf kaldte en stabssergent ham forræder. Ved det af oversergenten anlagte injuriesøgsmål fastslog overkrigsretten, at den ikke kunne anse en sådan betegnelse for uberettiget.

Mange befalingsmænd ejede ikke evnen til at gennembryde den kulde, der slog dem i møde fra mandskabets side. De isolerede sig derfor og udførte deres tjenestepligter uden den stærke interesse for den enkelte soldat, som alene kan skabe et gensidigt og varigt tillidsforhold.

Føjer man hertil, at adskillige befalingsmænd var opvokset i hjem, der var uden forståelse for levevilkår og livsvaner, opdragelse og gængs opførsel hos den store del af befolkningen: landbo- og arbejderfamilierne, at det i visse familier var slægtstradition, at een eller flere sønner skulle være officerer, og at man i disse familier ofte var traditionelt indstillet overfor de såkaldte „brede lag", vil det vel være forståeligt, at det kun gik yderst småt med at skabe de værn, som kunne arbejde som et naturligt led i et demokratisk samfund.

Disse generelle betragtninger må dog ingenlunde foranledige til at tro, at det ikke ofte lykkedes en befalingsmand at opnå et kammeratligt og personligt tillidsforhold til sine soldater. For en befalingsmand, der har alle naturlige lederegenskaber, gælder det, at han i løbet af de måneder, soldatertjenesten varer, vil bryde ethvert modsætningsforhold og fjerne enhver fordom. En sådan virkelig leder kan selv de vanskeligste vilkår ikke stække. Men desværre er det inden for det militære liv som inden for det civile liv kun et fåtal beskåret at være i besiddelse af sådanne egenskaber.

Og for flertallet af soldaterne fra disse år gælder det også, at kammeratskabets betydning under deres soldatertid blev en oplevelse, som nogle år efter for de fleste forlener soldatertjenesten med et helt andet skær end under selve tjenestetiden.

Der blev dog trods alt på flere områder gennemført *betydelige reformer*.

Således blev der ved det lejlighedsvis forekommende kasernebyggeri gennemført store forbedringer i *kasernerings forholdene*. Alle tekniske og moderne erfaringer blev taget i brug, således at Danmark i dag er i besiddelse af enkelte kaserner, som fuldt ud står på højde med, hvad der bydes soldater i andre lande.

De retslige forhold beskæftigede rigsdagen sig gentagne gange med i disse år. *Den militære retspleje og straffelov* hvilede således indtil 1919 fortrinsvis på bestemmelser fra 1683 og 1752 for henholdsvis hæren Og flåden. I 1881 gennemførtes en ny militær straffelov, der afskaffede de mest utidssvarende straffeformer, såsom pryglestraf og krumslutning, men bevarede arrest i bøjen, mørkearrest og arrest på vand og brød. Gentagne gange var i årene fra 1891 og 1910 disse forhold genstand for langvarige og hårde folketingsdebatter, oftest foranlediget af en eller anden episode, ved hvilken nogle værnepligtige var blevet særlig hårdt straffet.

Under disse forhandlinger blev allerede i 1891 *soldaternes fritidsproblem* drøftet, idet folketingsmand *R. Nielsen* mente, at værnene burde give en slags højskoleundervisning i soldaternes fritid, og allerede dengang meddelte såvel krigsminister *Bahnson* som den senere krigsminister oberst *Madsen,* at dette gentagne gange var forsøgt, men uden mindste held.

I 1905 oplyste den senere statsminister *C. Th. Zahle* i folketinget, at studentersamfundet havde ansøgt om en beskeden bevilling til lysbilledapparater o. lign. med det formål at arrangere oplysningsaftener for de indkaldte.

Ved en folketingsforhandling i 1910 henledte *Sabroe* opmærksomheden på det betimelige i at foretage undersøgelser af psykisk art ved sessionerne for at undgå underlødigt mandskab.

Disse heftige folketingsdebatter førte dog ikke til store reformer på retsplejens område, fordi man stadig afventede den civile retsplejereform, som blev vedtaget 1916. I 1908 gennemførtes dog adgangen til at få beskikket forsvarer, og der oprettedes en overkrigsret som appelinstans. Krigsretternes virksomhed indskrænkedes samtidig til kun at omfatte sager af militær karakter. Først da den civile retspleje var ændret i 1916, gennemførtes den nye militære retsplejeordning i 1919, hvorved de særlige krigsretter afskaffedes, men de arbitrære afgørelser af praktiske grunde

bibeholdtes. I 1937 førtes den militære retspleje a jour med den stedfundne udvikling.

På *det sociale område* gennemførtes reformer af største betydning ved socialreformen i 1933 og i 1945 efter den anden verdenskrigs afslutning, ligesom man ved gentagne lovgivningsforanstaltninger har forbedret forholdene for de under militærtjenesten invaliderede personer.

Nævnes bør naturligvis, at *sundhedsforholdene* under værnetjenesten er blevet gennemgribende forbedret ved en kontinuerlig udvikling, hvor hærens lægekorps fuldt ud har holdt trit med lægevidenskabens store fremskridt.

Efter nazismens magtovertagelse i Tyskland 1933 og folkeforbundspolitikens sammenbrud skete der en mærkbar ændring i indstillingen til forsvaret. *Socialdemokratiet,* der var det førende parti, og som. hidtil havde været tilhængere af en isoleret afrustningspolitik, erkendte, at de udenrigspolitiske forudsætninger for en sådan politik var bristede. Dette gav sig bl. a. udslag i forsvarsordningerne af 1937, i mangfoldige politiske udtalelser, f. eks. socialdemokratiets kongresudtalelse i januar 1939, hvori det bl. a. hed:

„Kongressen anerkender den betragtning, der lå til grund for militærordningen af 1937, at de styrker, som det anses for rimeligt at tilvejebringe, skal være udrustet på tidsvarende måde, ligesom landets interesser iøvrigt kræver, at tilstrækkeligt store styrker er til rådighed på enhver tid.

Medens man absolut må afvise planer om en oprustning, således som den foregår i andre lande, kan kongressen ikke se bort fra den udvikling, som foregår på de militære områder, en udvikling, der må medføre, at beskyttelsesforanstaltninger af anden art end tidligere nu er fornødne og påkrævede også af hensyn til befolkningens sikkerhedsfølelse.

Kongressen opfordrer derfor partiets politiske repræsentation til at skænke det militære beredskab fornøden opmærksomhed under hensyn til den stedfindende udvikling og til mandskabsstyrkernes sikkerhed, og ser ingen grund til at hindre en modernisering indenfor de af nationens vilkår givne økonomiske grænser."

Samtidig med denne politiske udvikling var der foregået en hermed sammenhængende omvurdering af forholdene i værnene hos arbejderungdommen, således havde den daværende kommanderende general, generalløjtnant *Erik With* talt ved flere lejligheder i socialdemokratiske ungdomsforeninger om værnene og ungdommen, ligesom han medvirkede til indførelsen af de populære forældredage, der blev den første spæde spire til det nu vidtforgrenede „Folk og Værn"-arbejde.

I slutningen *af* 1930'erne var forsvars3pørgsmålet således ved at forsvinde som politisk kampspørgsmål, og det var nu muligt for alle betydende kredse at mødes i et fælles arbejde for i befolkningen og i værnene at bygge et tillidsforhold op fra grunden mellem de værnepligtige og befalingsmandsgrupperne.

Efter *den 9. april 1940* blev alle kredse såvel i som uden for værnene klar over nødvendigheden af at tage fat for alvor på disse opgaver. Værnenes oplysningskontor blev oprettet og underlagt *forsvarsministerens foredragsudvalg* med repræsentanter for de fire store politiske partier, og dette udvalg kom til at stå i spidsen for „Folk og Værn"-bevægelsen. Ved kurser i besættelsesårene fik befalingsmændene kendskab til de strømninger, der rørte sig i befolkningen, og ved utallige foredrag i ungdomsforeninger landet over skildrede befalingsmænd værnenes arbejdsvilkår. Filmsarbejdet og bladvirksomheden, oplysnings- og underholdningsaftener blev iværksat for det indkaldte mandskab.

Samtidig foregik der i disse år — især i ungdomsforeningerne — mange *drøftelser om de værnepligtiges kår.* Modstandsbevægelsens arbejdsformer virkede naturligvis befrugtende på disse diskussioner.

I *sabotagegrupperne* blev der skabt en militærorganisation med den strengeste disciplin, men med et nært kammeratligt tillidsforhold mellem lederne og de menige. At et sådant nært tillidsforhold, som i modstandsbevægelsen var en grundlæggende betingelse, også ville være af stor betydning ved en genopbygning af værnene blev indrømmet fra alle sider, ligesom alle var klare over, at man herved også ville skabe forudsætninger for sådanne arbejdsformer i hær og flåde, som var i bedste overensstemmelse med den danske befolknings demokratiske idealer og levevis, uden at man derved behøvede at nedsætte værnenes effektivitet i påkommende tilfælde.

Tanker af denne art førte til det hyppigt anvendte krav om en *„demokratisering"*

af værnene, uden at man egentlig fra alle sider gjorde sig klart, hvad man mente dermed.

I den forbindelse kan kommissionen fuldt ud tilslutte sig en udtalelse af den nu afdøde svenske statsminister *Per Albin Hansson,* der i 1937 udtalte:

„For mig er forsvarets demokratisering mere et spørgsmål om ånd end om bestemmelser; denne ånd vokser bedst frem af en gensidig tillid. Det er væsentlig for folkets tillid til forsvaret, at denne tillid kan grundes på en almen overbevisning om loyalitet mod den demokratiske ordning hos de ved værnene ansatte og om deres vilje til inden for forsvarsvæsenet at handle demokratisk. Men det er ikke mindre væsentligt, at de ved værnene ansatte føler, at de kan udføre deres arbejde under retfærdig vurdering af og tillid til deres redelige stræben efter at tjene helheden. Kravene kan ikke stilles ensidigt. Der må være gensidig god vilje til forståelse og samvirken."

I statsminister *Buhls* trontale 9 maj 1945 udtaltes det:

„Det er regeringens håb, at forsvarssagen, som så længe har været genstand for bitter meningsforskel, vil kunne løses i fællesskabets ånd som en sag, der kan samle hele det danske folk, og *som et sandt udtryk for folkets demokratiske indstilling* og vilje til selvstændighed."

I den følgende sommer blev der fra *alle politiske partier og fra alle politiske ungdomsorganisationer* givet udtryk for ønsket om en tilbundsgående undersøgelse af de værnepligtiges forhold med det formål for øje at skabe de tiltrængte forbedringer, således at værnene kunne blive udtryk for „folkets demokratiske indstilling."

Der skal her anføres to citater fra to af de politiske partier, der havde stået skarpest over for hinanden i forsvarssagen. I en udtalelse fra *den socialdemokratiske partikongres* 19.-22. august 1945 hed det:

„En virkelig demokratisering af forsvarsmagten gennemføres. De indkaldtes økonomiske forhold ordnes på betryggende måde og genantagelse til arbejde eller anvisning af andet arbejde søges sikret ved hjemsendelse. Gennem valgte tillidsmænd gives der soldaterne adgang til at fremføre ønsker om mandskabets forhold, derunder til at medvirke ved tilrettelæggelsen af foredrag, underholdning o. lign. i mandskabets fritid. Soldaterhjemmene drives i samarbejde med det offentlige og ledes af lokale udvalg med repræsentanter for menige, befalingsmænd, ungdomsorganisationer og kommuner."

I *det konservative folkepartis* program af 30. august 1945 hed det således bl. a.:

„Værnepligten skal tillige være et middel til at opdrage ungdommen til medborgerlig solidaritet. Befalingsmændene skal have en sådan uddannelse og sådanne økonomiske kår, at de kan svare til de krav, der stilles til dem som befalingsmænd og ungdomsopdragere. Kravene til officersgerningen bør ikke forringes, men der skal gives enhver dertil særlig egnet lejlighed til at avancere til de højeste poster. Det indkaldte mandskab skal sikres mod afskedigelse og nedsættelse af deres hjems levestandard. Hjælp til indkaldtes familier bør udskilles fra socialkontorerne og henlægges til særlige kontorer."

Naturligvis med nuancer, men i det store og hele på samme linie lå udtalelser fra de øvrige partiers politiske ledere ved taler holdt i 1945-46.

De skiftende forsvarsministre *Ole Bjørn Kraft, Harald Petersen* og *Rasmus Hansen* har alle udtalt deres stærke sympati for reformer i militærforsorgen.

Fra *værnenes chefer* er der i flere taler under og efter besættelsesårene givet udtryk for det ønskelige i det snævreste tillidsforhold mellem værnenes grupper og mellem befolkningen og værnene.

Ud fra denne eenstemmige opfattelse blev allerede i sommeren 1945 *hilsepligten* betydelig indskrænket og *talsmandsordningen* gennemført. Samtidig udvidedes hjælpen i henhold til *lov om offentlig forsorg § 281* til også at omfatte rekruthold, og der blev givet forøgede bevillinger til *Folk og Værns* arbejde.

Da kommissionen i årene efter dens nedsættelse ikke har set tilkendegivet nogen anden opfattelse af den fortsatte betimelighed af reformer på dette område, har kommissionen skønnet det formålstjenligt, efter at erfaringerne fra udlandet er blevet indhentet, at fremsætte sine overvejelser samlet om militærforsorgen, forinden forsvarskommissionen tilendebringer sine overvejelser.

KAPITEL II

Grundlæggende synspunkter.

Kommissionen har under sit arbejde udelukket ethvert problem vedrørende værnenes opbygning og de hermed sammenhængende organisatoriske spørgsmål, ligesom man er af den opfattelse, at det falder uden for kommissionens rammer at drøfte tjenestetidens længde. Man har i det hele taget ikke følt sig tilstrækkelig sagkyndig til at udtale sig om de tekniske og uddannelsesmæssige krav, der må stilles til befalingsmænd og menige. Alle disse problemer er henlagt til forsvarskommissionen. *Det er ungdomskommissionens opgave inden for de ved de almindelige forsvarslove skabte rammer at fremsætte forslag, som vedrører den unge mands kår i tjenesten og ved hjemsendelsen, hvorved værnene bringes i nærmere overensstemmelse med landets demokratiske kultur.*

Kommissionen forstår dette således, at en demokratisering af værnene ikke har til formål at ændre den bestående opbygning af kommandoforholdene, men tilsigter at forbedre den ånd, der skal herske indenfor værnene og mellem disses forskellige grupper indbyrdes, og samtidig øge interessen for og sikre adgangen for alle til •— uanset stand og økonomiske kår — at nå de højeste stillinger indenfor værnene.

Herunder vil man i særlig grad beskæftige sig med de værnepligtiges økonomiske og sociale kår, kulturelle og sundhedsmæssige forhold, den militære retspleje- og straffelovgivning, indkaldelsestidspunktet og fritidsproblemerne, herunder omfanget af fritiden og dennes anvendelse, i hvilken forbindelse man også beskæftiger sig med soldaterhjemmenes organisation.

Endvidere føler kommissionen det som sin opgave at behandle det arbejde, som udføres af forsvarsministerens foredragsudvalg, samt alle problemer af generel art i forbindelse med de værnepligtiges hjemsendelse. Endelig vil nærværende betænkning omfatte bemærkninger om den militære anstands former, rationaliseringen af undervisningsmetoder og muligheden for fortsat uddannelse for det indkaldte mandskab.

Kommissionen føler sig foranlediget til indledningsvis at understrege, at *dens mål ikke har været at pakke soldaterne ind i vat og bomuld.* At pylre om soldaterne kan kun skade dem, hvis de får brug for deres uddannelse til forsvar for landet. Optræning til anvendelse under krigsmæssige forhold er og må fortsat være den vigtigste opgave under uddannelsestiden. Den afgørende forskel mellem civil og militær uddannelse er, at vidtdreven hensyntagen, som i det civile liv kan være vel begrundet, i det militære liv i påkommende tilfælde kan koste den enkelte livet. Denne forskel har kommissionen haft for øje ved udarbejdelsen af nærværende betænkning.

Kommissionen er derfor også af den opfattelse, at *en disciplin, som ikke i samme grad kendes i det civile liv, er nødvendig* for, at værnene kan løse sine opgaver og for at beskytte den enkelte soldat bedst muligt i krigstilfælde. En lang række af de foranstaltninger, kommissionen foreslår, har derfor ikke til hensigt at mindske disciplinen, men tværtimod at skabe forudsætninger for, at denne kan bygges på et gensidigt tillidsforhold, på en kammeratlig solidaritetsfølelse, i stedet for på straffetrusler og strenge forskrifter. Kommissionen har anset det for sin opgave 100 år efter værnepligtens indførelse at forsøge at tilpasse soldatertjenesten til den danske, demokratiske folkekarakter, uden at værnene derved mister den for løsningen af deres primære opgaver nødvendige effektivitet. Tværtimod er det kommissionens opfattelse, at den som følge af de foreslåede foranstaltninger formindskede gnidningsmodstand mellem de værnepligtige og befalingsmændene vil øge værnenes effektivitet, når disse udsættes for deres hårdeste opgaver.

Kommissionen er imidlertid også klar[1] over, at flere af de foreslåede foranstaltninger må suspenderes under krigeriske forviklinger, som vort land måtte blive inddraget i.

Sluttelig skal kommissionen beklage, at den ikke har haft mulighed for at tilvejebringe et fyldigt statistisk materiale til belysning[1] af det indkaldte mandskabs anker og ønsker. Man har et par steder gjort brug af en i Sverige optaget enqueteundersøgelse, hvis resultater man med al forbehold anvender på nogle danske forhold, idet man er af den opfattelse, at der er så store lighedspunkter mellem det danske og det svenske folkesind og mellem de to landes militærforsorg, at enkelte slutninger fra det ene land til det andet må kunne drages.

KAPITEL HI

Tidspunktet for indkaldelsen.

Tidspunktet for sessionen.

Værnepligtslovgivningen foreskriver, at den værnepligtige senest skal møde på session i det kalenderår, i hvilket han fylder 20 år, men kan møde i det år, i hvilket han fylder 18 eller 19 år. Langt den overvejende del af de sessionsmødende er ca. 20 år, og da de møder ved værnene 1 å 1½ år senere, er alderen ved indkaldelsen gennemsnitlig fra ca. 21 år til op mod 22 år.

Sammenholdes denne alder med den almindelige i udlandet, viser det sig, at danske værnepligtige er ca. 2 år ældre end normalt i udlandet, hvor alderen i almindelighed er ansat til 19 år. Den tidlige alder i udlandet skyldes hensynet til de unge, der kan gå ind i produktivt arbejde, uden at den militære tjeneste hæmmer dem.

Det er tillige sandsynligt, at den 19-årige lettere finder sig til rette i det militære milieu end den 21-årige.

En nedsættelse af værnepligtsalderen vil skabe en stigende tendens hos studenter til at aftjene værnepligten inden studiernes påbegyndelse, hvilket for denne gruppes vedkommende vil formindske omfanget af den upraktiske udsættelsesordning. Hos lærlingene vil interessen formentlig komme til at samle sig om tiden umiddelbart efter læretidens ophør på et tidspunkt, hvor de pågældende endnu ikke har indstillet sig på en højere levestandard. Antallet af gifte værnepligtige — for hvem indkaldelsen betyder en særlig alvorlig belastning — vil blive reduceret meget betydeligt, hvorved forøvrigt det offentliges udgifter efter forsorgslovens § 281 kan ventes formindsket.

En nedsættelse af værnepligtsalderen til 19 år vil endvidere betyde en fordel for de værnepligtige, som ønsker at opnå tjenestemandsstillinger i værnene.

Imod en nedsættelse er anført hensynet til de unges fysiske udvikling, og at udsættelsernes antal vil svulme alvorligt op. Kommissionen er ikke af den opfattelse, at de fysiske krav, der stilles til den danske soldat, er strengere end de, der stilles til værnepligtige i andre lande, hvorfra der ikke foreligger uheldige erfaringer. Det er utvivlsomt, at udsættelsesordningen vil blive anvendt af et større antal, nemlig bl. a. af mange lærlinge; men til gengæld vil mange studenter formentlig vælge at aftjene værnepligten, inden studierne påbegyndes. Selv om antallet af udsættelser stiger noget, vil de meget *lange* udsættelser til personer, der skal gennemføre et langvarigt studium, næsten helt kunne forsvinde, og det er især disse udsættelser til 25-30 års alderen, der volder anselige vanskeligheder for alle parter.

Kommissionen foreslår derfor, at unge mænd fremtidig skal give møde på sessionen i det år, i hvilket de fylder 19, og kan give møde i det år, i hvilket de fylder 18.

Tidspunktet for mødet ved værnene.

Kommissionen må betragte det som uhensigtsmæssigt, at der som nu hengår 1 å 1½ år fra sessionsbehandlingen til mødet ved værnene. For det første taler militære grunde derimod, fordi den værnepligtiges fysik og sundhedstilstand kan ændres væsentligt, således at sessionsvedtegningen ikke giver det fornødne fingerpeg For det andet taler også menneskelige hensyn imod den lange ventetid, som erfaringsmæssigt let går til spilde for uddannelsen, ligesom den unge er hæmmet ved ansøgning om en stilling m. v. Kommissionen skal derfor foreslå, at tidsrummet nedsættes mest muligt, således at der højst går ½ år fra sessionen til mødet ved værnene.

Udsættelsesordningen.

Der er i den gældende værnepligtslov en let adgang til at opnå udsættelse. Indtil 1940 havde den unge ligefrem ret til uden angivelse af grund at forlange udsættelse indtil det år, i hvilket han fyldte 26 år. Nu er udsættelse principielt en bevillingssag; men bevilling er dog særdeles let at opnå for studerende og unge med lærekontrakter, idet de i virkeligheden automatisk får udsættelse på sessionen, når de blot medbringer studiebevis eller lærekontrakt. Har de undladt at medbringe den fornødne dokumentation på sessionen, kan de alligevel opnå udsættelse automatisk ved efter sessionen at ansøge på dertil indrettede blanketter. Udenfor studie- og læretilfældene kan ikke udskrivningskredsen, men kun ministeriet meddele udsættelse. Er der en virkelig fyldestgørende grund såsom økonomiske vanskeligheder på grund af giftermål, sygdom i hjemmet, muligheden for at opnå en stilling, der er af velfærdsbetydning for ham, etc., nægtes bevillingen ikke.

I 1. udskrivningskreds, der omfatter hovedstadskommunerne, fik af sessionsårgangen 1938 (ialt ca. 10.000 mand) ca. 1.960 udsættelse på sessionen og skønsmæssigt ca. 150 efter sessionen, altså ialt 2.100 eller 21 pct. Af årgangen 1948 (ca. 10.000 mand) fik ca. 750 udsættelse på sessionen og skønsmæssigt ca. 500 efter sessionen, ialt ca. 1.250 eller 12½ pct.

Som det vil ses heraf, er antallet af udsættelser faldet betydeligt, hvilket kommissionen anser for en fordel, da de lange udsættelser medfører alvorlige vanskeligheder for alle parter

Kommissionens flertal skal derfor stille forslag om en ændring af de nugældende bestemmelser, således at spørgsmålet om udsættelse skal forelægges ministeriet, forsåvidt angår ansøgninger om mere langvarige udsættelser, f. eks. over to år, idet de langvarige udsættelser i vidt omfang skulle kunne undgås, når der som foreslået bliver mulighed for studerende for at aftjene værnepligten umiddelbart efter studentereksamen. Man skal derfor henstille, at der træffes en ordning, hvorved studenter bliver indkaldt på først mødende hold efter studentereksamen.

Indkaldelsesterminerne.

For tiden indkaldes der ved hæren halvårsvis og ved søværnet 4 gange årligt. Den halvårlige indkaldelse finder sted i månederne maj og november. Disse indkaldelsesterminer betragter kommissionen af hensyn til landboungdommen som en fordel, da de er placeret umiddelbart efter • skiftedagene. Kommissionen skal derfor ikke stille forslag om ændring af terminerne, ej heller for søværnets vedkommende, da hensynet til landboungdommen ikke her spiller nogen nævneværdig rolle.

Forslag:

1. Værnepligtsloven ændres således, at de værnepligtige skal give møde på sessionen det år, i hvilket de fylder 19, og kan give møde det år, i hvilket de fylder 18.
2. Tidsrummet fra sessionen til mødet ved værnene indskrænkes mest muligt, til højst ½ år.
3. Udsættelsesordningen ændres derhen, at alle ansøgninger om langvarige udsættelser kommer til afgørelse i ministeriet.. Kortvarige udsættelser kan på begæring gives af udskrivningskredsen. Der tilvejebringes en hensigtsmæssig ordning for studerende, således at de får mulighed for at aftjene deres værnepligt sammen med det først mødende hold efter deres studentereksamen.

KAPITEL IV

Forholdet mellem befalingsmænd og værnepligtige.

Soldaten møder ved sin indtræden i det militære liv for første gang befalingsmanr den i funktion. Denne bliver hans hjælper og leder, men kan også blive hans kontrapart, således at soldatertjenesten bliver et stadigt tovtrækkeri mellem de to parter.

Ved en i Sverige i 1946 foretaget enqueteundersøgelse blandt et repræsentativt udsnit af det værnepligtige mandskab stillede man spørgsmålet: „Hvordan er dit forhold til dine befalingsmænd?" Af de adspurgte svarede:

14,3 pct. „godt",
37,2 pct. „ganske godt",
24,6 pct. „ikke særligt godt",
14,6 pct. „dårligt",
4,7 pct. „ingen opfattelse" og
4,6 pct. undlod at besvare spørgsmålet.

At dette spørgsmål er af overordentlig betydning for den enkeltes tilfredshed med tjenesten fremgår deraf, at af de, der havde befundet sig godt i tjenesten, syntes 66,3 pct. godt eller ganske godt om deres befalingsmænd, mens kun 25,4 pct. af dem anså forholdet til befalingsmændene for utilfredsstillende!. Af de soldater, som i almindelighed var utilfredse med tjenesten, var derimod kun 41,4 pct. tilfredse med forholdet til befalingsmændene, medens 50,1 pct. var utilfredse hermed.

En lignende undersøgelse er desværre ikke foretaget her i landet. Men tallene tillader i hvert fald den slutning til danske forhold, at forholdet til befalingsmændene er meget afgørende for soldatens trivsel i tjenesten.

For at gøre dette forhold bedst muligt er det nødvendigt at sætte sig ind i begge parters indstilling. Kommissionen er vidende om, at der er nedsat en *militærpsykologisk kommission,* men skal dog alligevel gøre et par bemærkninger, der strejfer denne kommissions arbejdsområde.

Soldaterne.

Kommissionen ved naturligvis, at årsagerne til det dårlige forhold kan findes hos begge parter, og erkender, at der ikke sjældent blandt de værnepligtige er nogle, der fortsat møder overordentligt kritiske over for værnene, og andre, som på grund af psykiske defekter eller særlige karakterejendommeligheder er uegnede til at glide ind i et tvunget fællesskab. Retten til at være kritisk indstillet er anerkendt i et demokratisk samfund, men ingen har ret til af den grund at afholde sig fra at opfylde sine pligter overfor samfundet, der netop åbner sådanne adgang til at udføre civilt arbejde i stedet for værnepligten; Af den sidste gruppe bør forøvrigt de psykisk abnorme allerede udskilles på sessionen, idet psykisk abnormitet fuldt ud bør være kassationsgrund på samme måde som fysisk abnormitet er det.

Det indkaldte mandskab i vort land vil normalt aldrig på forhånd gå med begejstring til soldatertjenesten. I et demokrati vil der altid råde en vis spænding mellem den militære og den civile livsform. *Den militære livsform* domineres af ensretning og lydighed, medens *det demokratiske samfund* derimod bæres oppe af den bevidste trang til at udvikle den enkeltes individuelle forudsætninger og anlæg og af en på lighed bygget individuel selvbestemmelsesret. I krigstid kommer denne spænding ikke så klart frem, heller ikke under særlig faretruende forhold. Men i fredstid, hvor årgang efter årgang indkaldes til en uddannelse, hvis baggrund — krigen — forsvinder ud af bevidstheden, øges spændingen. Umiddelbart efter krigen

var der således langt større forhåndsinteresse for værnetjenesten end i årene op til 1940.

I *et autoritært samfund* er dette spændingsforhold helt forsvundet. Børnene og ungdommen opdrages bevidst til at blive „gode soldater", hele det civile liv bygger ligesom det militære på ensretning og blind lydighed. I *demokratierne* bygger den militære moral derimod på, at de værnepligtige mere eller mindre frivilligt har accepteret at underkaste sig de indskrænkninger i den personlige frihed, som er nødvendig for forsvaret Den militære tilværelse betragtes af langt de fleste kun som et forbigående „nødvendigt onde", hvis nødvendighed flere endog stiller sig skeptisk til.

Fra den første dag den unge stiller for at aftjene sin værnepligt, møder der ham tilpasningsvanskeligheder, som han — medmindre han straffes med fængsel eller udsættes for et langvarigt hospitalsophold — aldrig siden i sit civile liv i samme omfang vil komme ud for. Han bliver på en vis måde rykket op med rod. Han skal simpelt hen omplantes, samtidig med at han er vidende om efter ca. 1 års forløb at skulle tilbage til det civile liv. Selv om han er ung, har han dog tilegnet sig sædvaner, som sidder godt fast, og han har først og fremmest vænnet sig til at være herre over sig selv og sine livsvaner.

Nu møder der ham et i alle henseender reguleret system, som bygger på reglementer og forskrifter. Senere vil han opdage, at nogle af disse kun er givet i hans egen interesse, men i begyndelsen falder det ham svært at forstå dette. Systemet rummer en stigende række af „overmænd", og der gælder ensartede regler i alle detailler for enhver, som befinder sig på samme trin i systemet.

Fra nu af levnes der ham kun ringe mulighed for at vælge. Reglerne har ordnet alt. Han kan ikke selv bestemme, hvornår han vil stå op, og hvornår han vil gå i seng. Han kan ikke selv vælge sine klæder, han har ingen indflydelse på den kost, han skal fortære, og han kan ikke selv vælge sin omgangskreds, i hvert fald må han udvælge den indenfor en ganske lille kreds, nemlig underafdelingen, og den vil næsten i alle tilfælde være en helt anden, end den han var vænnet til før indkaldelsen. Også hans fritid er indskrænket til nogle få timer, særlig i den første tid. Han har derfor heller ikke længere frit valg med hensyn til sine fritidsinteresser, og hans økonomiske muligheder for at kunne ofre noget på disse er næsten helt forsvundet med indkaldelsen.

Hertil kommer, at det militære livs kollektive præg reducerer soldatens muligheder for at være *privatmenneske*. Hele hans livsførelse er blevet et offentligt anliggende. Hans kammerater har indsigt med mange af hans privatlivs hemmeligheder. De ved, om han taler i søvne, snorker etc.

Samtidig med disse tilpasningsvanskeligheder føres han ind i et milieu, der bygger på et system, hvor det vrimler med *„overmænd"*, hvis grader og indbyrdes overordnelsesforhold i sig selv volder ham vanskeligheder, men som yderligere giver ham besvær, fordi hans optræden over for disse overmænd, hvad enten det drejer sig om generaler eller underkorporaler, også på forhånd er fastlagt. Den militære anstands former kan volde ham de største kvaler, hver eneste gang han vil forsøge at opnå forbindelse med selv den yngste, umiddelbart over ham stående befalingsmand. Kommer han galt af sted, holder han sig på afstand af befalingsmændene og undgår dem overalt, hvor det kan lade sig gøre.

Det arbejde, han skal i gang med straks efter indkaldelsen, forøger naturligvis tilpasningsvanskelighederne. Næsten ligegyldigt fra hvilket erhverv han kommer, mangler han forudsætninger for at forstå og interessere sig for den ensformige fod- og geværeksercits, som optager størstedelen af tjenestetiden i de første måneder, og som ikke på nogen måde appellerer til særlige evner eller kundskaber.

Når han begynder at lære tjenesteforhold, lærer han først og fremmest, at *„soldatens første pligt er villigt og nøjagtigt at adlyde enhver tjenstlig, lovlig befaling, som gives ham af hans foresatte“*. Også forståelse heraf skaber tilpasningsvanskeligheder.

Endelig skal det anføres, at mange unge ved aftjeningen af deres værnepligt for første gang flyttes fra land til by med de mangfoldige tilpasningsvanskeligheder, en sådan flytning giver.

Kommissionen erkender umuligheden af at komme tilpasningsvanskelighederne

helt til livs, fordi der *er og må være en betydelig forskel* på det civile og det militære liv. Men kommissionen er af den opfattelse., at de på mangfoldige områder kan mildnes.

For at mildne dem vil det først og fremmest være nødvendigt, at de højeste instanser beskæftiger sig langt mere med den almindelige psykologi, end det hidtil har været tilfældet, særlig ved den vigtige udvælgelse af egnede befalingsmandselever, og dernæst bør undervisningen i pædagogik og psykologi blive et af de vigtigste fag på officersskolen og de øvrige befalingsmandsskoler.

Kommissionen anser sig ikke for tilstrækkelig sagkyndig til at stille positive forslag, men vil dog henlede *opmærksomheden på det formålstjenlige i at overlade rekrutterne til en særlig udvalgt gruppe af ældre befalingsmænd,* evt. i en for alle våben fælles 1. klasse af ca. to måneders varighed, hvorefter fordelingen til de forskellige våbenarter kan finde sted.

Af betydning for mildnelse af overgangsvanskelighederne vil de i forrige kapitel fremsatte forslag om indskrænkning af udsættelsesordningen være, da tilpasningsvanskelighederne erfaringsmæssigt vokser, desto ældre den indkaldte er.

Befalingsmændene.

Det er åbenbart for kommissionen, at forholdet mellem befalingsmænd og værnepligtige ikke bringes helt i orden ved nye forskrifter og ydre reformer. *Det er selve indstillingen, som lidt efter lidt må forandres.* På grund af over- og underordnelsessystemet er den ældre officers indstilling mere afgørende for den yngre officer end ord og bogstaver — derfor vil alle forbedringer på dette område tage tid.

Den indstilling, som findes hos flere befalingsmænd, er så positiv over for disse problemer, at der for kommissionen ikke er tvivl om, at *en meget stor del af det danske befalingsmandskorps* vil hilse alle sunde reformer med glæde. Adskillige har i årevis ofret fritid og ofret af deres sparsomme gage, hvor der ikke på anden vis har været midler til rådighed, for at skabe de bedst mulige forhold for det mandskab, de havde ansvaret for.

Men der findes dog fortsat visse befalingsmænd, som har den største vanskelighed med at få kontakt med mandskabet, muligvis fordi det skorter på pædagogisk sans, og der findes enkelte, der søger at gøre afstanden størst mulig. En lænke er som bekendt aldrig stærkere end dens svageste led. Berettiget kritik af blot nogle enkelte befalingsmænd nedsætter værnenes omdømme i befolkningen, hvoraf en del vil være tilbøjelige til uberettigede generaliseringer. Derfor anser kommissionen det for rigtigst at give disse kategorier af befalingsmænd en særlig omtale.

Blandt nogle af befalingsmændene hersker således den opfattelse, at militærlivet bør adskille sig fuldstændigt fra det civile liv. De betragter den civile tilværelse med en vis ringeagt. „Civilist" bliver i deres mund en ringeagtsytring. Sædvanlige psykologiske og pædagogiske erfaringer anerkendes ikke inden for deres område. Denne type søger bevidst at isolere sig fra det civile liv. Den vil intet hensyn tage til soldatens tilpasningsvanskeligheder, og den forestiller sig, at den ved sin behandling af de indkaldte skaber „mandfolk af fars drenge". Folk og Værn-arbejdet behandler den med en kendelig ringeagt — det er ikke værnene, der skal komme til folket, men folket, der skal komme til værnene, om der skal skabes nogen form for kontakt. —

De vrangforestillinger, den gruppe gør sig skyldig i, kan passende kaldes *isolationismen.*

En anden gruppe vrangforestillinger, som findes hos andre befalingsmænd, men som ofte går igen hos den isolationistiske type, kan kaldes *traditionalismen.* Det traditionelle er stærkere markeret i værnene end nogetsteds inden for det civile liv. Befalingsmænd, som i særlig grad er traditionalister, er ikke sjældent netop befalingsmænd i kraft af en slægtstradition. Deres traditionalisme sætter sit præg på de ydre former, på deres samfundsopfattelse og på deres hele militære livsform.

Årsagerne til de fleste traditionelle former kan findes i forhold, som har haft praktisk betydning. Men traditionalismen kæmper for disse former længe efter, at de har mistet ethvert praktisk indhold, og giver dem i stedet et mystisk-symbolsk indhold. Disse befalingsmænds samfundsopfattelse er i almindelighed stærkt nationa-

listisk, og de lægger hovedvægten på „værnenes århundredgamle, stolte traditioner". Kommissionen erkender, at visse traditioner kan være anvendelige, og at andre kan bruges som forbilleder for den nuværende generation. Men de traditionelt indstillede kæmper for traditionen for dens egen skyld. De kommer derved til at bevæge sig i en verden, som er uvirkelig, og har derfor næsten ingen muligheder for at komme i kontakt med soldaterne.

Som en tredje type kan nævnes de befalingsmænd, der sværger til et *„soldateridéal"*. Soldaten er deres menneskeideal. I opdragelsen af deres egne børn lægges den opfattelse for dagen, at hele opdragelsen i skole og hjem bør tage sigte på at skabe soldater. Idealet er at omskabe den civile mand til en militært ensidigt tænkende og handlende soldat. Kun en afdeling sammensat af sådanne kan blive det anvendelige redskab i befalingsmandens hånd. Disse personer gør sig skyldig i en forbrydelse mod demokratiet, og de er langt farligere end isolationister eller traditionalister, fordi de mere eller mindre bevidst forsøger at påvirke de indkaldte i en anden ånd end demokratiets. Et demokrati kan ikke bestå af „kæft, trit og retningsmennesker". Weimarrepublikken viste vanskeligheden ved at bygge et demokrati på et folk, som er opdraget til at være „Soldatenmenschen". Der er ingen tvivl om, at det danske folk har helt andre menneskeidealer end soldateridealet, og de store angelsaksiske demokratier har vist os, at det meget vel lader sig gøre at få mænd, opdraget til individualisme og frihed, til at kæmpe lige så modigt som de preussiske „Soldatenmenschen".

Det er ligeledes typisk for denne kategori af „soldateridealister", at de i almindelighed betragter demokrati som „pladderdemokrati", og den humanisme, som bærer demokratiet, som „pladderhumanisme". Befalingsmænd med sådanne synspunkter bør ikke have med mandskabet at gøre. I almindelighed vil de vel næppe få virkelig kontakt med soldaterne, men skulle de få det, vil de præge dem i en for et demokratisk samfund meget uheldig retning.

Som en fjerde type vil kommissionen nævne de befalingsmænd, som. uden nogen bevidst opfattelse er hovne og overlegne over for deres undergivne, og som er fuldstændig blottet for den selvbeherskelse, som kræves overalt i samfundet. Måske er deres optræden i flere tilfælde forklarlig som udslag af mindreværdskomplekser og manglende sikkerhed. Deres tilsyneladende foragt for de undergivne giver sig bl. a. udslag i en hensynsløs anvendelse af eder, sværgen, skrigen og skrålen, når de skal tilrettevise en mand. At være i besiddelse af temperament er ingen forbrydelse, men at mangle evnen til at beherske sit temperament kan være i høj grad skadeligt for omgivelserne. Det skaber nervøsitet og frygt hos de underordnede, og det har en smittende evne på de yngste befalingsmænd, som meget let lader sig påvirke til at anvende en tone, som i det civile liv ville give dem stemplet: *„manglende kultur"*.

De få befalingsmænd, der er præget af alle fire gruppers karakteristiske træk, vil i befolkningens opfattelse stå som vort lands egentlige militarister. De er igennem deres optræden og væsen medvirkende til at forege modsætningsforholdet mellem folket og værnene, og i værnene er de en stadig irritationskilde, der skader *det store arbejde, som udføres af langt den største del af værnenes befalingsmænd.*

Kommissionen er af den opfattelse, at det på officersskolen og de øvrige befalingsmandsskoler yil være nødvendigt at udvide undervisningen i pædagogik, psykologi og medborgerkundskab samt ved periodiske kursus for de aktive befalingsmænd at bringe disse i stadig kontakt med det civile liv og de strømninger, der præger dette. Elever fra befalingsmandsskolerne, der ikke kan bestå prøverne i pædagogik, psykologi og medborgerkundskab, bør ikke sendes ud til afdelingerne, selv om det ved den samlede eksamen opnåede gennemsnit skulle berettige dertil. En befalingsmand, som ikke har evnen til at bringe sig i kontakt med ungdommen og ikke kender den, kan aldrig med held udføre det arbejde, der pålægges ham som ungdomsopdrager. Han bør derfor heller ikke betros et sådant hverv, hvor dygtig han end kan være til krigshistorie, taktik og andre militære fag.

Disciplin.

Forinden kommissionen behandler de reformer, der kan skabes i tjenesten for at forøge tilliden mellem de værnepligtige og befalingsmændene, skal den fremhæve, at

selve den militære disciplin er det nødvendigt at opretholde, sålænge man ønsker at opretholde værn, som i givet fald skal bruges til krigstjeneste.

At *en vis form for disciplin er nødvendig overalt,* hvor flere i forening skal udføre et arbejde på en enkelts ansvar, betragter kommissionen som uden for enhver tvivl. Denne disciplin er så indgroet i de fleste mennesker, at de som oftest ganske naturligt gør, hvad de bliver sat til. Hvor disciplinen således bliver noget ganske naturligt uden forskrifter eller kommandoer, findes *den selvdisciplin, som er forudsætningen for livet i et kultursamfund.*

I det civile liv forekommer der individer, som mangler evnen til at underkaste sig disciplin i denne form, altså mangler selvdisciplin. Selv om man ikke i almindelighed har straffemidler over for denne type, har man den i og for sig langt strengere straf —• hårdere end selv de hårdeste straffe i det militære liv — at den pågældende samtidig med selvdisciplinen mister evnen til at forsørge sig selv og sine nærmeste, hvis forsørgelse påhviler ham. Denne udsigt til at lide nederlag i selve eksistenskampen er i almindelighed tilstrækkelig hård straffetrusel til, at alle, som ikke er psykisk belastede, tvinger sig selv ind under denne selvdisciplin. At denne bliver det absolut normale i det civile liv, hænger vel også i nogen grad sammen med, at valgmulighederne er så mangfoldige i den civile tilværelse. Langt de fleste kan finde et arbejde, som — selvom det ikke umiddelbart interesserer dem — dog ikke er nogen lede for dem. Samtidig ved de fleste, at arbejdet er deres eksistensgrundlag.

Helt anderledes stiller det sig i det militære liv. Her er tale om tvangen: værnepligten. Arbejdet er for de fleste uden interesse. Lønnen er lille, og deres fremtidige skæbne vil i det store og hele være uafhængig af deres præstationer og opførsel i soldatertiden. Den straf, der kan nedkaldes over deres hoveder i tilfælde af disciplinbrud, er altid af forbigående karakter, altså langt mildere end i det civile liv. Personer af psykopatisk mental tilstand vil derfor nægte at indordne sig i højere grad i det militære end i det civile liv, og selv mange normale ser kun en ringe fordel i at adlyde.

Hertil kan føjes, at den enkelte efter at være blevet soldat er kommet ind i et arbejde, som — hvis det skal lykkes — ovenikøbet må kræve strengere disciplin eller mandstugt, fordi diskussionen om givne ordrer i krigstilfælde ikke blot indebærer de største farer for den pågældende selv, men også for hans kammeraters og for den civile befolknings sikkerhed. Såfremt direkte ulydighed blev tolereret i værnene, vil det i påkommende tilfælde, hvor statens sikkerhed er i fare, og værnene skal bruges efter deres bestemmelse, betyde en fuldstændig opløsning af forsvaret.

Lydighed over for givne befalinger er betingelser for enhver krigsmagt. Det er da også karakteristisk, at ingen demokratisk magt under den anden verdenskrig slækkede det mindste på kravet om ubetinget lydighed. Mandstugten i den engelske eller amerikanske hær stod således ikke tilbage for mandstugten i Hitlers armékorps. Også den røde hær er på samme måde som alle andre hære opbygget på disciplinen som en nødvendig forudsætning for hærens eksistens.

Disciplinens nødvendighed understreges også i de nyeste tjenestereglementer for de franske, schweiziske og amerikanske arméer af henholdsvis 1946, 1943 og 1946. Af det amerikanske reglement skal citeres: „Militær disciplin må ikke indeholde en kuet tilstand af servilitet. Den art disciplin, som skal udvikles hos den underordnede, er en intelligent, frivillig lydighed, snarere end en lydighed, grundet på blot vane eller frygt."

Eksercits.

Kritikken mod eksercitsen er ofte hård. Den findes fra to hold. Nogle har ment, at eksercits har til formål at gøre soldaterne til robotter, og man har påpeget, at den moderne krig i første række fordrer soldater, der tænker og handler selvstændigt. Andre har slet og ret ment, at eksercits er tidsspilde.

Det er eksercitsens opgave at få soldaten til automatisk som refleks at udføre de elementære geværgreb og formationer. *Herigennem skabes betingelserne for selvvirksomhed* vedrørende det væsentligste under kamp: ildvirksomhed og bevægelser. Den enkelte soldat kan da arbejde og kæmpe på en bedre måde, end hvis han sta-

dig skal tænke på, hvorledes de formelle detailler vedrørende f. eks. våbnets behandling skal udføres.

Men kommissionen understreger allerede i denne forbindelse det nødvendige i, at eksercitsens betydning forklares de værnepligtige, således at man i det mindste kan undgå, at der skabes unødvendige konfliktsituationer.

Man fremhæver samtidig det betimelige i, at der lægges mindre vægt på eksercitsen på de senere stadier i uddannelsen, således at den kun lejlighedsvis repeteres, men ikke længere indtager den fornemste plads på øvelseslisten.

Allerede i denne forbindelse skal kommissionen fremhæve det ønskelige i, at eksercitsen i videst muligt omfang sammenkædes med virkelighedstro øvelser, således at dens betydning bliver let forståelig, og dens ensformighed ikke virker dræbende.

Ukvemsord etc.

De foran omtalte tilpasningsvanskeligheder forøges ofte stærkt ved den tone, der anvendes af befalingsmændene. Der er eksempler på, at befalingsmændenes tone, anvendelse af ringeagtsytringer o.s.v. har givet menige vanskeligheder gennem hele deres tjenestetid.

I „tjenestereglement for hæren", pkt. 12 siges: „Enhver til hæren hørende skal i sin personlige optræden og navnlig over for undermænd og undergivne vise *retsind, karakterstyrke, selvbeherskelse og streng pligtopfyldelse.* Han skal i sin virkekreds optræde med selvstændighed og ikke unddrage sig det deraf flydende ansvar, han skal også søge at fremme selvstændigheden hos sine undergivne og lære dem at anvende den på rette måde". En lignende bestemmelse findes også for flådens befalingsmænd. Man skal herved også henlede opmærksomheden på den af generalkommandoen i september 1947 udsendte: „Små vink til den unge befalingsmand". Denne pjece tillægger kommissionen den allerstørste værdi.

Der er således intet i vejen med de gældende bestemmelser, som også bliver indskærpet de værnepligtige. I „Lærebog for orlogsgaster" hedder det således: „Ingen må tage sig selv til rette, *anvende øgenavne, bruge trusler, ukvemsord eller skældsord eller ærerørige ord mod nogen".* Der er således ingen tvivl om, at i de gældende bestemmelser m. v. er der lagt vægt på, at der udvises den fornødne selvbeherskelse[1] Men det er desværre ofte anderledes i praksis, hvor de yngste befalingsmænd bstragter det som pædagogisk korrekt og anbefalelsesværdigt at skræmme de nye rekrutter, hvorfor de møder disse med en tone, som de formentlig aldrig har været udsat for tidligere. Muligvis skal det virke forfriskende, men det modsatte kan snarere blive tilfældet. Det er i denne henseende især den første måned, der er kritisk. Noget kunne derfor tyde på, at det var et bevidst forsøg på at hævde disciplinen ad denne vej, at jage en skræk i livet, måske for senere at lempe. Det er i hvert Fald pædagogisk uheldigt, da tilpasningsvanskeligheder aldrig mildnes ved at gøre overgangen så brat som muligt, men tværtimod ved at lempe den. Såfremt det kun bunder i ungdommeligt overmod er denne tone en uvane, som kompagnicheferne og de ældre befalingsmænd må holde nede med hård hånd. Noget hænger denne uvane vel sammen med, at de unge befalingsmænd selv som rekrutter har været udsat for denne banden og sværgen og derfor er tilbøjelige til at synes, at det er *„noget, der hører til".* Tonen bliver altså en slags tradition, og tilsidst en „hellig og ukrænkelig tradition", som bliver betragtet med en vis ærefrygt. Kommissionen vil benytte lejligheden til at understrege de ord, den svenske øverstbefalende general *Jung* har fremsat herom:

„Det forekommer uden tvivl stadig af og til, at en ungdommelig holdleder skræmmer med det nye, og at andre tror, at det går lettest over ved, at de værnepligtige ligesom bliver tvunget til at springe i det nye element Begge metoder er egnede til at skabe ubehag, og når det gælder de mere fintfølende, kan skadevirkningerne blive langvarige eller endog permanente. Begge metoder strider desuden mod de givne forskrifter og mod al undervisning, som bliver givet om rationel kommandoføring. Kommandoføringen skal altid være præget af *velvilje* (udhævet af Jung) tilligemed fasthed. Det er af vægt, at befalingsmændenes velvilje fra begyndelsen lægges åbent for dagen, så at enhver forstår, at han står overfor en chef, som han kan have tillid til, og som han kan henvende sig til med spørgsmål, hvis rette sammenhæng han ikke

fatter. Det er af betydning, at velviljen også giver sig synlige udslag og ikke indskrænkes til platoniske erklæringer".

For at komme uvanen til livs vil det efter kommissionens opfattelse være af afgørende betydning, at de ældre befalingsmænd holder et meget nøje opsyn med de yngre befalingsmænds kommandoføring og skrider hårdt ind over for disse, hvor grænserne for en sømmelig tone oveskrides. Især må det påses, at ingen befalingsmænd gør sig morsom på en enkelt soldats bekostning, og at soldatens selvagtelse ikke lider et knæk. Soldaten har ingen mulighed for at give igen på den grove tone, og det er derfor ikke blot uklogt, men også fejgt at miste selvbeherskelsen over for soldaten.

Kollektive straffe.

Af stor betydning for soldatens trivsel er det, at de kollektive straffe helt forsvinder. Formelt er det forbudt befalingsmændene at lade flere undgælde for enkeltes forseelse (jfr. militær retsplejelovs § 44). Det er et retsprincip, som forlængst har sejret i det civile liv, og som det kun i folkeretten kniber med at få respekteret. Men i realiteten eksisterer kollektive straffe næsten i hver eneste underafdeling. Ved anvendelse af. „stroppeture" og ved forbud mod at søge nattegn eller andre friheder går det kollektive straffesystem igen overalt på en sådan måde, at det er meget vanskeligt at komme det til livs, da retsmidlet ligger uden for den militære retspleje- og straffelovs område. Enhver befalingsmand vil kunne hævde, at „stroppeturen" d.v.s. en særlig anstrengende øvelse anvendt som straf, er brugt som led i uddannelsen, altså tjente et øvelses- og ikke et straffeformål. Ret til nattegn, d.v.s. udgangstilladelse efter kl. 22.00, har principielt ingen. Nattegnet er en belønning eller opmuntring til den gode og flittige soldat. En kompetent befalingsmand kan nårsomhelst skønne, at ingen i kompagniet har været så gode eller flittige, at der tilkommer dem nattegn, og nægte alle nattegn, een eller flere dage. Om nattegnsordningen vil kommissionen udtale sig i anden forbindelse.

Kommissionen erkender, at den kollektive straf har en stærk indflydelse på disciplinens opretholdelse, da den skaber interesse hos mandskabet i at holde dårlige elementer nede, og erfaringerne viser, at kammeraterne bedre end befalingsmændene er i stand til at få uheldige elementer til at indordne sig. Det er værre at være en dårlig kammerat end en dårlig soldat. Men trods dette fastholder kommissionen det absolut forkastelige i denne straffeform, hvorved den strafudøvende myndighed lægges over på soldaterne, hvem den ikke tilkommer. Denne straffeform giver sig nu og da udslag i, at soldaterne tager sig selv til rette over for den kammerat, som er årsag til den kollektive straf. Selv om denne justits i almindelighed indskrænker sig til et koldt brusebad i fuld påklædning eller lign., så er det hændt, at selvjustitsen har antaget former, som i mangt og meget minder om lynchmetoder.

Også for at undgå kollektive straffe er det nødvendigt at indskærpe underafdelingschefens ansvar. Det er hans opgave i henhold til de gældende bestemmelser at holde nøje opsyn med sit mandskab og de yngste befalingsmænds kommandoføring. Der bør derfor aldrig pålægges ham hverv, som indebærer, at han ikke stadig er i kontakt med mandskabet og sine befalingsmænd. Samtidig vil det være nødvendigt at give talsmanden lejlighed til øjeblikkelig at indmelde til den ansvarlige myndighed eller højere instans, når det må skønnes, at kollektiv afstraffelse har fundet sted.

Den militære anstand.

Den militære anstands ydre former står som en barriere imellem befalingsmændene og de værnepligtige. Den afskrækker med sine relativt strenge krav i forhold til det civile livs formløshed mangfoldige fra at opnå kontakt med de overordnede. Disse former tjener til at skabe en vis afstand i det ydre mellem grupperne, men medfører desværre ofte, at der samtidig skabes en indre afstand. Især for de yngre befalingsmænd, herunder særlig for de værnepligtige befalingsmænd, kan den have sin betydning. Den ældre befalingsmand skal nok vide at blive behandlet med respekt uden disse idelige formkrav. Desværre kan det netop virke mest unaturligt at anvende formerne over for de yngste befalingsmænd — kornetter og korporaler •— som nu og da er yngre end adskillige af soldaterne.

For kommissionen er det afgørende, at tillidsforholdet ikke forhindres ved overdrevne, ofte kunstige formkrav. I den største del af den danske befolkning er det forlængst gået af brug at anvende titler i tiltaleform uden at anvende tiltaleformen „De". Mange unge, især fra landbohjem, kan slet ikke vænne sig til disse former og kommer meget ofte så galt af sted, at de fremtidig undgår befalingsmændene mest muligt. Kommissionen ser heller intet formål i at lære soldaterne høflighedsformer, som ikke finder anvendelse uden for det militære liv. I „lærebog for hærens menige" står opregnet de måder, på hvilke en soldat f. eks. kan henvende sig til en overmand. Disse er, hvis den tiltalte er en kaptajn: „Hr. kaptajn, jeg *melder,* at . . .", „Hr. kaptajn, jeg *spørger ..."* eller „Hr. kaptajn, jeg *beder . .."*. På samme måde, hvis det f. eks. er en general eller en underkorporal, der tiltales. Disse eksempler er efterhånden gået over i praksis på en sådan måde, at de nu står som. formkrav, der alene kan anvendes. Kommissionen skal foreslå, at disse formkrav afskaffes, således at andre verber end de tre nævnte kan anvendes.

Endvidere skal kommissionen foreslå, at når den overordnede ved samtalens indledning er tiltalt med titel, er det tilladt i samtalen iøvrigt at anvende den gængse tiltaleform „De". Sætningen „Hr. premierløjtnant, jeg melder fra kaptajnen, at hr. premierløjtnanten skal hente kaptajnen på kaptajnens kontor i hr. premierløjtnantens vogn, når hr. premierløjtnanten har spist" er en skruet og kunstfærdig sætning, som volder rekrutten de største vanskeligheder uden at kunne glæde premierløjtnanten. Langt lettere bliver meldingen, hvis det tillades at sige „Hr. premierløjtnant, jeg melder fra kaptajnen, at De skal hente ham på hans kontor i Deres vogn, når De har spist". Meldingen har næppe mistet noget i klarhed på grund af denne omskrivning, til gengæld kan rekrutten huske dens indhold meget bedre, fordi han ikke længere skal bryde sit hovede med dens form.

Kommissionen mener ligeledes, at det bør tillades den underordnede at nuancere sine svar mere, end det nu praktiseres, hvor en undermand kun må svare en officiant på følgende måder: enten *„Javel,* hr. officiant", *„Nej,* hr. officiant", eller *„Ikke forstået,* hr. officiant". Enhver samtale bliver umuliggjort, når den enes svar skal være så lakoniske. Kommissionen skal derfor foreslå, at ethvert svar kan anvendes, således at de nuværende former kun behøver at anvendes, hvor den underordnede ikke på anden måde kan finde et kort, utvetydigt svar.

Direkte skadeligt for de gængse høflighedsformer i det civile liv virker *forbudet mod ordet „tak“*. Skønt kommissionen meget vel forstår, at ideen i dette forbud er, at ingen får andet end, hvad der tilkommer ham, og at alle behandles ens, viser det sig gang på gang ufatteligt for rekrutterne, at de risikerer hårde irettesættelser, fordi de anvender høflighedsformen „tak".

Endelig skal kommissionen pege på det uheldige i, at medens overmanden skal behandles med iagttagelse af mangfoldige høflighedsformer, er den menige fortsat kun et nummer, som han var det i lejetroppernes tid. Denne tilpasningsvanskelighed vil kommissionen mene kan fjernes uden vanskelighed ved, at man anvender den i mange år brugte tiltaleform i Sverige, således at efternavnet føjes til nummeret ved almindelig tiltale, således at denne f. eks. lyder „151, Møller". (Anvendes herhjemme på de militære skoler (lavere), hvor man i stedet for nummer bruger afdeling plus navn, f. eks. „13, Petersen"). Ved udfærdigelse af vagtlister, ruller etc. vil det naturligvis være det mest praktiske at bevare den nuværende ordning.

Ved rytteriet anvender man ikke nummeret, men tiltaler soldaten ved navnet på hans hjemstedskommune, f. eks. *„Smørum"* eller *„Ålborg"*. Denne form er for så vidt at foretrække fremfor den inden for andre våbenarter anvendte nummerbetegnelse; men den er praktisk mere anvendelig i rytteriet, der udskrives jævnt fra hele landet og særlig fra landkommunerne, medens der inden for fodfolket snarere foregår en regional udskrivning, hvorved flere fra samme kommune vil gøre tjeneste i samme underafdelinger.

Rekrutprøven.

I de seneste år er der efter modtagelsen af rekrutholdene blevet afholdt en rekrutprøve. Denne bestod oprindelig af to dele: en intelligensprøve og personlige oplysninger. Rekrutprøven er forsøgsvis benyttet på to halve årgange i hæren (halvdelen

af 1945 og af 1946), men det lykkedes ikke at få bevilling til at ansætte psykiatere, således at den individualundersøgelse af folk med lavt intelligenstal, der er forudsat ved prøvens opstilling, aldrig er foretaget. Dette var bl. a. årsagen **til,** at man indstillede forsøget og tilstræbte, at sessionerne afholdt intelligensprøverne. Indenrigsministeriets forsøg indledede på sessionerne i 1946 og er i 1947 og 1948 fortsat ved såvel 1. som 2. udskrivningskreds.

Tanken med de personlige oplysninger, der stadig indhentes, er, at de meddelte oplysninger skal danne grundlag for en samtale, der bl. a. skal tjene det formål at uddybe de skrevne oplysninger. I 1945 var der således angivet visse retningslinier for en sådan samtale, men man veg imidlertid den gang tilbage for at gøre samtalen obligatorisk — mod flertallet af afdelingernes ønske.

Kommissionen skal derfor foreslå, at det som supplement til de personlige oplysninger, der spiller en stor rolle, bl. a. ved udtagelse af befalingsmandselever, pålægges kompagnichefen (eller tilsvarende led) at have ført *en personlig samtale* med hver eneste rekrut inden udgangen af 8. tjenesteuge. En sådan samtale, hvor rekrutten får lejlighed til at give udtryk for sine private vanskeligheder og indhente chefens råd, tillægger kommissionen den største betydning for forståelse mellem chef og mandskab; herved får chefen mulighed for på en helt anden måde end tidligere at lære sit mandskab at kende. I adskillige underafdelinger har cheferne i en årrække ført sådanne samtaler. Det er vigtigt, at dette arbejde ikke delegeres til næstkommanderende.

At denne samtale vil være af overordentlig betydning for udtagelsen af befalingsmandselever betragter kommissionen som givet, da den ikke er forbundet med de muligheder for simulans, som den skriftlige prøve giver. En simulant vil i hvert fald let kunne gennemskues, når befalingsmændene har fået *den psykologiske og pædagogiske uddannelse,* som foran er foreslået.

Forslag :

1. Undervisningen i pædagogik, psykologi og samfundskundskab udvides ved befalingsmandsskolerne og officersskolen. For at bestå afgangseksamen er det nødvendigt at have bestået prøverne i disse fag.
2. Der afholdes for alle befalingsmænd periodiske kurser om samfundsforhold og folkerørelser.
3. Eksercitsens betydning og betydningen af de enkelte geværgreb forklares de værnepligtige under uddannelsen.
4. Efter afslutningen af 1. del af uddannelsen indgår eksercitsen normalt kun som led i øvelser. Som selvstændig disciplin repeteres den lejlighedsvis.
5. Forbudet mod anvendelse af særligt strenge øvelser med straffende formål indskærpes.
6. Den militære anstand ændres efter de side 23 f. anførte retningslinier.
7. Det pålægges underafdelingschefeme inden udgangen af 8. tjenesteuge at føre en personlig samtale med hver enkelt rekrut.

KAPITEL V

De værnepligtiges økonomiske kår.

Det pengebeløb, soldaterne modtager hver 10. dag, kan ikke ses under synsvinklen „løn for præsteret arbejde", dertil er det for det første for lille, for det andet gives det også til soldater, der har orlov og som følge deraf ikke præsterer noget militært arbejde. Det er d.erfor berettiget indledningsvis at fastslå, at selve soldatertjenesten er ulønnet, men at der ydes et vist pengebeløb som lommepenge til enhver soldat. Dette beløb er nu i de første 180 dage 1 50 kr. pr. dag, derefter 1,75 kr. daglig. Beløbet blev umiddelbart efter befrielsen betydeligt forhøjet, hvilket dog nærmest måtte betragtes som en *å jour-føring* af dagpengene i forhold til den indtil da stedfundne prisstigning. Den løn, som soldaten får udbetalt, står stort set i samme forhold til prisen på de varer, lønnen først og fremmest anvendes til, som før krigen. Der kan købes det samme antal cigaretter, der kan gås lidt mere i biografen, eller der kan drikkes det samme kvantum øl eller lidt mere mineralvand.

Man kan således ikke påstå, at soldaternes økonomiske kår er blevet væsentligt forbedrede, og soldaternes aflønning må fortsat betragtes som ydelse af lommepenge.

Fra forskellige sider har man ønsket at betragte aflønningen ud fra andre synspunkter. Nogle har ønsket, at soldaterne skulle stilles således, *at de ikke led økonomiske afsavn ved indkaldelsen,* idet man har ment, at tjenesten, der optager 10—12 måneder, i hvilken de handicappes i erhvervslivet, ikke samtidig skal ledsages af økonomiske vanskeligheder. Principielt kan kommissionen tiltræde dette synspunkt, og den betragter det af betydelig værdi, at soldaterne fritages for økonomiske bekymringer.

Men praktiske grunde gør det efter kommissionens opfattelse meget vanskeligt at arbejde efter dette princip, idet det utvivlsomt vil føles særdeles urimeligt, om en soldat, der er vant til at tjene godt, får udbetalt f. ek*s. 800 kr. om måneden, medens en anden kun får udbetalt f. eks. 200 kr. månedligt, fordi han måske har været arbejdsløs i måneder før indkaldelsen. Den studerende, der kun har fået lommepenge hjemmefra, er det vanskeligt at få placeret i et sådant system, som til syvende og sidst efter kommissionens opfattelse vil blive følt uretfærdigt og udemokratisk. Ved enhver aflønning af soldaterne måtte der i så fald drages omsorg for, at alle soldaterne modtager det samme beløb for det samme arbejde.

Princippet må derfor forlades, fordi det tørner sammen med vigtigere principper og praktiske vanskeligheder.

Man har da været inde på tanken om at tillempe princippet, således at *man betalte alle den løn, som f. eks. svarede til den gennemsnitlige timeløn i erhvervslivet for en ufaglært mandlig arbejder.* Denne var efter arbejdsgiverforeningens lønstatistiske materiale i første kvartal 1948 265 øre i timen. Herved vil daglønnen blive 21,20 kr. og den samlede løn pr. mand i en tjenestetid af 10 måneder (den almindelige tjenestetid for hjemmeværende mandskab; brigaden, garden, forplejningskorpset, hærens tekniske korps og hjælpetropperne m. fl. har dog betydelig længere tjenestetid) ca. kr. 5.300. Såfremt der regnes med ca. 20.000 mand og ses bort fra korps med længere tjenestetid, vil det samlede beløb til lønninger af de menige beløbe sig til ca. 106 millioner kr. Heraf vil være at fradrage kostpenge, som beløber sig til kr. 2,60 daglig, hvilket for hele tjenestetiden pr. mand vil blive kr. 780,— og for hele den indkaldte styrke 15,6 millioner kr. Da arbejderne i det civile liv i almindelighed må betale mere for kosten, vil de værnepligtige derved blive stillet bedre, end de var før indkaldelsen. Skal regnestykket stilles rigtigt op, må der endvidere fradrages et

beløb som godtgørelse for uniformer og arbejdsklæder, ca, 150 kr. pr. mand, hvilket vil give ialt 3 millioner kr., og logiudgifter, som ikke lader sig beregne, men under hensyn til kvaliteten af logiet og de priser, der anvendes på herberger, vel kan ansættes til 300 kr. pr. mand, eller ialt 6 millioner kr. For at beregne merudgifterne, må yderligere fradrages de nu udbetalte dagpenge, som udgør 480 kr. pr. mand, ialt 9,6 millioner kr. samt undermunderingsgodtgørelse 40 øre pr. dag pr. mand, ialt 2,4 millioner kr.

Det samlede regnskab for en sådan reform vil se[1] således ud forudsat, at der regnes med en 10 måneders tjenestetid:

Lønning				106,0 **mill. kr**,
kostgodtgørelse	15,6	mill.	kr.	
tøjgodtgørelse	3,0	„	„	
logi-godtgørelse	6,0	„	„	
nu udbetalte lommepenge	9,6	„	„	
nu udbetalt undermunderingsgodtgørelse	2,4	„	„	36,6 mill. kr.
		Merudgift		69,4 mill. kr.

For finansåret 1947/48 var der afsat et beløb på 4,6 mill. kr. til hjælp i henhold til lov om offentlig forsorg § 281, og i denne betænkning er der foreslået en fripasordning, hvis udgifter beløber sig til ca. 2,2 mill. kr. Selvom disse beløb vel vil kunne spares, hvis man gennemfører en ordning som den foreslåede, vil merudgifterne alligevel beløbe sig til 62,6 mill. kr. årligt — minimalt, idet adskillige soldater har op til 12 måneders tjenestetid.

Kommissionen har ikke fundet det rigtigt at foreslå foranstaltninger, der indebærer så store merudgifter. Men hertil kommer, at den foreslåede ordning alligevel vil betyde økonomisk afsavn for nogle og til gengæld, at andre stilles bedre end i det civile liv, nemlig de, der ligger under den gennemsnitlige indkomst. Den smidige § 281-ordning vil bortfalde, og soldaterfamilier, der ikke kan klare sig, vil være henvist til kommunehjælp, evt. med retsvirkninger. En så betydelig forøgelse af lønningerne for de menige vil naturligvis også indebære en forhøjelse for korporaler og kornetter, der må have mindst samme løn, og dermed for de ældre befalingsmænd, der ikke kan være lønnet ringere end de værnepligtige befalingsmænd. Sergenter, sekondløjtnanter og løjtnanter af reserven vil være lønnet dårligere end menige efter dette forslag. Deres løn må derefter forhøjes, hvilket yderligere vil foranledige forhøjelse af lønningerne op efter, således at den reelle merudgift vil blive betydelig højere end de anslåede 63 mill. kr.

Hertil kommer, at kommissionen ikke er uden principielle betænkeligheder ved en sådan reform, idet *værnepligtens* ide, at alle unge mænd er rede til at pålægge sig den byrde at uddanne sig til forsvar for nationen, *derved afgørende forflygtiges*. Værnepligten bør være et offer, som man vel kan mildne, men det vil ikke føles heldigt, at nogle får økonomiske interesser i at aftjene værnepligten.

Kommissionen har derfor ment det rigtigst at arbejde videre på basis af den nuværende ordning, således at *man yder soldaterne kost, logi, uniform, fripas, lommepenge samt skattelempelser og hjemsendelsespenge og udbygger hjælpen efter lov om offentlig forsorg § 281 til de værnepligtig es familier*. På dette grundlag er det kommissionens håb, at der kan skabes tålelige vilkår for alle indkaldte.

Lønningen.

De ved kundgørelse af 16/6 1945 fastsatte dagpenge eller lommepenge er siden 1945 blevet nedsat i den reelle værdi som følge af de siden stedfundne prisforhøjelser. Lommepengene er for menige med under 180 dages tjenestetid 150 øre daglig, for menige med tjeneste ud over 6 måneder 175 øre daglig, for underkorporaler 195 øre daglig, for korporaler, kornetter og dermed ligestillede 75 kr. månedlig. I søværnet er lønnen den samme for de ligestillede grupper.

Siden er priserne steget yderligere. Pristallet er fra juli 1945 til juli 1948 steget fra 170 til 179 (1935 = 100), og ser man blot på udgiftsgruppen „andre udgifter", der nærmest svarer til det forbrug, som tænkes dækket af soldatens lommepenge, er pristallet herfor steget fra 162 til 180. Kommissionen anser det for rimeligt, at lomme-

pengene ansættes under hensyn til prisudviklingen og foreslår, at de fremtidigt fastsættes halvårsvis efter de for januar og juli offentliggjorte pristal for „andre udgifter[1]", dog således at beløbet ansættes til et med fem deleligt antal ører.

I forhold til udenlandske lønninger ligger Danmark relativt lavt. Til sammenligning kan anføres lønningerne for nyindkaldte rekrutter (1945):

U.S.A.:	1,67 dollars pr. dag.
England:	4 shillings pr. dag.
Sverige:	1 krone pr. dag.

Sverige har senere forhøjet lønnen til 1,50 kr. for de første måneders tjenestetid og 2,00 kr. for resten af perioden.

Kommissionen anser det for rimeligt at foreslå en forhøjelse af grundbeløbene fra 150 cg 175 ere for menige til henholdsvis 200 og 225 øre og en tilsvarende forhøjelse for de værnepligtige befalingsmænd, således at lommepengene fremtidig fastsættes i forhold til disse tal.

Undermunderingsgodtgørelse.

De indkaldte ved marinen bliver forsynet med undermundering. Ved hæren er der på grund af de efter befrielsen store mangler på tekstilvarer ikke etableret en lignende ordning. De indkaldte skal selv holde sig med skjorter, undertøj, sokker og sko. Som godtgørelse herfor udbetales der soldaterne et beløb, som oprindelig var fastsat til 25 øre daglig, men få måneder senere blev forhøjet til 50 øre daglig for atter at blive nedsat til 40 øre daglig. Denne undermunderingsgodtgørelse forekommer kommissionen utilstrækkelig. Under tjenestetiden må der regnes med, at der skal bruges 3 sæt undertøj, 3 skjorter, 1 par sko, 8 par sokker, 2 slips og forsåling af et par sko. Undermunderingen vil formentlig herved beløbe sig til 120 kr.

Kommissionen understreger, at selv om ovennævnte beregning er omtrentlig, svarer godtgørelsen givetvis ikke til de faktisk afholdte udgifter. Soldaterne må derfor benytte en del af dagpengene til at forsyne sig med den nødvendige undermundering. Da lommepengene i forvejen er sparsomme, og da det af hygiejniske og sanitære grunde er uhensigtsmæssigt, at der spares for stærkt på undertøjet, mener kommissionen, at hele denne ordning bør tages op til revision.

Kommissionen ønsker at foreslå, at den ved marinen etablerede ordning indføres i hæren, således at denne forsyner mandskabet med den nødvendige undermundering, der udlånes som statens ejendom.

Skatter.

Blandt soldatens økonomiske problemer melder skattespørgsmålet sig. Skatteproplemet for den værnepligtige findes i to forgreninger. Dels vedrører det skattepligten for den under tjenesten oppebårne lønning, som i det forrige blev betegnet som „lommepenge", samt kosten, dels betalingen af den for de før tjenesten oppebårne indtægter pålignede skat.

Vedrørende de under tjenesten oppebårne lønninger samt kosten findes der en skiftende praksis fra kommune til kommune. Det mest almindelige er, at soldaterlønningen ikke betragtes som skattepligtig indkomst, og i mange tilfælde, hvor den betragtes som skattepligtig indkomst, bliver resultatet dog, at den samlede indtægt bliver ror lille til, at den paagælderde kan sættes i skat. Men hvor de udbetalte soldaterlønninger er suppleret med andre indtægter, enten oppebåret under tjenestetiden eller før eller efter tjenestetiden, men inden for samme skatteår, vil de kunne bevirke en ikke ubetydelig forhøjelse af den pålignede skat. På grund af tjenestens særlige karakter, der får udtryk i, at de pågældende er forhindret i at skaffe sig andre indtægter og blot får udbetalt „lommepenge", der ikke kan betragtes som egentlig lønning, men kun som udbetaling til dækning af nødtørftige fornødenheder, anser kommissionen den i visse kommuner fulgte praksis for urimelig. At kosten medregnes med et beløb på 90 kr. mdl. i visse kommuner, forekommer ligeledes kommissionen meget strengt.

Kommissionen skal derfor foreslå, at det ved cirkulære fastsættes som ensartet praksis, at soldaterlønningen og kosten betragtes som skattefri ydelser, dog således, at ingen i henhold til en sådan bestemmelse kan fratages valgret eller valgbarhed til

kommunale råd, selv om man er klar over, at dette er forbundet med visse tekniske vanskeligheder.

Vedrørende den pålignede skat for indtægter oppebåret i kalenderåret forud for indkaldelsen gives der af hjemstedskommunen efter ansøgning henstand, fritagelse eller nedsættelse. Denne ordning praktiseres de fleste steder smidigt, således at de fleste soldater er i stand til at opnå en tilfredsstillende ordning. I den forbindelse skal kommissionen kun udtale, at det bør undgås, at hjemsendte soldater som følge af deres indtægters svigten under den ufrivillige tjeneste skal være tynget af en relativ stor gæld til det offentlige. Henstand med for store skattebeløb bør derfor ikke gives. Efter kommissionens opfattelse bør der i forbindelse med den givne henstand i særlige tilfælde ved hjemsendelsen foretages en reduktion af skatten til et sådant beløb, at det kan påregnes, at den pågældende — henset til de indtægter han nu oppebærer — uden at lide for store afsavn eller på anden måde blive hæmmet i sine fremtidsvilkår vil være i stand til at betale restancerne.

Økonomisk hjælp til værnepligtige og deres familier.

I cirkulære af 15. maj 1939 angående hjælp til indkaldte og deres familier angav socialministeriet retningslinierne vedrørende den hjælp, der efter den ved lov nr. 197 af 15. maj 1939 gennemførte ændring af *forsorgslovens § 281* ville være at yde til indkaldte og deres familier. Denne hjælp, der ydedes som særhjælp, tog imidlertid kun sigte på de *genindkaldte,* medens der på daværende tidspunkt ikke var mulighed for at yde hjælp til en 1. gang indkaldt eller dennes familie undtagen i form af kommunehjælp.

Under hensyn til de særlige forhold efter kapitulationen, hvor mange ældre værnepligtige med forsørgerbyrder indkaldtes, og hvor der i begyndelsen af juni 1945 fra disses side blev givet udtryk for utilfredshed med de økonomiske hjælpeforanstaltninger, udsendte arbejds- og socialministeriet den 9. juni 1945 efter forhandling med de militære ministerier et cirkulære til Københavns magistrat, samtlige amtmænd og kommunalbestyrelser. Det meddeltes heri, at samtlige i denne periode indkaldte værnepligtige måtte betragtes som genindkaldte, og at de sociale udvalg var forpligtede til at afhjælpe deres og deres familiers trang ved ydelse af særhjælp i henhold til forsorgslovens § 281.

Det var imidlertid klart, at en mere gennemgribende ændring var nødvendig, og der opnåedes på rigsdagen tilslutning til ændring af forsorgslovens § 281, der ved lov nr. 342 af 16. juli 1945 ændredes således, at alle værnepligtige *også under den første uddannelse* og den i umiddelbar fortsættelse heraf følgende deltagelse i fortsat øvelse, fortsat tjeneste som befalingsmandselev eller pligtig tjeneste som værnepligtig befalingsmand o. 1. herefter er berettiget til i et til tjenestetidens længde svarende tidsrum at oppebære hjælp efter reglerne i forsorgslovens § 281, stk. 1, til afhjælpning af deres og deres familiers trang.

De nærmere retningslinier for hjælpens ydelse fastsattes i arbejds- og socialministeriets cirkulære af 3. august 1945.

Efter at de første efter kapitulationen ekstraordinært indkaldte værnepligtige var hjemsendt, og da der i den forløbne tid var forekommet en del misbrug af loven — i særdeleshed hvad angår dens regler om hjælp til afbetalingsforpligtelser — udsendte arbejds- og socialministeriet den 22. marts 1946 et nyt cirkulære, der i hovedsagen lader august-cirkulærets retningslinier stå ved magt, for så vidt angår ekstraordinære indkaldelser, men indskærper, at der må vises nogen varsomhed ved ordinære indkaldelser til den første uddannelse, navnlig hvor denne sker til normal tid.

De her nævnte lovregler har været udgangspunktet for drøftelserne vedrørende de værnepligtiges økonomiske forhold, og man har sammenholdt dem med udtalelser fra værnepligtige og officerer samt ministerielle tjenestemænd og andre sagkyndige.

Ved kommissionens drøftelse af § 281-hjælpen har der fra forskellig side været udtalt ønske om at gøre hjælpen mere ensartet, end den i øjeblikket er. Soldaterne drøfter naturligvis deres økonomiske forhold indbyrdes, og det forefalder ikke sjældent, at værnepligtige med tilsyneladende ens forhold oppebærer hjælp af forskellig størrelse. Denne uensartethed giver hyppigt anledning til utilfredshed, og mange kla-

ger skyldes i højere grad utilfredshed med den økonomiske placering i forhold til kammeraterne end utilfredshed med hjælpens egentlige størrelse. § 281 forudsætter imidlertid en trangsbedømmelse og et skøn over hjælpens størrelse, og det er fra socialministeriets side fremført, at skulle man gå over til en fast, afgrænset ydelse, ville der blive tale om en soldaterløn, hvad naturligvis falder uden for dette ministeriums rammer. Der har iøvrigt heller ikke fra kommissionens medlemmer været indlæg til fordel herfor. Under forudsætning af, at hjælpen iøvrigt administeres i overensstemmelse med ministeriets cirkulære må det anses for mere fordelagtigt for de værnepligtige, at der gives de sociale myndigheder en vis margin med ydelser til afhjælpning af forskellige individuelle trangssituationer.

Medens det i cirkulæret er pointeret, at hjælpen ikke må overstige, hvad forsørgeren må antages selv at kunne tjene ved eget arbejde, (ved hvilken vurdering den værnepligtiges selvangivelse erfaringsmæssigt lægges til grund), findes ingen minimumsgrænse. Der er dog af socialministeriet fastsat vejledende beløb for den egentlige underholdshjælp.

I spørgsmålet om de værnepligtiges hustruers selverhverv er det fremført, at fradraget herfor er for stort (ca. 50 pct.), og at dette modvirkede lysten til at tage arbejde. Socialministeriets repræsentant har nævnt, at man i ministeriet var af den opfattelse, at hjælp til arbejdsføre, unge kvinder uden børn bør være afhængig af, om pågældende har *søgt* arbejde. Dette synspunkt bifaldes af kommissionen.

Kommissionen har med tilfredshed bemærket august-cirkulærets instruks om at fremme § 281-sagerne mest muligt. Man har imidlertid bragt i erfaring, at der i praksis ret hyppigt går lang tid fra begæringens indgivelse til første udbetaling, uden at der ydes forskud på hjælpen, som af ministeriet anvist. Under hensyn til sagernes art, der bevirker, at det ofte er forbundet med meget følelige afsavn, når en afgørelse trækker i langdrag, finder kommissionen anledning til at udtale ønsket om, at cirkulærets ånd til stadighed må være levende i samtlige de instanser, hvor disse sager forebringes.

Der har fra mange sider været rejst kritik af socialkontorerne som formidlere af hjælpen. Kommissionens medlemmer er her enige om, at socialkontorerne — når de iøvrigt virker helt efter deres bestemmelse — er de mest naturlige organer til varetagelse af de værnepligtiges økonomiske interesser under indkaldelsen. De har undertiden forhåndskendskab til ansøgeren, kan hurtigt indhente eventuelle supplerende oplysninger, let komme i forbindelse med de pårørende o.s.v. I en eventuel krigssituation vil de stadig kunne opfylde deres mission, medens f. eks. et centraliseret system formentlig hurtigt ville miste kontakten med de værnepligtiges hjem. En eventuel henlæggelse af administrationen under militæret har kommissionen — og iøvrigt også størsteparten af de officerer, man har drøftet spørgsmålet med — ikke kunnet anbefale.

Uanset at man, som nævnt, finder socialkontorerne bedst egnede til administration af særhjælpen, mener kommissionen dog ikke, at forholdene endnu er helt tilfredsstillende. Man har indtryk af, at der blandt de værnepligtige og deres pårørende i dag er mindre utilfredshed med socialkontorerne end for et par år siden, hvilket formentlig i nogen grad falder sammen med, at den nuværende beskæftigelsessituation bevirker, at kontorerne har mindre søgning af deres øvrige klientel, og der derfor bliver tid til en bedre service uden langvarig ventetid o.s.v., men der har dog for kommissionen foreligget en række tilfælde af utilfredshed blandt de værnepligtige. En af socialministeriet foretaget undersøgelse vedrørende bl. a. behandlingen af hjælpsøgerne i nogle provinsbyer har man ikke ment at kunne lægge til grund for sin opfattelse af forholdene de pågældende steder, idet fornødent kontrolmateriale har manglet. Ved forespørgsel til et antal værnepligtige fra disse byer erklærede halvdelen sig i større eller mindre grad utilfredse med behandlingen, og deres udtalelser adskilte sig i nogen grad fra de pågældende socialkontorers udtalelser til ministeriet.

Kommissionen har iøvrigt indtryk af, at ekspeditionen af § 281-hjælpen foregår lettest i provinsbyerne — tungest og med størst utilfredshed i København. Dette sidste formentlig fordi man her — uanset om ansøgningsskemaet er korrekt udfyldt - hyppigere tilsiger ansøgeren til afhøring, og fordi sagerne i et meget stort antal tilfælde skal forelægges forsorgskontoret, hvilket forlænger ekspeditionstiden en del, men samtidig også giver større ensartethed i afgørelserne.

Under hensyn hertil har kommissionen drøftet muligheden for oprettelsen af et centralkontor for behandling af alle § 281-sager i København.

Det er oplyst, at Århus har indrettet et specielt kontor af denne art, og at det skal fungere tilfredsstillende.

En ændring som den foreslåede, der fratager de københavnske socialkontorer administrationen af § 281-hjælpen, vil naturligvis virke som en desavouering af socialkontorerne og vil eventuelt kunne medføre, at f. eks. alders- og invaliderentemodtagerne vil fremsætte anmodning om at få deres økonomiske forhold ordnet gennem andre organer o.s.v. — Man vil altså bidrage til at undergrave socialkontorernes position i det almindelige omdømme, medens hensigten med kontorernes oprettelse i sin tid netop var den at skabe et organ, hvor alle og enhver kunne henvende sig, uden at der skulle være skygge af skam eller ubehag forbundet hermed.

Københavns kommunes socialdirektorat, med hvem spørgsmålet har været drøftet, har fremhævet det ovennævnte synspunkt som hovedgrunden til at bibeholde administrationen af § 281-hjælpen ved socialkontorerne, Man har samtidig meddelt, at det på grund af lokalemangel i øjeblikket vil være umuligt at indrette et specielt „soldaterhjælpskontor" ved de enkelte kontorer.

Direktoratet har imidlertid med velvilje hørt på de af kommissionen fremførte klagepunkter vedrørende socialkontorerne og har meddelt, at man vil indskærpe disse, at 1) ventetid i videst muligt omfang søges undgået, 2) værnepligtige og deres pårørende kun tilsiges til afhøring, hvor det er absolut nødvendigt, 3) der, hvor en sags afgørelse trækker i langdrag, om ønsket ydes forskud, 4) det månedlige beløb tilstilles modtageren pr. post, når dette ønskes.

Under forudsætning af, at disse forhold bliver tilfredsstillende, og at tonen på socialkontorerne iøvrigt er korrekt, mener kommissionen at kunne gå ind for opretholdelsen af det nuværende system.

Velfærdssekretæren.

De fleste værnepligtige har ordnet deres forhold til § 281-hjælpen forinden indkaldelsen, men for et ikke lille antal af dem dukker problemet op under deres indkaldelse, f. eks. ved barnefødsel. Der er derfor behov for en hjælper, der kan formulere andragender, give vejledning og hjælpe med at følge sagene op i kommunerne. Kommissionen mener det rigtigst, at dette arbejde henlægges under Folk og Værnofficeren med bistand af den på side 33 omtalte velfærdssekretær, der derfor bør have et grundigt kendskab til sociale forhold.

Bosætningslån.

For unge, der på grund af indkaldelse til aftjening af værnepligt ikke har været i stand til at foretage den i kommissionens forslag til lov om bosætningslån § 2 krævede opsparing, bør der efter kommissionens opfattelse kunne ydes bosætningslån i henhold til forslagets § 3.

For indkaldt mandskab, der har modtaget bosætningslån før indkaldelsen, vil der formentlig kunne ydes henstand med betaling af afdrag i henhold til forslagets § 5, stk. 1, idet kommissionen ikke finder det rigtigt, at der ydes § 281-hjælp til betaling af disse afdrag.

Hjemsendelsen.

Ved hjemsendelsen kan soldaterne støde på store vanskeligheder, fordi det ofte tager tid at glide ind i erhvervslivet påny. For det. første skal de skaffe sig en beskæftigelse, hvad der under perioder med arbejdsløshed kan være forbundet med de største vanskeligheder, og flere vender aldrig tilbage til det fag, de er uddannet i.

Ved den af ungdomskommissionen i november-december 1946 foretagne ungdomsenquete viste det sig, at af ialt 399, som havde aftjent deres værnepligt, var deres hidtidige stilling blevet holdt åben for dem i ialt 189 tilfælde. Heraf modtog 35 helt eller delvis løn under indkaldelsen. Af de 399 var der 48, for hvem indkaldelsen bevirkede, at de skiftede erhverv, og 43, som havde en arbejdsløshedsperiode i forbin-

deise med hjemsendelsen på fjorten dage eller derover. Det må erindres, at ungdomsenqueten omfattede unge under 25, og at disse for størstedelens vedkommende enten har været under værnepligtsalderen på enquetens tidspunkt eller skulle have været indkaldt i perioden 1943-1945, således at tallene kun kan tages som et ret groft udtryk for visse tendenser.

Ved *funktionærloven* er der opnået beskyttelse mod afskedigelse af genindkaldt mandskab, hvilket kommissionen betragter som et fremskridt. Det» har imidlertid aldrig været det genindkaldte mandskabs hjemsendelsesforhold, der har voldt de største kvaler, men derimod hjemsendelsesproblemerne for de soldater, der er indkaldt ril 1. tjeneste. Det er endnu således, at principaler afskediger funktionærer, der indkaldes til rekrutskole. Det erkendes, at det kan være vanskeligt at holde en stilling åben i op til 1 år og for værnepligtige befalingsmænd op til 2 år. På den anden side må det ikke glemmes, at det er samfundet, der tager funktionæren bort fra en fastlønnet stilling, og det er derfor ikke urimeligt, at det påhviler samfundet at bringe ham på plads igen.

Ved bedømmelse af dette problem bør man til stadighed have for øje, at funktionæren i modsætning til arbejderen har bygget en del af sin uddannelse og bygger sine fremtidsudsigter på et varigt tilhørsforhold til en bestemt virksomhed, hvis forhold han lægger vægt på at lære at kende i alle detailler. For ham kan det derfor volde alvorlige vanskeligheder at tilegne sig det fornødne kendskab til en anden virksomhed. Glemmes må det heller ikke, at for funktionæren spiller ancienneteten ofte en stor rolle, ikke blot af hensyn til aflønningen, men også af hensyn til avancementsmulighederne.

Ud fra disse synspunkter mener kommissionen det stemmende med ret og billighed at *foreslå funktionærloven således ændret, at indkaldelse til soldatertjeneste ikke er lovlig opsigelsesgrnnd, såfremt funktionæren har været ansat mindst 1 år i virksomheden forinden soldatertjenesten.* Under hensyn til at kommissionen iøvrigt (jfr. kapitel III) har foreslået, at session og indkaldelse skydes frem, er man af den opfattelse, at erhvervslivet kun i meget få tilfælde vil blive hæmmet af denne regel.

Da det imod en sådan bestemmelse er anført, at den vil foranledige arbejdsgivere til at foretrække „militærfri" personale, skal kommissionen hertil anføre, at arbejdsgiverne nu bedre end tidligere forstår, at dette er en illoyal fremgangsmåde, ligesom det har vist sig, at trangen til at skaffe sig af med gifte eller gravide kvinder er faldende. Man kan naturligvis ikke se bort fra, at en stigende arbejdsløshed vil give muligheder for en forøgelse af de arbejdsgivere, der ikke ønsker besvær med stadig udskiften af personale. På den anden side må det ej heller glemmes, at vanskelighederne ved at finde egnede vikarer, der er villige til at tiltræde de midlertidige vilkår. i arbejdsløshedsperioder er mindre end i perioder med høj beskæftigelse. Dertil kommer, at flere virksomheder selv under de nuværende forhold, hvor soldatertjenesten bortset fra genindkaldelse er lovlig opsigelsesgrund, bevidst fører en personalepolitik med det formål at undgå funktionærer, der skal indkaldes til militærtjeneste. Kommissionen er ikke af den opfattelse, at antallet af disse virksomheder vil stige nævneværdigt ved den foreslåede ændring af funktionærloven. Tværtimod vil den siden 1945 gennemførte indkaldelse af praktisk talt alle ubetinget tjenstdygtige bevirke, at en sådan personalepolitik får færre muligheder.

I tilfælde af, at der stilles *vikar* for den værnepligtige, bør arbejdsgiveren ved vikarens ansættelse udtrykkelig gøre opmærksom på, at ansættelsen drejer sig om vikartjeneste. Har han gjort dette, bør han også uanset de i funktionærloven fastsatte opsigelsesregler være berettiget til at opsige vikaren til fratræden, når den indkaldte vender tilbage. Denne opsigelse bør dog gives, så snart den indkaldte har gjort arbejdsgiveren bekendt med datoen for hjemsendelse.

Af hensyn til arbejdsgiverens berettigede interesse bør funktionæren ved sin fratræden før indkaldelsen *afgive en erklæring om, hvorvidt han ønsker at genindtræde i sin stilling efter hjemsendelsen.* Afgiver han en positiv erklæring herom, vil han kun kunne frigøre sig med det i funktionærloven fastsatte opsigelsesvarsel; afgiver han en negativ erklæring, eller undlader han at afgive nogen erklæring, er arbejdsgiveren frigjort og kan ansætte en fast medarbejder i stedet for den indkaldte. For at vikaren kan få størst mulig tid til at skaffe sig andet arbejde, bør det fastsættes,

at *den indkaldte fortaber retten til genindtræden,* såfremt han ikke — senest 8 dage efter at være blevet bekendt med datoen for hjemsendelsen — giver arbejdsgiveren meddelelse derom.

Den værnepligtige bør ikke miste *lønnings- eller forfremmelsesanciennetet* på grund af soldatertjenesten. Til gengæld må han fortsat respektere det i funktionærloven fastsatte opsigelsesvarsel, således at arbejdsgiveren kan kræve, at han efter hjemsendelsen arbejder i virksomheden indtil udløbet af opsigelsesvarslet. Såfremt soldaten ikke ønsker at genindtræde i sit gamle arbejdssted, må han altså i god tid før hjemsendelsen sige sin stilling op, således at opsigelsesfristen senest udløber på hjemsendelsesdagen.

Det var tidligere ikke ualmindeligt, at det i annoncer, hvor der søges eller tilbydes arbejdskraft, anførtes, at den pågældende henholdsvis skulle være eller var „militærfri". Ved den sidst gennemførte revision af funktionærloven blev denne annonceringsmåde forbudt. Såfremt kommissionens forslag om forbud mod afskedigelse af personer, der indkaldes til militærtjeneste, gennemføres, finder kommissionen dog anledning til, at der gøres *undtagelse fra annonceringsforbudet,* hvor det udtrykkelig fremgår af annonceringen, at *der søges en vikar* for en funktionær, der er indkaldt til aftjening af værnepligten, thi det skønnes rimeligt, at en arbejdsgiver for den ;relativt korte periode får adgang til at sikre sig imod at få en vikar, der under vikariatet selv indkaldes til militærtjeneste.

Medens det således uden større besvær lader sig gøre at skabe en ensartet ordning for funktionærerne dels på grund af, at disses forhold er lovordnede, dels på grund af funktionærens faste tilknytningsforhold til den enkelte bedrift, bliver vanskelighederne ulige større, for så vidt angår det store antal af *indkaldte arbejdere.*

Arbejdernes vilkår bygger for det første på overenskomster frivilligt indgåede mellem de respektive organisationer, for det andet er der intet sted i lovgivningen sikret arbejderen opsigelsesbestemmelser. Både arbejdere og arbejdsgivere står i så henseende fuldstændig frit. Uden hensyn til de enkelte kommissionsmedlemmers opfattelse af de indenfor alle partier og i hovedorganisationerne rejste tanker om at indføre varigere og fastere arbejdsformer i håndværk og industri, mener kommissionen sig ikke kompetent til at stille et forslag herom, som vil betyde en revolution indenfor det danske samfundsliv. Dette spørgsmål må enten optages til stykkevis løsning af organisationerne eller samlet af lovgivningsmagten. Kommissionen må her som på andre områder bygge på de bestående samfundsforhold og ud fra de af disse skabte forudsætninger stille sine forslag.

Det skal da også bemærkes, at den store gruppe af unge ved *landbruget,* der arbejder i halvårsfæste, og hvis forhold er reguleret i medhjælperloven, har sine egne problemer.

Fælles for landbrugsmedhjælpere og arbejdere gælder, at de ikke kan sikres mod afskedigelse som følge af indkaldelse til soldatertjeneste, medmindre der finder en strukturændring sted i erhvervslivets arbejdsforhold. Det er derfor vanskeligere, men ingenlunde mindre vigtigt at sikre denne ungdom mod arbejdsløshed ved hjemsendelsen.

Såvidt kommissionen kan skønne, kan dette kun finde sted ved et intimt samarbejde mellem værnene og de offentlige arbejdsanvisningskontorer. Dette samarbejde bør formidles af en ved regimenterne, marmedistrikterne og kystdefensionen ansat *velfærdssekretær,* der bør ansættes som socialrådgiver og sekretær for Folk og Værnarbejdet. Sekretæren skal være en kvalificeret civil person, der tager arbejdet ved regimentet som halvdagsarbejde. Ved henvendelse til ham eller til den militære Folk og Værn-officer bør soldaten have mulighed for i god tid før hjemsendelsen at sikre sig en stilling. Velfærdssekretæren må ved henvendelse til vedkommende offentlige arbejdsanvisningskontor sikre sig oplysninger om ledige pladser inden for de forskellige fag og bringe disse oplysninger til soldaternes kundskab. Ved gennemførelsen af disse opgaver må velfærdssekretæren også være i nøjeste kontakt med den lokale erhvervsleder.

Man skal i denne forbindelse henlede opmærksomheden på det i Sverige indførte system, ved hvilket det påhviler „Sveriges offentliga arbetsförmedling" at udsende til forlægningerne en „Riksvakanslista", hvoraf det fremgår, hvor der er anmeldt ledige pladser, og inden for hvilke fag. Kommissionen foreslår, at de til de offentlige

arbejdsanvisningskontorer ugentlig fremsendte *fortegnelser over ledige pladser* (et eksempel vedføjet som bilag II), som ikke er blevet besat af de lokale anvisningskontorer, tilstilles velfærdssekretærerne, der bringer dem til mandskabets kundskab.

Ved adskillige virksomheder er der skabt en *anciennetetsordning* blandt arbejdssøgere også til opnåelse af fastere tilknytning til virksomheden; ved denne ordning afskediges den sidst antagne først, og den, der har stået længst på ekspektanceliste, antages før andre. Kommissionen vil finde det rimeligt, at soldatertiden ved sådanne virksomheder betragtes som en „død" periode, således at ancienneteten ikke formindskes som følge af soldatertjenesten.

Man skal endvidere foreslå, at der gennemføres en ændring i loven om arbejdsløshedsforsikring og arbejdsanvisning, således at indkaldte værnepligtige under iøvrigt lige kvalifikationer får *fortrinsret til stillinger,* der anmeldes til de offentlige arbejdsanvisningskontorer som ledige efter deres hjemsendelse, fremfor personer, der har været arbejdsløse mindre end 3 måneder.

Kommissionen erkender, at en sådan bestemmelse vil være forbundet med relativt store praktiske vanskeligheder, og at repræsentanter for arbejdsanvisningskontorerne har stillet sig skeptisk til en fortrinsret; men det er kommissionens opfattelse, at der påhviler samfundet en pligt til at gøre alt, hvad der er rimeligt, for at soldatertjenesten ikke længe efter hjemsendelsen foranlediger ulemper for og bitterhed hos de unge. Ganske særlige forhold gør sig her gældende, og ekstraordinære foranstaltninger kan derfor være nødvendige. Trods de fremsatte betænkeligheder må kommissionen fastholde sit forslag om fortrinsret for soldater ved anvisning af arbejde gennem de offentlige arbejdsanvisningskontorer.

For personer, der trods disse foranstaltninger er arbejdsløse ved hjemsendelsen, bør de økonomiske kår lettes mest muligt. Såfremt de er arbejdsløshedsforsikrede, foreslår kommissionen, at de får adgang til *fuld arbejdsløshedsunderstøttelse i f. eks. indtil 6 uger,* forinden arbejdsløshedslovens 26 ugers frist begynder at løbe, således at de får denne tid til at finde en passende stilling, uden at de derved risikerer at opbruge deres ret til arbejdsløshedsunderstøttelse. De merudgifter, der herved pålægges arbejdsløshedskasserne, foreslås refunderet af statskassen.

For personer, der ikke er arbejdsløshedsforsikede, er vanskelighederne ofte meget store. For at lette disses overgang til normalt civilt liv, skal kommissionen foreslå, at der ydes dem *særhjælp i en periode af f. eks. indtil 6 uger* fra hjemsendelsesdagen. Denne særhjælp skal beregnes efter samme principper som hjælpen i henhold til lov om offentlig forsorg § 281, idet hjælpen dog ikke må overstige det beløb, som den pågældende ville have kunnet opnå, såfremt han havde været arbejdsløshedsforsikret. Det må være en absolut betingelse, at den pågældende er tilmeldt den offentlige arbejdsanvisning. Denne bestemmelse bør komme alle trængende til gode, hvad enten de er gifte eller ugifte. Ved denne udvidelse af området for § 281 må naturligvis også medtages udgifter til den hjemsendtes egen forsørgelse.

Hjemsendelsespenge.

Der ydes efter de gældende bestemmelser hjemsendelsespenge til menige og underkorporaler samt orlovspenge til korporaler, kornetter og sekondløjtnanter. Til menige ydes der 25 øre om dagen efter udløbet af 180 tjenestedage, således at en menig, der hjemsendes efter 300 dages forløb, får 30 kr., hvorfra dog forlods trækkes erstatning for tabtgåede munderingssager. Underkorporaler får ligeledes 25 øre pr. dag. I orlovspenge får kornetter og korporaler samt sergenter til pligtig tjeneste et beløb, stort 25 kr. månedlig eller 300 kr. årlig, medens sekondløjtnanter modtager 50 kr. månedlig eller 600 kr. årlig. Beløbene kommer først til udbetaling ved hjemsendelsen eller udnævnelse til højere stilling.

Kommissionen mener ikke, at de de menige og underkorporalerne tilkommende hjemsendelsespenge dækker de store behov, der netop ved hjemsendelsen erfaringsmæssigt melder sig. For underkorporalernes vedkommende vil det vel i de fleste tilfælde gælde, at de bliver udnævnte til korporaler og derved vil kunne sikre sig et betydeligt større beløb ved hjemsendelsen. Men for de menige vil ca. 30 kr. ikke række vidt. For mange er deres civile påklædning ofte særdeles mangelfuld og ikke sjældent mere eller mindre uanvendelig ved hjemsendelsen. For de mange, der er

uden beskæftigelse i en kortere tid, vil det også være rimeligt, om de kan råde over et mindre beløb til at supplere understøttelsen med.

Kommissionen skal derfor foreslå, at der *tilkommer menige hjemsendelsespenge for hele indkaldelsesperioden,* og at hjemsendelsespenge for menige og underkorporaler forøges til 50 øre daglig. Herved vil en menig ved hjemsendelse efter 300 dages forløb kunne råde over 150 kr. Kommissionen skal endvidere foreslå, at de yen underkorporal tilkommende hjemsendelsespenge samt de kornetter, korporaler og sekondløjtnanter til pligtig tjeneste tilkommende orlovspenge samlet kommer til udbetaling ved deres hjemsendelse eller overgang til frivillig tjeneste. Herved vil en person ved hjemsendelsen efter den normale tjenestetid som korporal kunne råde over ialt 330 kr., og en person, der har gjort tjeneste ca. 1 år som menig, ca. ½ år som kornet og ca. ½ år som sekondløjtnant, vil der ved hjemsendelsen tilkomme ialt 630 kr.

Hjemsendelsespengene vil efter dette system blive en værdifuld og kærkommen hjælp til at klare de overgangsvanskeligheder, der melder sig ved hjemsendelsen.

Værnepligtige befalingsmænd.

Til uddannelse af rekrutterne og til brug for værnene under større øvelser eller krigsmæssige forhold er det nødvendigt at råde over et betydeligt antal værnepligtige befalingsmænd, der kan anvendes som gruppe- eller delingsførere. Disse værnepligtige befalingsmænd er underkorporaler, korporaler, kornetter og sekondløjtnanter til pligtig tjeneste. De udtages blandt de bedst egnede rekrutter og kommer ½ år på kornet- eller korporalskole. De egnede, der er frivillige, skal udtages før de ikke frivillige.

I almindelighed skal 12-14 pct. af rekrutstyrken udtages til befalingsmandselever, og det er uhyre sjældent, at det tilstrækkelige mandskab melder sig frivilligt. Ved de forskellige bestemmelser f. eks. i tjenestemandsloven er de, der frivilligt melder sig til befalingsmandsskole, udelukket fra at opnå de fordele, som ydes til menige soldater, såsom ½ eller ¼ løn for henholdsvis gifte og ugifte tjenestemænd m. v.

Kommissionen er af den formening, at værnepligtige, der frivilligt har meldt sig til tjeneste som befalingsmandselever, overalt i lovgivningen *bør sidestilles med værnepligtige til tvungen tjeneste.* Den, der melder sig frivilligt til fortsat uddannelse, må anses for at yde samfundet så store ofre, at det er urimeligt at stille ham ringere med hensyn til de goder, der kan opnås af værnepligtige. Med det nuværende system vil mange egnede, der ikke har noget imod at melde sig frivilligt, hellere lade sig tvinge til fortsat uddannelse for ikke at miste ret til at vende tilbage til den samme stilling, ret til løn o. s. v. Det må heller ikke glemmes, at den, der melder sig frivilligt, derved frigør en kammerat, som måske har større brug for hurtigst muligt at vende tilbage til det civile liv.

Det bør også bemærkes, at al erfaring viser, at undervisningen af de værnepligtige befalingsmandselever er lettere, såfremt der findes et stort frivilligt kontingent, og at de frivillige, værnepligtige befalingsmænd ofte med større interesse og omhu går op i deres tjeneste, end de tvungne gør det.

Kommissionen skal derfor foreslå, at alle foranstaltninger i henhold til nærværende betænkning eller gældende lovgivning kommer alle værnepligtige til gode, hvad enten de er til frivillig eller tvungen tjeneste.

Merudgifter ved gennemførelse af de i kapitel V foreslåede foranstaltninger.

Ved flere af de i nærværende kapitel foreslåede foranstaltninger vil det være umuligt blot skønsmæssigt at opgøre de forventede merudgifter. Dette gælder således de nedenfor anførte forslag 3, 4, 9, 11, 12 og 14, medens forslagene 5, (6) og 10 vil være uden merudgifter for statskassen. Kommissionen har foretaget en beregning over merudgifterne efter forslagene 1, 2, 7, (8) og 13. I denne beregning har man forudsat indkaldelser som de nuværende, d. v. s. ca. 10.000 mand 2 gange årligt og en tjenestetid på 10 måneder for alle våbenarter. Der er regnet med ansættelse af 20 velfærdssekretærer, der lønnes med 3.600 kr. årligt.

Udgifterne vil da blive, som nedenstående oversigt viser. Ved beregningen af nugældende ordninger er der arbejdet med de samme forudsætninger om indkaldelsernes størrelse og tjenestetid som ved kommissionens forslag.

	Nugældende ordning	Kommissionens forslag
Lønning	9,5 mill. kr.	12,6 mill. kr.
Undermundering	2,4 mill. kr.	4,0 mill. kr.
Velfærdssekretærer		0,1 mill. kr.
Hjemsendelsespenge	0,6 mill. kr.	3,0 mill. kr.
	12,5 mill. kr.	19,7 mill. kr.
Merudgift:		7,2 mill. kr.

Forslag:

1. Lønnen prisreguleres halvårsvis efter sidst offentliggjorte pristal. Ved denne pristalsregulering bygges kun på gruppen „andre udgifter". Grundlønnen forhøjes til 200 øre for de første 180 tjenestedage, derefter 225 øre.
2. Hæren forsyner mandskabet med undermundering på samme måde, som tilfældet er ved søværnet.
3. Soldaterlen betragtes som skattefri indkomst, clog kan ingen miste valgret eller valgbarhed til kommunale råd på grund af denne skattefritagelse.
4. Der meddeles soldater henstand efter begæring med den dem pålignede skat. Såfremt de ved hjemsendelsen påhvilende skatterestancer udgør et beløb, som den hjemsendte under hensyn til de af ham nu oppebåme indtægter ikke uden væsentlig gene vil kunne betale, nedsættes restancebeløbet til en passende størrelse.
5. Funktionærlovens § 6, stk. 3 ændres således: „genindkaldelse" ændres til „indkaldelse". Til stykket føjes som ny bestemmelse: „medmindre han forinden har opsagt sin stilling efter reglerne i § 2, stk. 3." Til § 6 føjes som stk. 4: Retten til genindtræden i tidligere stilling efter 1. indkaldelse tilkommer kun funktionærer, der umiddelbart forud for indkaldelsen har været beskæftiget mindst 1 år hos den pågældende arbejdsgiver og ved indkaldelsen har afgivet positiv erklæring om, at han agter at genindtræde i sin stilling, såfremt han senest otte dage efter at være blevet bekendt med hjemsendelsesdatoen giver arbejdsgiveren meddelelse om at ville genindtræde i sin stilling."
6. Til funktionærlovens § 19, stk. 1 føjes: „Dette forbud gælder dog ikke ved avertering efter vikar for en funktionær, der er indkaldt til aftjening af værnepligt."
7. Der ansættes ved regimenterne, marinedistrikterne og kystdefensionen en halvdagssekretær, der benævnes velfærdssekretær.
8. Velfærdssekretæren har bl. a. til opgave at sikre sig oplysninger om ledige pladser og bringe disse oplysninger til soldaternes kundskab. Han skal være soldaternes rådgiver i alle spørgsmål vedrørende hjemsendelsen samt forsorgslovens § 281, jfr. iøvrigt side 31.
9. De til de offentlige arbejdsanvisningskontorer af arbejdsdirektoratet udsendte ugentlige rapporter over ledige pladser, som ikke er blevet besat af de lokale anvisningskontorer, tilstilles velfærdssekretærerne til videre foranstaltning.
10. Mellem iøvrigt lige kvalificerede ansøgere har hjemsendte værnepligtige fremfor personer, der har været arbejdsløse mindre end 3 måneder, fortrinsret til stillinger, der anmeldes til de offentlige arbejdsanvisningskontorer.
11. Arbejdsløshedslovens 26-ugers bestemmelse for modtagelse af arbejdsløshedsunderstøttelse suspenderes i f. eks. indtil 6 uger fra hjemsendelsesdagen for hjemsendte værnepligtige. Suspensionen finder sted mod fuld refusion fra statskassen, såfremt kasserne måtte lide tab herved.
12. Hjemsendte værnepligtige kan i f. eks. indtil 6 uger efter hjemsendelsesdagen modtage særhjælp efter § 281 i forsorgsloven, såfremt de (1.) ikke er arbejdsløshedsforsikrede og (2.) som arbejdsledige er tilmeldt den offentlige arbejdsanvisning. Denne hjælp kan også ydes til ugifte og til den hjemsendtes egen forsørgelse. Hjælpen kan dog ikke overstige det beløb, som den pågældende ville kunne have oppebåret som arbejdsløshedsforsikret.
13. Der tilkommer menige hjemsendelsespenge for hele indkaldelsesperioden. Hjemsendelsespengene forhøjes til 50 øre daglig. Hjemsendelsespengene samt orlovspenge til værnepligtige befalingsmænd kommer samlet til udbetaling ved endelig hjemsendelse fra 1. indkaldelse.
14. Overalt i lovgivningen sidestilles værnepligtige befalingsmænd med menige, medmindre det fremgår af lovbestemmelsens formål eller af forholdets natur, at bestemmelsen vil være uanvendelig på værnepligtige befalingsmænd.

KAPITEL VI

Retslige forhold.

De værnepligtiges retslige forhold hviler på militær straffelov af 7. maj 1937 og militær retsplejelov af 4. oktober 1919 med ændringer ved love af 23. december 1932 og 7. maj 1937.

Gældende straffelov.

Ved militær straffelovs § 1 er borgerlig straffelovs almindelige del gjort direkte anvendelig på alle i militær straffelov omhandlede strafbare forhold. Dette vil sige, at de almindelige regler vedrørende subjektive strafbarhedsbetingelser såsom personlig tilregnelighed og ung alder, kravet om tilregnelse, at handlingen kan tilregnes gerningsmanden enten som forsætlig eller uagtsom, forsøg og meddelagtighed, tilbagetræden fra forsøg eller medvirken, strafudmåling etc. finder tilsvarende anvendelse på militære straffeforhold.

Militær straffelov „omfatter de til krigsmagten hørende personer, hvad enten de er fast ansatte eller midlertidig tjenstgørende. Endvidere omfattes hjemsendte af loven for så vidt angår de militære pligter, der påhviler dem, og i de første 24 timer efter hjemsendelsen tillige af §§ 47, 49 og 50". For værnepligtige er ophørstidspunktet i hovedsagen hjemsendelsesøjeblikket. Dog gælder efter § 5 visse undtagelser, navnlig i hele hjemsendelsesperioden indtil slettelsen af rullen, at de særlige militære pligter, der påhviler de hjemsendte, fremdeles bedømmes af m. s. Den mest fremtrædende af disse er pligten til at efterkomme ny indkaldelse. Undtagelser i de første 24 timer efter hjemsendelsen omhandler respektstridig opførsel over for overmand eller vagt (§ 47), trusel af foresat, overmand eller vagt med vold i anledning af tjenesten (§ 49) og legemskrænkelse eller vold mod anden person (§ 50). Loven kommer også til anvendelse på strafbare handlinger, der begås uden for den danske stat.

En for de værnepligtige vigtig bestemmelse findes i § 12: „Den, der ved at adlyde en foresats tjenstlige befaling begår en retsstridig handling, er ansvarsfri, medmindre det var ham bekendt, at der ved befalingen tilsigtedes en sådan handling, eller dette var umiddelbart indlysende,," Det er kun indenfor det bestemte tjenesteområde, at den undergivne har lydighedspligt. Selv inden for dette haves lydighedspligten naturligvis kun overfor lovlige befalingfer, og lydighedspligten dækker derfor ikke den undergivne, der er bekendt med befalingens ulovlighed. Da hans pligt imidlertid ikke blot går ud på at adlyde, men også på at gøre det hurtigt uden tøven, kan der ikke påhvile ham nogen selvstændig pligt til at overveje eller undersøge, hvorvidt befalingen er lovlig. Men hvis det uden undersøgelse eller overvejelse er umiddelbart indlysende, at befalingen er ulovlig enten på grundlag af de midler, der ønskes taget i anvendelse, eller på grund af dens mål, ophører lydighedspligten og dermed den undergivnes ansvarsfrihed.

Efter militær straffelov anvendes følgende straffe:

Irettesættelse,
kvarterarrest,
vagtarrest,
skærpet arrest,
streng arrest,
fængsel,
samt i krigstid: livsstraf.

1) *Irettesættelse* optages i dagsbefalingen eller oplf es ved mønstring. Den kan anvendes for mindre forseelser i stedet for en kortere straf af kvarter- eller vagtarrest.

2) *Kvarterarrest* ikendes fra 2 til 30 dage og består ı, at bolig, kvarter eller skib ikke uden tilladelse må forlades. Menige kvarterarrestanter gør tjeneste som sædvanlig. Det samme gælder befalingsmænd af lavere grader end officiant. Kvarterarrest, der ikke er udstået ved. tjenestens ophør, bortfalder.

3) *Vagtarrest* ikendes fra 2 til 30 dage. Vagtarrest udstås i et arrestlokale. På skibe kan vagtarrest kun anvendes, når den kan udstås i et lyst eller om dagen oplyst arrestaflukke eller i eget lukaf

Vagtarrest udstås så vidt muligt i enrum, og vagtarrestanten må kun hensættes sammen med vagtarrestanter af samme grad. De har adgang til ekstraforplejning og bør så vidt muligt beskæftiges med passende arbejde, evt. uden for arrestlokalet. Hvis dette er umuligt, er de berettigede til selv at skaffe sig arbejde, der er foreneligt med god orden i arresten. Læsning er tilladt.

4) *Skærpet arrest* ikendes ligeledes fra 2 til 30 dage. Den udstås i enrum, og arrestanten må ikke beskæftiges, heller ikke med læsning. Kosten er den almindelige militære kostforplejning, dog må arrestanten ikke få anden drik end vand.

5) *Streng Arrest* ikendes også fra 2 til 30 dage. Den udstås i enrum, og arrestanten må ikke beskæftiges, heller ikke med læsning. Kosten er særlig fangekost: Brød, kartofler, mælk, vand og salt. Af sundhedsmæssige grunde afbrydes længere streng arrest med visse mellemfrister, der tilbringes i vagtarrest. Iflg. kostreglementet gives der hver fange daglig 1000 g groft rugbrød skåret i skiver af passende tykkelse, ca. 70 g. Efter lægens ordre kan der gives lyst rugbrød eller sigtebrød. Dertil det fornødne salt og vand. Desuden gives der hver fange daglig og skiftevis ½ 1 sødmælk eller 150 g kogte kartofler. Mælken eller kartoflerne gives om middagen. Efter 20 straffedages forløb gives der dog hver fange både ½ 1 sødmælk og 150 g kogte kartofler daglig. Mælken gives da normalt om middagen og kartoflerne om aftenen. Hvor sødmælk ikke kan skaffes, f. eks. om bord i skibe på togt, gives kondenseret mælk i stedet.

Straffen udstås i perioder på 5 dage, adskilt af 2 mellemfristdage. Er Straffen ikendt i 7 dage eller derunder, udstås den uden afbrydelse. Er straffetiden 8 dage, gives 2 mellemfristdage efter 4 dages forløb. Mellemfristernes varighed kan efter den dømtes begæring og med lægens samtykke nedsættes fra 2 til 1 dag, eller — forsåvidt straffetiden ikke overstiger 10 dage — helt bortfalde. Kan fangen ikke tåle den foreskrevne kost, afgør lægen, om afsoningen kan fortsættes, eller om arrestanten skal hensættes i vagtarrest, til ministeriets afgørelse i sagen foreligger.

6) *Fængsel* idømmes og udstås efter de i den borgerlige straffelovgivning fastsatte regler.

7) *Livsstraf* fuldbyrdes ved skydning. Livsstraf, der ikke er fuldbyrdet ved krigstilstandens ophør, omsættes til fængselsstraf på livstid.

Imellem straffene består følgende omsætningsforhold: (§ 28)

1) Kvarterarrest i 3 dage regnes lige med 1 dags vagtarrest.
2) 1 dags skærpet arrest regnes lige med 2 dages vagtarrest.
3) 1 dags streng arrest regnes lige med 6 dages vagtarrest.
4) 2 dages fængsel regnes lige med 3 dages vagtarrest.
5) Vagtarrest og hæfte regnes lige.

Har en værnepligtig i de første 2 måneder af sin uddannelsestid udstået frihedsstraf, strengere end kvarterarrest, i længere tid end ialt 20 dage, kan han efter regimentets bestemmelse straks efter strafudståelsen hjemsendes for senere at indkaldes til fornyet uddannelse.

Har en værnepligtig i sin første samlede uddannelsestid udstået vagtarrest i tilsammen mindst 10 dage eller dertil svarende strengere straf uden derfor at blive hjemsendt, forlænges hans tjenestetid med et tilsvarende tidsrum. Dog kan forsvarsministeren eller den, som han bemyndiger dertil, på afdelingens indstilling helt eller delvis fritage den værnepligtige herfor, særlig når han iøvrigt har udvist god opførsel, eller når afgørende tjenstlige hensyn taler imod at holde ham til tjeneste efter den almindelige hjemsendelse (§ 31).

Også efter militær straffelov er der adgang til at idømme betingede straffe. Prøvetiden er i så fald resten af den skyldiges tjenestetid.

Militær straffelovs særlige del omhandler forbrydelser mod krigsmagtens kampdygtighed (6. kap.), ulovlig fraværelse (7. kap.), forbrydelser mod pligter som undermand (8. kap.), forbrydelser mod pligter som overmand (9. kap.), misbrug af militær stilling udadtil (10. kap.) og tilsidesættelse af andre militære pligter (11. kap.).

Gældende retsplejelov.

Ved militær retsplejelovs § 1 bortfalder de tidligere anvendte militære retter. Militære sager behandles nu for de borgerlige domstole; af praktiske grunde (skibe på togt) er der givet særregler om nedsættelse af forhørs- og domsretter i visse tilfælde, ligesom der findes særlige forkyndelses- og værnetingsregler (§ 2). Som militære straffesager anses iflg. § 3:

1) Sager om overtrædelse af m. s. mod personer, der omfattes af denne.

2) Sager mod de til krigsmagten hørende personer, hvad enten de er fast ansatte eller midlertidigt tjenstgørende, om strafbare handlinger, der vedrører tjenesten eller er begået i eller i anledning af tjenesten eller på militært område eller i anvist kvarter, og om forbrydelser mod personer eller ære, begået mod en ved krigsmagten tjenstgørende eller en krigsfange.

3) Sager af den under nr. 2 omhandlede art mod krigsfanger eller mod her i landet under en krig mellem fremmede magter internerede militærpersoner.

I straffesager, hvori teknisk eller anden sådan særlig sagkundskab skønnes at være af betydning, kan der af vedkommende ret tilkaldes to sagkyndige underdommere, og når der i henhold til § 21 i retsplejeloven anordnes ekstraordinære retter til undersøgelse af militære straffesager, kan der, hvor kendskab til søforhold eller anden særlig fagkundskab skønnes at være af betydning, tilforordnes retten sagkyndige medlemmer.

Påtalemyndigheden i militære straffesager udøves af militære rettergangschefer med bistand af auditøren under tilsyn af forsvarsministeren med bistand af generalauditøren.

Rettergangscheferne ved hæren er:

a) chefen for et regiment, hærens flyvertropper, Bornholms værn, trainafdelingen, hærens tekniske korps, hærens officersskole samt kommandanten i København og — i særlige tilfælde — de øvrige garnisonskommandanter, samt
b) chefen for generalkommandoen.

I søværnet er rettergangscheferne:

a) eskadrechefer,
b) divisions-, delings-, flotille-, gruppe- og skibschefer (ikke førere af patrouillebåde og lign. fartøjer), der ikke er underlagt højere kommandotegn på søen,
c) chefen for kystflåden, stationschefen på flådestationen, chefen for kystdefensionen, chefen for flyvevæsenet og chefen for søofficersskolen, samt
d) chefen for søværnskommandoen.

Auditørerne leder undersøgelsen og virker som anklagere ved underretterne og landsretterne. De er selvstændige embedsmænd, der står udenfor den militære rangfølge. Generalauditøren er en selvstændig embedsmand, der også står udenfor den militære rangfølge. Han varetager udførelsen af militære straffesager for højesteret og fører tilsyn med auditørernes virksomhed. Han står umiddelbart under forsvarsministeren, bistår denne ved tilsynet med påtalemyndighedens udøvelse og er i det hele hans juridiske rådgiver i sager vedrørende den militære retspleje.

Til forsvarer kan sigtede foruden de i retsplejelovens § 730 nævnte sagførere vælge en tjenstgørende militærperson af vedkommende værn. På de sigtedes begæring kan de samme personer beskikkes som offentlige forsvarere.

Beslaglæggelse og ransagning hos personer, der ikke fører særlig husstand, kan finde sted i kaserne, lejr, krigsskib o.s.v. uden retskendelse: En militær foresat kan uden for de i retsplejelovens kap. 71 fastsatte betingelser anholde en undergiven, når denne:

1) gør sig skyldig i ulydighed eller grov tilsidesættelse af respekten, og det skønnes nødvendigt til hævdelse af disciplinen at anholde ham.

2) forser sig i drukkenskab eller anden ophidset tilstand, så at han ikke er modtagelig for forestillinger, og omstændighederne giver grund til at befrygte, at han kan forledes til at forgribe sig paa foresatte eller begå andre forbrydelser,
3) træffes under udførelse af en forbrydelse eller på friske spor eller mistænkes for en begået forbrydelse, og det skønnes fornødent at sikre hans tilstedeblivelse eller afsondring fra andre.

Når beslaglæggelse, ransagning eller anholdelse har fundet sted uden retskendelse, skal der uopholdelig ske indberetning herom med alle fornødne oplysninger til vedkommende rettergangschef, der endeligt afgør, om beslaglæggelsen eller anholdelsen skal opretholdes.

De i retsplejeloven på dette omrade fastsatte frister af 24 timer kan om fornødent udstrækkes til højst 3 gange 24 timer. Det fremgår af denne formulering, at de normale frister ikke uden virkelig nødvendighed bør oversiddes.

Er et krigsskib på togt, fjernet fra sin station eller uden for danske farvande, kan der til foretagelse af forundersøgelse eller enkeltstående retshandlinger i særdeles påtrængende tilfælde, hvor en sags undersøgelse ikke kan opsættes, af skibschefen nedsættes en forhørsret, der skal bestå af en auditør, hvis en sådan haves om bord, og ellers af en af de ældste officerer som formand samt to andre medlemmer, hvoraf den ene så vidt muligt skal være af samme grad og tjenestestilling som den, mod hvem undersøgelsen eller den pågældende retshandling er rettet, medens den anden skal være dennes overmand.

Kan i det sidste af de anførte tilfælde en sags påkendelse ikke opsættes til skibets hjemkomst, kan skibschefen nedsætte en domsret. Denne skal bestå af en auditør, hvis en sådan haves om bord, og ellers af en af de ældre officerer som formand og 4 andre dommere, hvoraf de to så vidt muligt skal være af samme grad og tjenestestilling som tiltalte, de to af højere tjenestegrad.

De om bord afsagte domme kan såvel af vedkommende chef som af domfældte påankes for landsretten der, hvor skibet efter sin hjemkomst tager station, af domfældte, selv om han måtte have udstået den idømte straf (§ 43).

D isciplinarmidler.

Iflg. m. r. § 44 kan som disciplinarmidler anvendes mundtlige tilrettevisninger, arbejde og efterøvelse i en del af fritiden, fremstilling, vagt eller anden tjeneste udenfor orden, nægtelse af visse tilladelser, der ellers tilstås, såsom landlov, tilladelse til at møde senere end befalet i kvarteret eller for kort tid at forlade garnison, lejr eller kantonnementsområde. Tilrettevisninger, der ikke må udarte til skældsord eller andre upassende eller krænkende udtalelser, kan gives under 4 øjne eller i overværelse af andre militære. Landlov må i hvert enkelt tilfælde højst nægtes to gange og ikke ud over 14 dage og andre tilladelser kun for et bestemt tidsrum ikke udover 14 dage.

Disciplinarmidler må kun anvendes på den eller dem, der har begået forseelsen (§ 44).

Disciplinarmidlerne kan — når omstændighederne taler derfor — anvendes i stedet for straf for mindre forseelser og forsømmelser. Efterøvelse må dog kun benyttes til fremme af dens uddannelse, som har vist forsømmelse eller mangel på flid i det pågældende fag, hvilket inkluderer et forbud mod de såkaldte og andetsteds omtalte „stroppeture".

Ved anvendelse af disciplinarmidlerne må det iagttages, at der ikke ved overanstrengelse eller på anden måde tilføjes nogen skade. Forud for anvendelse af et disciplinarmiddel skal det tilkendegives den pågældende, hvori det består, og hvad der er grunden til dets anvendelse (§ 45).

Disciplinarmidlerne betragtes ikke som straf, og den pågældende kan ikke forlange sagen henvist til rettergang.

Over anvendelse af et disciplinarmiddel kan den pågældende klage til vedkommende foresatte, uden at der derfor kan pålægges ham straf efter m. r., medmindre klagen er bevidst grundløs, men han kan ikke ved at indgive klage unddrage sig pligten til at efterkomme, hvad der er pålagt ham.

Om anvendelse af disciplinarmidler og grunden dertil skal der ske tilførsel til en særlig dertil indrettet bog (§ 46),

Arbitrære afgørelser.

I en militær straffesag kan straf uden dom pålægges den undergivne af vedkommende militære foresatte efter følgende regler.

Det kan ikke ske, hvis straffen medfører en lovbestemt skærpelse i gentagelsestilfælde, hvis forseelsen består i vold mod eller ulovlig afstraffelse af undergiven, eller hvis sagen gælder en befalingsmand eller ligestillet, der har gjort sig skyldig i en for hans stilling usømmelig eller dermed uforenelig optræden (§ 50).

Endvidere kan kun følgende straffe pålægges uden dom (§ 51): Irettesættelse, kvarterarrest, vagtarrest indtil 30 dage, skærpet arrest indtil 15 dage, streng arrest indtil 10 dage, bøder indtil 60 kr. For hjemsendte kan yderligere anvendes straf af hæfte fra 2 til 30 dage.

Ved kgl. anordning af 23/6 1937 for hæren og af 24/6 1937 for søværnet er det bestemt, hvilke myndigheder der kan pålægge straf uden dom.

Den, hvem straf er pålagt af en rettergangschefen underordnet, kan fordre sagen forelagt rettergangsehefen til afgørelse og derved standse straffens fuldbyrdelse (§ 60), men han kan også standse straffens fuldbyrdelse ved at fordre sagen afgjort ved dom, hvilket han ikke afskæres fra, fordi han har forelagt og fået rettergangschefens afgørelse i sagen (§ 61).

Når straf er pålagt, bliver den uopholdelig at meddele den pågældende, og der gives ham, når han ønsker det, en frist af 2 gange 24 timer til at erklære sig, hvorvidt han vil forlange dom i sagen (§ 62).

De uden dom pålagte straffe indføres i en straffebog, hvoraf der periodisk indsendes udskrifter til generalauditøren (§ 64).

1 soldaterbog og forholdsattester må ikke optages nogen bemærkning om straffe (§ 65). Den militære straffeattest, der er fuldstændig, meddeles kun til den pågældende selv eller en på hans vegne befuldmægtiget, til militære myndigheder eller til påtale- eller politimyndigheder. Alle andre må søge vejledning dels gennem forholdsattestens vurdering af den pågældendes forhold, der gives i en af følgende fire betegnelser: særdeles tilfredsstillende, meget tilfredsstillende, ret tilfredsstillende, mindre tilfredsstillende, dels gennem en almindelig straffeattest, der med hensyn til de militære straffe dog kun indeholder oplysning, for så vidt de er pålagt ved dom, og kun for så vidt de er af grovere natur og af nyere dato, ganske som for de under borgerlige straffesager pålagte straffes vedkommende.

Kommissionens bemærkninger.

Straffeloven.

Ved den gældende militære straffelov er *borgerlig straffelovs almindelige del gjort direkte anvendelig på militære straffesager*. Heri ligger, at de moderne strafferetlige principer er knæsat i den militære retspleje, og dette gælder ikke blot de retsprinciper, som er gennemført ved den gældende borgerlige straffelovgivning, men også enhver fremtidig ændring af borgerlig straffelovs alm. del vil uden ændring af den militære straffelov finde anvendelse på sager, der falder ind under sidstnævnte lovs område. Herved er den militære straffelovgivning principielt bragt i overensstemmelse med det demokratiske Danmarks almindelige retsprinciper. Da kommissionen ikke har til opgave at udtale sig om vor almindelige straffelovgivning, skal man undlade en bedømmelse af den del af den militære straffelovgivning, som enten omfattes af borgerlig straffelov, eller som iøvrigt er i overensstemmelse med de i borgerlig straffe- eller retsplejelovgivning gennemførte bestemmelser eller fastslåede sædvaner.

Kommissionen føler det derimod som sin opgave at udtale sig om enkelte af *de bestemmelser, hvor den militære straffelovgivning adskiller sig fra den borgerlige straffelovgivning,* med det formål yderligere at nærme militære straffeforhold til de i et demokratisk samfund almindeligt anerkendte principper. I denne forbindelse har kom. missionen først og fremmest haft opmærksomheden rettet mod straf arterne (m. s. kap. IV, §§ 16—31). Af disse er irettesættelse og kvarterarrest begge af en sådan mildhed, at de snarere er mildere end borgerlig straffelovs mildeste straf: dagbøder; men i denne forbindelse må det ikke glemmes, at en lang række småforseelser inden for det militære område vil blive sanktioneret med straf, medens de i det civile liv

enten vil være uden straffesanktioner eller højst falde ind under begrebet forseelser mod politivedtægterne. Ved de bestemmelser, der er givet for afsoning og omsætning af vagtarrest, svarer denne strafart i det store og hele til hæftestraf i den civile lovgivning.

Den *skærpede arrest* forekommer derimod kommissionen noget strengere end almindelig fængselsstraf ved kostindskrænkningen, hvorved anden drik end vand ikke må gives arrestanter. Der findes dog den modifikation, at arrestanten må få anden drik, såfremt denne er en del af middagsret, f. eks. vandgrød med mælk. Kommissionen er modstander af straf i form af kostindskrænkning, hvilken straffeform er forsvundet fra den borgerlige straffelovgivning. Det er efter kommissionens opfattelse tvivlsomt, om denne kostindskrænkning kan medføre fare for arrestantens sundhedstilstand; men ikke destomindre mener kommissionen det *principielt utilrådeligt at benytte kostindskrænkningen som straf.* Straffen bør alene bestå i frihedsberøvelse. At fremkalde et fysiologisk savn hos arrestanten er et tilbagelagt stadium, hvorfor kommissionen skal foreslå, at reglerne for skærpet arrest *ændres derhen, at arrestanten får den almindelige militære kostforplejning uden indskænkninger,* inedens man iøvrigt ønsker „skærpet arrest" bevaret som hidtil.

Udfra ovenanførte synspunkter må kommissionen endnu kraftigere fremhæve, at straffearten *„streng arrest"* bør afskaffes. Det er ganske utvivlsomt, at denne straf kan medføre fare for arrestantens sundhedstilstand, hvilket reglerne om mellemfristdage og bestemmelsen om, at straffen ikke må anvendes på personer over 35 år, også giver udtryk for. Den er efter kommissionens opfattelse en tilpasning til den i den borgerlige straffelov forlængst afskaffede straf af fængsel på vand og brød. Da man fra anden side har gjort gældende, at det over for visse typer er nødvendigt at have strenge sanktioner, hvis ubehag de nærer frygt for, skal kommissionen for det første bemærke, at disse soldater ofte er i den grad psykopatisk belastede, at de slet ikke egner sig til at være soldater, hvorfor de som abnorme personer bør kasseres, og for det andet, at de — såfremt de har begået handlinger, som også er strafbare efter den borgerlige straffelov, såsom tyveri, vold etc. — kan idømmes almindelig fængselsstraf efter den borgerlige straffelovgivnings regler.

Ved de foreslåede reformer af straffeformerne vil straffens specialpræventive virkning næppe blive væsentlig nedsat, og det er i det hele taget problematisk, om straffen for den psykisk abnorme har nogen specialpræventiv virkning. I borgerlige straffeforhold er der i hvert fald ikke konstateret en nedsættelse af den specialpræventive virkning ved afskaffelsen af fængselsstraffen på vand og brød. At den mindre problematiske generalpræventive virkning skulle blive nedsat, forekommer kommissionen usandsynlig. Frihedsberøvelsen og eftertjenesten vil være tilstrækkeligt hårde sanktioner for normalt tænkende og handlende individer. Samtidig vil ved de foreslåede reformer almindelige retsprincipper blive overført på militære forhold, således at afstanden mellem det militære og det civile liv også på dette område formindskes.

Kommissionen skal herefter gøre nogle bemærkninger vedrørende en enkelt af de bestemmelser, der har betydning for straffens udmåling. I § 52 hedder det: „Har foresat, overmand eller vagt ved ukorrekt og navnlig ved udæskende forhold givet anledning til en af de i §§ 48-51 omhandlede forbrydelser (forbrydelser mod pligter som undermand), kan straffen under iøvrigt formildende omstændigheder nedsættes." Denne bestemmelses princip er kommissionen enig i, men kommissionen skønner det rigtigt, dels at gøre den ukorrekte og udæskende optræden til en strafnedsættelsesgrund i sig selv, uden at der behøver at foreligge iøvrigt formildende omstændigheder, dels til at åbne mulighed for straffrihed, hvor det udæskende forhold har været af særlig grov art, eller hvor omstændighederne iøvrigt taler derfor. Den overmand, som gennem uligelig behandling, såsom unødig besværliggørelse af tjenesten, forfølger en undergiven, kan iflg. § 58 straffes med arrest. Efter kommissionens opfattelse vil det være urimeligt at straffe den undergivne, som måske efter lang tids forfølgelse fra en overmand, er drevet til en desperation, hvori han nægter at adlyde ham. Det formindsker retssikkerheden hos den værnepligtige borger, at han er tvunget til at adlyde befalinger og underkaste sig forhold, hvorved foresatte gør sig skyldig i strafværdige forseelser. Kommissionen mener ikke, at denne straffrihedsgrund kan skade disciplinen, men den kan fjerne fornemmelsen hos soldaten af, at han er et retsløst individ, der blot har at adlyde, hvor sinds-

sygt eller uretfærdigt der end befales. Sålænge han i alle tilfælde vil blive straffet, medmindre hans handling bliver strafløs efter b. s. § 13 (nødværge), hvilket meget sjældent vil kunne anvendes, føler han retsløsheden. *Kommissionen skal derfor foreslå § 52 formuleret således: „Har foresat, overmand eller vagt ved ukorrekt og navnlig ved udæskende forhold været medvirkende årsag til en af de i §§ 48-51 omhandlede forbrydelser, kan straffen nedsættes.*

Er det af foresat, overmand eller vagt udviste ukorrekte eller udæskende forhold strafbart, eller foreligger der iøvrigt formildende omstændigheder, såsom lydighedsnægtelse i en på grund af udæskeisen åbenbar sindsoprevet tilstand o. 1., kan straffen helt bortfalde."

Soldaten, der er underlegen i alle tjenesteforhold, føler ofte en retsløshed over for den foresatte, fordi han simpelthen er bange for at *klage,* dels på grund af de daglige vanskeligheder i tjenesten en klage kan medføre, dels fordi han ved, at han — såfremt klagen viser sig grundløs — kan straffes. For en soldat er det ofte en overordentlig vanskelig sag at bevise sin klage, han holder sig derfor tilbage, ofte med det resultat, at forhold som højere kommandomyndigheder gerne ønsker optaget til undersøgelse, forbliver uundersøgt, og meget får lov til at gå i svang. Formuleringen af straffeloven giver ham her anledning til frygt for straf. I § 54 hedder det: „Den, som uden rimelig grund for højere foresat fremfører klage over en foresat eller overmand, straffes med arrest."

Kommissionen er af den opfattelse, at der hellere må klages grundløst en enkelt gang, end at begrundede klager holdes tilbage af straffefrygten. Kommissionen ser derfor principielt helst bestemmelsen fjernet, men erkender, at kværulantiske klager kan være generende for arbejdet og tillidsforholdet, selv om man ikke forventer, at disses antal vil tiltage synderligt, fordi det fortsat i den daglige tjeneste kan være ledsaget af store vanskeligheder at indgive klage over en foresat. *Kommissionen skal derfor stille forslag om følgende tilføjelse til paragraffen: Straf kan dog ikke idømmes en Mager, fordi klagen afvises på grund af bevismæssige vanskeligheder, når iøvrigt intet giver anledning til at antage, at klagens grundløshed har været klageren bekendt ved klagens fremsættelse.*

Retsplejeloven.

Ligesom med hensyn til straffeloven gælder det om retsplejeloven, at denne ved afskaffelse af de militære retter har bragt de militære retsplejeforhold i principiel overensstemmelse med borgerlige retsplejeprincipper. Kommissionen skal derfor også på dette område indskrænke sig til at behandle enkelte af de bestemmelser, der adskiller militære og borgerlige retsplejeforhold.

Ved *beslaglæggelse, ransagning eller anholdelse* behøver de militære myndigheder ifølge § 25 ikke nødvendigvis retskendelse, men der skal omgående ske indberetning til rettergangschefen, der afgør, om beslaglæggelsen eller anholdelsen skal opretholdes (§ 27). Kommissionen er klar over, at stærke praktiske grunde taler for en sådan bestemmelses nødvendighed og skal derfor ikke foreslå ændringer heri. Men kommissionen ser til gengæld *ingen anledning til at forlænge den i den borgerlige retsplejelov fastsatte frist af 2lf timer,* inden hvilken der skal indhentes retskendelses At de militære myndigheder foretager en handling, som i det civile liv er overladt politiet, giver ikke større sikkerhed for handlingens berettigelse. Med de moderne kommunikationsmidler vil det næppe være umuligt at overholde den almindelige frist af 24 timer, hvorfor kommissionen skal foreslå, at § 28 bortfalder; thi frihedsberøvelse over for en soldat eller beslaglæggelse af en soldats ejendele er lige så vidt et indgreb, som det er det over for civile medborgere.

Med hensyn til omfanget af disciplinarmidler skal kommissionen i kap. XI fremsætte forslag om ret til frihed.

Arbitrære afgørelser.

De i henhold til § 43 afgivne kendelser og domme i skibe på togt må anses for ligestillede med almindelige retsafgørelser ved 1. instans og kan ikke betragtes som arbitrære afgørelser. Det er nødvendigt at have regler af denne art, og efter reglerne am rettens sammensætning synes der at være skabt de bedst mulige garantier for, at almindelige retsprinciper vil blive overholdt.

Anderledes stiller det sig derimod med de egentlige arbitrære afgørelser, som principielt er en undtagelse, men i praksis er langt den mest benyttede afgørelsesform) De fleste soldater er lidt bange for retten og modtager derfor uden videre den arbitrære afgørelse. De går også ud fra, at den dømmende militære myndighed bedre end de selv kender den militære retspleje, og endelig frygter de for at komme til at betale de for dem store sagsomkostninger. Men ved afgørelse uden dom falder alle de sindrigt opstillede retsprincipper. Loven har end ikke foreskrevet, at afgørelsen først må træffes efter afhøringen af den sigtede, og i mangfoldige tilfælde finder der ingen afhøring sted. Som begrundelse for arbitrære afgørelser er det anført, at der ofte er brug for en hurtig retsforfølgning. Dette synspunkt kan kommissionen ikke anerkende, da den dømte har det i sin hånd at opsætte straffens fuldbyrdelse ved at fordre sagen afgjort ved dom. Det er endvidere anført, at domstolene ikke kan overbebyrdes af de mangfoldige småsager, som følger med det militære liv. Dette synspunkt er praktisk og kan tiltrædes af kommissionen, men kommissionen kan ikke anerkende, at en afgørelse på indtil 10 dages skærpet arrest med eftertjeneste er småsager. *Sä væsentlige indgreb i soldatens retslige status bør udelukkende foretages af domstolene.* I det hele taget må kommissionen mene, at frihedsberøvelse principielt bør overlades til domstolene. Kun hvor sagen ikke frembyder tvivlsspørgsmål af retslig karakter, kan man lade afgørelsen træffes af militære myndigheder.

Kommissionen skal foreslå, at kun *sager, som er fuldt opklarede,* og hvori der *foreligger tilstaaelse,* afgøres arbitrært, og at der ikke må idømmes straf, medmindre der har været foretaget afhøring. Ved afhøringen bør den sigtede have *ret til at møde med underafdelingens talsmand,* da mange soldater har uhyre vanskeligt ved at fremstille deres sag over for en højere foresat. Sigtede bør naturligvis ikke have pligt til at udtale sig, da han end ikke har det i retten. Kommissionen foreslår samtidig, at *fristen* på 2 gange 24 timer, i hvilken den dømte kan overveje, hvorvidt han vil forlange dom i sagen, udstrækkes til 6 gange 24 timer, da han ofte har brug for at tale med civile bekendte derom forinden, evt. skrive til forældrene for at få deres råd i sagen. Retten tii arbitrært at dømme en hjemsendt forekommer kommissionen meningsløs. For hjemsendte personer bør ubetinget de almindelige domstole og kun disse være værneting.

Kommissionen skal henlede opmærksomheden på, at de værnepligtige ofte har brug for *en retskyndig rådgiver,* ikke blot i de direkte militære retssager, men også hvis de indvikles i retslige spørgsmål af anden art. Uden at overbelaste velfærdssekretæren mener kommissionen det rigtigt og muligt at pålægge denne opgaven at virke som konsulent for soldaterne i juridiske spørgsmål. Sekretærens opgaver bliver herefter: socialrådgiver, retshjælper og sekretær for Folk og Værnudvalget.

Endelig skal man under hensyn til soldatens dårlige økonomiske kår foreslå, at der meddeles værnepligtige *fri proces i 1. instans,* da frygten for at komme til at betale sagsomkostningerne erfaringsmæssigt afholder adskillige fra at kræve en tvivlsom arbitrær afgørelse forelagt domstolene.

Talsmandsordningen.

Igennem flere år har der ved adskillige afdelinger været praktiseret en ordning, hvorved de værnepligtige fik ret til at vælge en tillidsmand til at tale deres sag over for de foresatte. Efter besættelsen føltes savnet af fælles regler for tillidsmændene, hvorved det også blev fastlagt, hvilke beføjelser tillidsmændene eller talsmændene, som de nu kaldes, er i besiddelse af. Foranlediget heraf og for at efterkomme de demokratiseringsbestræbelser, der i særlig stærk grad gjorde sig gældende just efter 5. maj 1945, udsendte den daværende forsvarsminister kundgørelse af 20/8 1945 til hæren og søværnet, ved hvilke fælles retningslinier blev skabt Nedenfor gengives krigsministeriets kundgørelse for hæren A. 39. Kundgørelse for søværnet er i principet i overensstemmelse hermed, blot tillempet de for søværnet særligt gældende former:

„Menige ved samme underafdeling har ret til af deres midte at vælge to talsmænd, som kan fremføre andragender, klager eller andre anliggender, der ikke er af kommandomæssig art, for underafdelingschefen.

Ved rekrutstyrker udpeges talsmændene dog for de to første måneder af underafdelingschefen.

De menige kan indenfor underafdelingen under iagttagelse af sømmelige former forsamles i fritiden for at vælge talsmsend eller for at rådslå med disse.

Møderne ledes af en af talsmændene. Valg af talsmænd sker ved skriftligt, hemmeligt valg og afgøres ved simpelt stemmeflertal. I tilfælde af stemmelighed foretages lodtrækning. Møderne afholdes normalt på samlingsstuen.

Menige, der er straffede med skærpet arrest eller strengere straffe, kan ikke vælges eller forblive som talsmænd.

Findes på samme kaserne flere underafdelinger, kan disses talsmænd, når anliggender af fælles interesse ønskes behandlet, træde sammen for at drøfte emnet.

Såfremt talsmændene efter henvendelse til underafdelingschefen ikke anser sagen for afsluttet, kan de efter melding til underafdelingschefen henvende sig til afdelingschefen eller ad kommandovejen indsende skriftlig fremstilling af sagen til forsvarsministeren.

Ved fremsættelse af klager over foresatte eller overmænd er talsmændene underkastet de almindelige tjenestebestemmelser, i henhold til hvilke de, når klage føres over en foresat, melder tjenstlig derom til den foresatte selv.

Sådanne klager kan ikke fremføres, uden at de klagendes navne meddeles den, for hvem klagen fremføres. Talsmændene kan selv drages til ansvar for en af dem fremført klage, såfremt de er vidende om, eller burde have indset, at klagen savner rimeligt grundlag.

Ovenstående bestemmelser ændrer intet i den ret, enhver menig har til at henvende sig personligt til sin underafdelingschef, når han måtte ønske dette";

Kommissionen betragter de til grund for talsmandsordningen liggende tanker som meget vægtige og væsentlige og påpeger, at det i virkeligheden er de samme, som ligger til grund for hele vort folkestyre. Kommissionen erkender dog samtidig, at de forhold, hvorunder forsvaret af hensyn til de opgaver, som det skal løse, må arbejde, nødvendiggør visse til dels ret stærke begrænsninger i talsmændenes rettigheder i forhold til almindelige folkevalgte repræsentanter. Disse begrænsninger bør imidlertid efter kommissionens opfattelse indskrænkes til det absolut mindst mulige, og kommissionen ser ikke, at der indenfor forsvaret principielt er noget til hinder for at praktisere en ordning, som giver de menige ret til gennem valgte repræsentanter at fremføre deres synspunkter og anskuelser overfor den i hvert enkelt tilfælde kompetente militære myndighed, når blot man ikke pålægger denne myndighed nogen indskrænkning i dens ret til frit at træffe sin afgørelse. Ligeledes ser kommissionen ikke, at der er noget til hinder for at pålægge de militære myndigheder altid, når da ikke ganske specielle militære hensyn stiller sig hindrende i vejen derfor, ved eventuelle afslag på henvendelser fra de meniges repræsentanter at begrunde disse. I betragtning heraf må kommissionen lægge betydelig vægt på, at talsmandsordningen nu, efter at de første erfaringer er indhøstede, udbygges i overensstemmelse med de her anførte synspunkter.

Kommissionen vil finde det hensigtsmæssigt, at det nøjere præciseres, hvilke spørgsmål, der er *af „kommandomæssig art"*, da dette ofte har voldt tvivl i praksis og er blevet fortolket vidt forskelligt af forskellige underafdelingschefer.

Kommissionen skal dernæst foreslå, at der sikres talsmanden *ret til personligt fremmøde for den afgørende myndighed.* Det er en naturlig ret. Glemmes må det ikke, at ved en skriftlig fremstilling, der forelasgges den afgørende myndighed forsynet med adskillige bemærkninger og modargumenter fra de mellemliggende led, stilles andrageren eller klageren betydeligt ringere, for det første fordi den unge og ukendte talsmands skriftlige fremstilling næppe tillægges synderlig vægt overfor kaptajners, oberstløjtnanters og obersters bemærkninger og indstillinger, for det andet fordi talsmanden herved bliver ude af stand til at gendrive de af de mellemliggende instanser fremførte argumenter. Hvis talsmandsordningen skal blive af værdi, vil en sådan ret til mundtlig fremstilling blive nødvendig.

Endvidere skal bemærkes, at den nuværende udformning af talsmandsordningen afskærer talsmænd fra underafdelinger ved samme garnison fra efter indbyrdes drøftelse af en sag af fælles interesse i fællesskab at foretage henvendelse til den i den pågældende sag kompetente militære myndighed f. eks. garnisonskomman-

danten, skønt en sådan henvendelse ville spare tid og give tals mændenes ord større vægt samt straks give den kompetente myndighed et umiddelbart indtryk af, hvor udbredte de af talsmændene fremførte synspunkter eller ønsker var, og hvor mange underafdelinger sagen berørte. I stedet skal de enkelte talsmænd nu hver for sig foretage henvendelser til deres underafdelingschefer og først ad denne omvej når sagen frem til den kompetente instanq At dette medfører tidsspilde, besvær og misforståelser med deraf flydende utilfredshed er indlysende.

Kommissionen må for talsmandsordningens trivsel også anse det for *uhensigtsmæssigt, at talsmanden evt. kan straffes for en fremført klage,* såfremt den savner rimeligt grundlag. Det er talsmandens opgave at bygge en bro mellem mandskabet og befalingsmand. Han har et medansvar for at få tingene til at glide i underafdelingen. Såfremt han skal overveje sit eget strafansvar, vil han ofte føle sig foranlediget til at undlade at handle, hvor det vil være i alles interesse, at der bliver handlet. Hans opgave bliver meget let utaknemmelig, idet han enten skal lægge sig ud med en eller flere kammerater ved at afvise at gøre sig til talsmand i sagen for dem eller klage på et måske spinkelt grundlag og derved udsætte sig for straf. En talsmand er en slags sagfører for kammeraterne, og sagførere bliver i almindelighed ikke straffet, fordi der ikke er hold i deres klienters påstand. Kommissionen foreslår derfor, at der sikres talsmanden fuld frihed, således at han ikke for sin virksomhed som talsmand kan straffes eller på anden måde drages til ansvar, men man skal samtidig understrege, at dette naturligvis ikke fjerner den reelt klagendes ansvar. Hvis en klage viser sig komplet grundløs, vil man kunne drage den klagende, men ikke hans sagfører (talsmanden) til ansvar.

Man skal endelig pege på det tidligere foreslåede, at talsmanden bør have ret til på begæring af sin kammerat at møde med ham ved afhøringen, forinden der i militære straffesager træffes afgørelser uden dom.

Forslag :

1. M.s. § 20 ændres således: ordene „dog må arrestanten ikke få anden drik end vand" udgår, der sættes punktum efter „kostforplejning".
2. I m.s. § 16 udgår "streng arrest". I § 28 udgår nr. 3, og nr. 4 og 5 bliver hhv. nr. 3 og 4. I § 29 nr. 2 udgår ordene „streng arrest til fængsel", der sættes punktum efter „fængsel". I § 30 udgår ordene „og streng". I militær retsplejelov § 51 udgår ordene „streng arrest indtil 10 dage".
3. M.s. § 52 ændres således:

   „Har foresat, overmand eller vagt ved ukorrekt og navnlig ved udæskende forhold været medvirkende årsag til en af de i §§ 48-51 omhandlede forbrydelser, kan straffen nedsættes.

   Er det af foresat, overmand eller vagt udviste ukorrekte eller udæskende forhold strafbart, eller foreligger der iøvrigt formildende omstændigheder, såsom lydighedsnægtelse i en på grund af udæskeisen åbenbar sindsoprevet tilstand o. 1., kan straffen helt bortfalde."
4. Til m.s. § 54 føjes: „Straf kan dog ikke idømmes en klager, fordi klagen afvises på grund af bevismæssige vanskeligheder, når iøvrigt intet giver anledning til at antage, at klagens grundløshed har været klageren bekendt ved klagens fremsættelse."
5. M.r. § 28 bortfalder.
6. Til m.r. § 50 føjes som „nr. 5) ikke er indrømmet af sigtede eller iøvrigt fremkalder tvivlsspørgsmål af faktisk eller retlig art".
7. Til m.r. § 52 føjes: Straf uden dom må ikke pålægges, medmindre der er foretaget afhøring af sigtede. Ved afhøringen har den sigtede soldat eller orlogsgast ret til at møde med en af hans underafdelings talsmænd, som kan føre ordet i hans sted. Sigtede har ikka pligt til at udtale sig."
8. I m.r. § 62 ændres „2 gange 24 timer" til „6 gange 24 timer".
9. I m.r. § 51 udgår ordene: „For hjemsendte kan yderligere anvendes straf af hæfte fra 2 til 30 dage." Til § 50 føjes „nr. 6) vedrører en hjemsendt".
10. Det pålægges de ved garnisonen ansatte velfærdssekretærer at yde soldaterne vejledning i retslige spørgsmål.

11. I militære straffeforhold meddeles der værnepligtige fri proces i 1. instans.
12. Ved cirkulære fra de militære ministerier fastlægges, hvilke spørgsmål der som „kommandomæssige“ er talsmændene uvedkommende.
13. Talsmanden er berettiget til mundtligt fremmøde for den myndighed, der afgør en af talsmanden på en eller flere af soldaternes vegne indgiven ansøgning eller klage.
14. Talsmændene ved underafdelinger ved samme kaserne eller lignende far ret til i anliggender af fælles interesse i fællesskab at rette henvendelse til de militære myndigheder.
15. Det pålægges de militære myndigheder at begrunde eventuelle afslag på talsmændenes ansøgninger eller klager. Undtaget herfra er kun forhold, hvorom der af særlige militære hensyn må bevares tavshed.
16. Talsmanden kan ikke drages til ansvar for klager, der af ham fremsættes på en eller flere af hans kammeraters vegne.

KAPITEL VII

Sundhedsmæssige forhold.

Kostforplejningen.

Administrationen af hærens kostforplejning sker ved en lokal kostforplejningskommission, hvis formand er kaptajn eller ritmester, en regnskabsfører og en afdelingslæge er faste medlemmer af kommissionen, desuden sidder i denne 4 faste eller værnepligtige befalingsmænd samt 6-8 menige af de afdelinger, som forplejes ved kostforplejningen. Af disse sidste skal 2 stadig være til tjeneste i kostforplejningen, og de menige har pligt til ved kostforplejningens møder at fremsætte klager eller komme med forslag.

Overalt ved de faste forlægninger foregår kostforplejningen under betryggende hygiejniske forhold, og de fleste steder findes der rindende varmt vand til opvask af soldaternes egne spiserekvisitter. Der er dog enkelte steder, hvor dette ikke er tilfældet. En udbedring heraf vil efter kommissionens opfattelse være nødvendig. Kollektiv opvask af 3-400 soldaters spisegrejer i en lille balje varmt vand er ikke særlig hygiejnisk, og kommissionen foreslår derfor, at der indrettes anlæg med rindende varmt vand ved alle faste lejre og kaserner til brug for soldaterne.

Indtil efteråret 1942 havde kostforplejningskommissionerne som rettesnor for kostens sammensætning bestemmelser i krigsministeriets reglement, men efterhånden som rationeringen gjorde det vanskeligere at fremskaffe de fornødne varer, blev kosten nogle steder mangelfuld, idet den ikke alene blev ensformig, men heller ikke indeholdt det kvantum kalorier og vitaminer, som den moderne ernæringsfysiologiske videnskab fordrer.

I den anledning blev der optaget et samarbejde med hærens lægekorps og statens husholdningsråd med henblik på at fastsætte månedlige kostplaner. Efter 5. maj 1945 blev der påny indledet et samarbejde med sundhedsstyrelsen, som lod statens praktisk-sundhedsmæssige undersøgelser varetage den del af samarbejdet, der hidtil havde været overdraget statens husholdningsråd. Kommissionen skal i denne forbindelse understrege det betimelige i, at dette samarbejde fortsætter, og at der bliver udarbejdet et fast kostreglement for hærens kostforplejninger, forinden de enkelte kostforplejningskommissioner påny får deres gamle frihed tilbage.

Statens praktisk-sundhedsmæssige undersøgelser har udarbejdet nedenstående oversigt over næringsindholdet i kostplanen for januar måned 1947, sammenlignet med en hårdtarbejdende 16-20årig mands behov:

		Behovet for hårdtarb. mænd pr. dag	Indholdet i den militære kost pr. dag
Æggehvide	gr.	100	160
Kalorier	antal	4.000	4.500
Kalk	mg.	1.400	1800
Fosfor	mg.	1.500	3.300
Jern	mg.	15	24
Vitaminer i intern. enheder:			
A-vitaminer		ca. 5,000	ca. 10.000
Bi-vitaminer		ca. 450	ca. 1.000
C-vitaminer		600—1.000	1.700
D-vitaminer		fast norm kan ikke opstilles, men behovet er størst om vinteren.	400

På grundlag af ovenstående oversigt *og* efter indhøstede erfaringer fra flere kostforplejninger finder kommissionen ingen anledning til at stille forslag om ændring af den militære kostforplejning.

Belægnings forhold.

I årene efter 5. maj 1945 har en række militære forlægninger været præget af overbelastning, hvorfor interimistiske barakker af svensk eller tysk konstruktion er opstillet. Dette har også medført topbelastning på belægningsstuerne, og enkelte steder lader disse forhold en del tilbage at ønske. Kommissionen skal i denne forbindelse pege på belægningsforholdene på søværnets eksercerskole i Arresødallejren, hvor barakkerne er indrettet som en stor sal, i hvilken der er anbragt op til 200 mand, der findes ingen gange, hvorfor der er udgangsdøre i hver ende af barakkerne, hvilket naturligvis medfører gennemtræk. I salens midte er anbragt en kakkelovn, som ikke er i stand til at gennemvarme den store sovesal, men til gengæld skaber en ulidelig varme for de nærmest liggende. I vintermånederne bliver vådt tøj hængt til tørre i sovesalen. Disse barakker, hvis træbeklædning er tynd, anser kommissionen for skadelige for sundhedstilstanden blandt de værnepligtige. Kommissionen må anse det for ønskeligt, at barakker af denne kvalitet fjernes, og at barakkerne indrettes med belægningsstuer med maksimalt 12 sovepladser i overensstemmelse med hærens lægekorps' krav og med tørreanordninger uden for belægningsstuerne.

Renovation.

Ved ikke få forlægninger er toiletforholdene i en betænkelig stand; vandforsyningen er meget ofte i uorden, og W-C-skålene utætte, ligesom toiletpapir mangler. Det påhviler tilsynsofficianterne at holde disse forhold i orden, og kommissionen vil benytte lejligheden til at understrege den sanitære betydning heraf.

Lægeundersøgelsen.

På de værnepligtiges første mødedag fremstilles de for afdelingslægen, der spørger dem, om de fejler et eller andet, uden at der foretages en egentlig lægeundersøgelse. En sådan finder sted få dage senere, hvorefter de værnepligtige tuberkuloseundersøges og blodtypebestemmes. Værnepligtige, der skal forrette tjeneste ved brigaden, bliver endvidere tyfusvaccineret. Hver eneste morgen i tjenestetiden bliver der givet de værnepligtige mulighed for at melde sig til lægen, hvis forskrifter om behandlingen af den enkelte soldat altid vil blive fulgt. Lægen kan henvise soldaten til specialundersøgelse, i København og omegn på Københavns militærhospital, han kan naturligvis selv behandle ham, beordre ham indlagt på sygehus eller indstille ham til fritagelse helt eller delvis for praktisk tjeneste for et kortere tidsrum. Lægen kan endvidere foranledige den pågældende stillet for en kassationskommission, der kan overføre ham til hjælpetropperne eller erklære ham uskikket til krigstjeneste på tid eller for bestandig. Forinden hjemsendelsen fremstilles alle soldater for lægen, der forespørger dem som ved indkaldelsen, om de føler sig raske.

Kommissionen, der i denne forbindelse henviser til sin betænkning om helbredsundersøgelse for alle unge (navnlig s. 59 f. og s. 78 f.), er af den formening, at lægebetjeningen som sådan er tilfredsstillende for soldaterne. Der er ingen tvivl om, at disse er langt oftere under lægeligt tilsyn, end de ville være det i samme tidsrum i det civile liv.

Tandlægeundersøgelse.

Endelig skal kommissionen pege på det ønskelige i, at tandplejen får en fornemmere plads under værnetjenesten. Man vil således finde det rimeligt, om der indenfor de første uger efter indkaldelsen finder en undersøgelse sted af hver enkelt soldat. En sådan undersøgelse vil være af den største betydning for folkesundheden i vort samfund, og erfaringerne viser, at der er god grund til at iværksætte en sådan undersøgelse med efterfølgende gratis behandling.

Det kan således nævnes, at det ved en af tandlæge J. Pindborg i 1946-47 foretaget undersøgelse af samtlige orlogsgaster viste sig, at 95 pct. af det indkaldte mandskab havde huller i tænderne (caries), og 70 pct. havde tandkødsbetændelse, 6-7 pct. led af smitsom tandkødsbetændelse. Kommissionen skal anføre, at der i søværnet er indført tandeftersyn, og at en tandundersøgelse også finder sted af det mandskab, der tilgår den danske brigade i Tyskland.

Kommissionen betragter det som et yderligere fremskridt, at værnepligtige tandlæger nu forretter tjeneste i hærens lægekorps på lige fod med de værnepligtige læger.

Forslag:

1. Ved alle faste lejre og kaserner indrettes anlæg med rindende varmt vand til afskylning af soldaternes personlige spisegrejer.
2. Samarbejdet mellem forplejningskorpset, hærens lægekorps og statens praktisk-sundhedsmæssige undersøgelser fortsættes med det formål at tilrettelægge den militære kost på den mest tilfredsstillende måde. Som et resultat af dette samarbejde udarbejdes et fast kostreglement for hærens kostforplejninger.
3. Barakker af den i Arresødallejren anvendte type afskaffes. Barakkerne skal indrettes med opvarmelige belægningsstuer med højst 12 sovepladser og med tørreanordninger uden for belægningsstuerne.
4. Der foranstaltes tandeftersyn af alle soldater senest 4 uger efter mødedagen. Hvor tandeftersynet skønnes at burde efterfølges af en tandbehandling, gives denne vederlagsfrit.

KAPITEL VIII

Uddannelsesproblemer.

Det er såvel i soldatens som samfundets interesse, at uddannelsestiden udnyttes effektivt. Et lille land må *lægge* afgørende vægt på, at dets soldater ikke kvalitativt står tilbage for andre landes. Desto mindre et samfund er, desto større vægt må det naturligvis lægge på kvaliteten. Det er derfor uklogt at slække på de uddannelsesmæssige krav. Det viser sig da også gang på gang, at soldaterne, når de skal give samfundet et helt år af deres liv, ønsker at lære mest muligt.

Det er efter kommissionens opfattelse dårlig økonomi at ofre hundreder af millioner på at indkalde soldater, forpleje dem, kasernere dem o.s.v., hvis man ikke villigt vil ofre de få millioner, der skal til for at forbedre vilkårene for uddannelsen.

En af de skavanker, de danske værn har at slås med, er f. eks., at soldateruddannelsen ikke bliver tilstrækkelig virkelighedstro. Eksercits i kasernegårde og på eksercerpladser er kedsommelig og i det lange løb enerverende. Af psykologiske grunde skal kommissionen derfor pege på betydningen af, at der tilvejebringes forudsætninger for, at virkelighedstro og livlige øvelser i videre udstrækning kan afholdes.

Idrætten.

Idrættens betydning for den værnepligtige ungdom må ikke undervurderes. Gennem idrættens kappestrid anspores soldaterne til at yde deres bedste, når det gælder. Igennem holdidrætten udvikles kammeratskabs- og solidaritetsfølelsen. Samtidig trænes de værnepligtige fysisk på en livlig og populær måde.

Kommissionen lægger derfor vægt på. at der etableres idrætsanlæg til alle kaserner og lejre, helst omfattende fodbold- og håndboldbaner, løbebaner og springgrave. Ved de mindre forlægninger vil det være naturligt at etablere et samarbejde med de civile ungdomsorganisationer, således at disse anlæg kan komme så mange som muligt til gode.

Ved de større kaserner, der er dårligt beliggende for strandbad, bør der efter kommissionens opfattelse, som det er sket i Høvelte m. fl. steder, indrettes svømmeanlæg ligesom på vore idrætshøjskoler.

Disse anlæg vil tillige have en gavnlig indflydelse på soldaternes personlige hygiejne.

For at organisere militæridrætten bedst muligt bør der skabes en fælles ledelse for værnenes idrætsarbejde. Den skal have til opgave at organisere samarbejde og konkurrencer mellem de forskellige våbenarter og regimenter, afholde landsomfattende militære mesterskaber samt uddele diplomer til soldater eller befalingsmænd, der opnår visse i forvejen fastsatte resultater i de enkelte idrætsgrene.

Det bliver endvidere denne ledelses opgave at give tekniske råd ved etableringer af idrætspladser og svømmeanlæg, således at de sidst indvundne erfaringer fra Danmark og udlandet bliver taget i anvendelse.

Arbejdstiden.

Der er ikke fra kommissionens side ønske om at forkorte den nuværende arbejdstid. De værnepligtige foretrækker en relativt lang, daglig arbejdstid, fremfor en kortere daglig arbejdstid, som til gengæld skal betales med en længere tjenestetid.

Kommissionen vil derfor mene det rigtigt, at øvelsestiden bliver ca. 48 timer ugentlig, f. eks. fra kl. $7\text{-}15^{30}$ ugens første 5 dage og fra kl. $7\text{-}12^{30}$ lørdag. Kommissionen

er indforstået med, at aftrædning dog først finder sted kl. ca, 16^{00} og om lørdagen kl. 13^{00} ved de afdelinger, hvor der gives ca. 30 min. frokosthvil. Kommissionen er ikke tilhænger af et langt middagshvil, da dette medfører senere aftrædning og dermed mindre samlet fritid, men er klar over, at dette kan være praktisk, når der har været afholdt anstrengende øvelser om formiddagen. Ved fastsættelsen af denne arbejdstid må det erindres, at arbejdet med pudsning, stuerengøring, sengeredning 0. s. v. ligger uden for arbejdstiden.

For det nyindkaldte mandskab gælder det erfaringsmæssigt, at det er meget træt af det uvante og ofte anstrengende arbejde. For at mildne overgangen foreslår kommissionen derfor, at arbejdstiden i de to første uger efter indkaldelsen fastsættes til 42 timer ugentlig. Dette bør ikke indebære tidligere aftræden for denne gruppe, men det vil tværtimod være tilrådeligt, at der ydes frokost-, middags- og eftermiddagshvil mellem øvelserne, således at rekrutterne får lejlighed til at hvile ud mellem disse.

Kommissionen er klar over, at det ikke lader sig gøre at udregne og fastholde øvelsestiden nøjagtigt Nogle øvelser vil strække sig ud over 8 timer; der skal afholdes terrainløb og natorienteringsøvelser, på skydebanerne må vinterholdene udnytte skydedage med klart vejr etc. Det er derfor naturligt, at henholdsvis 48 og 42 timers arbejdsuge ikke er og kan være en rettighed, men kun en normal retningslinie, der bør gælde, når tjenestens tarv ikke modsiger det.

Kommissionen skal i denne forbindelse henlede opmærksomheden på det ønskelige 1, at overarbejde i ugens løb i videst mulig udstrækning kommer mandskabet til gode ved ugens udløb i form af tidligere aftræden lørdag. Derved kan man nogenlunde bevare den samlede, fastsatte arbejdstid.

Akkordarbejde.

Ved arbejdets tilrettelæggelse bør der også tages det videst mulige hensyn til, at soldaterne kan føle sig ansporet til at yde hurtigt og godt arbejde. Muligheden for belønning vejer i denne forbindelse langt tungere end frygten for straf. Overalt hvor det er praktisk muligt, bør arbejdet derfor tilrettelægges som akkordarbejde, således som det også er sket i de svenske værn. Den gruppe, deling eller enkeltperson, der udfører et arbejde, der f. eks. er beregnet til at tage en øvelsesdag på 6 timer, vil — når arbejdet er fundet tilfredsstillende — være fri resten af dagen. Et sådant akkordsystem vil, når der fastsættes fornuftige akkordsatser, få alt det triste militærarbejde til at glide langt lettere og hurtigere. Kommissionen er vidende om, at et akkordarbejdssystem som det skildrede igennem flere år med held er praktiseret ved ingeniørregimentet, hvor det tekniske arbejde er velegnet hertil.

Kommissionen skal henstille, at mulighederne for indførelsen af et akkordsystem inden for andre våbenarter overvejes. Det er i så henseende af pædagogiske grunde afgørende, at akkorden og dens omfang bliver meddelt mandskabet, forinden arbejdet påbegyndes, således at soldaterne nøje kender deres vilkår og sætter deres tempo derefter. Det er ligeledes af største betydning, at akkorden holdes, således at de værnepligtige ikke bliver sat til andet arbejde, når de har opfyldt akkorden.

Vagttjenesten.

Af betydning vil det også være, at vagttjenesten indskrænkes mest muligt. Den virker ikke befordrende på uddannelsen, men trætter og sløver soldaterne. Den skærper absolut ikke deres agtpågivenhed, når den udstrækkes ud over den tid, som medgår til at indøve feltmæssig vagttjeneste, som iøvrigt indøves bedst, når underafdelingen befinder sig uden for den faste kaserne, under kantonnement og lignende forhold. Kommissionen skal også pege på, at de af generalkommandoen udsendte instruktionsfilm i vagttjeneste ofte er en bedre uddannelse i denne disciplin end mange dages monoton kasernevagt, som sædvanligvis skaber huller i den enkeltes uddannelse i andre discipliner.

Man er imidlertid klar over, at soldaten ikke kun befales på vagt af uddannelsesmæssige grunde, men først og fremmest fordi det er nødvendigt at holde et vist antal vagter ved grænsen og ved ind- og udkørsler til og fra militære områder. Da kommissionen ved, at der fra kommandomyndighedernes side udvises den største in-

teresse for at formindske vagttjenesten mest muligt under hensyntagen til dens effektivitet, skal kommissionen afholde sig fra at fremsætte forslag.

Ventetiden.

En ikke ualmindelig erfaring finder udtryk i den hyppigt anvendte udtalelse „soldatens tid går med at vente". Ofte må soldater vente i timevis ved ud- og indleveringer, ved inspektioner, parader o. s v. Kostbar uddannelsestid spildes på denne måde, tid, som ikke anvendes til det fjerneste af nytte. Der er naturligvis våbenmestre, kommandoofficianter, fourerer og kompagnichefer, der på en praktisk måde kan organisere arbejdet, således at unødvendigt tidsspilde undgås. Som eksempel kan nævnes lønudbetalingen, der finder sted hver 10. dag. Ved nogle underafdelinger organiseres denne let og smertefrit, uden at optage noget af arbejdstiden, ved at stueformændene eller særligt udpegede lønningsformænd henter lønnen for deres stue- eller lønningshold. Denne udbetalingsform er heller ikke særlig byrdefuld for foureren, der lægger lønningerne i poser til hvert hold og lader lønningsformændene kvittere på holdets vegne. Andre steder foregår lønudbetalingen betydeligt mere sendrægtigt. Foureren lader hele underafdelingen stille i kø, hvorefter mand for mand kommer frem, hæver lønnen og kvitterer. Hele underafdelingen må lade arbejdet hvile, indtil sidste mand har fået sin løn, og der medgår almindeligvis 1½ time med denne udbetalingsform. På en måned tabes derved 4½ time, under hele uddannelsestiden 45 timer eller en arbejdsuge. Ved udlevering af rationeringsmærker, orlovskort, fripas, tobak og munderings- og udrustningsgenstande af enhver art, ved bøssemagereftersyn, ved lægeundersøgelser og vaccinationer, blodtypebestemmelser m. v' gentager disse problemer sig, og hvor der organiseres dårligt, arbejdes med for store hold eller hele underafdelinger, spildes der umådelig megen tid, som er lige så kostbar for værnene som for den enkelte.

Kommissionen finder derfor anledning til at henstille, at man ved fælles organisatoriske retningslinier for fourerer, våbenmestre m. v. når frem til en enkel og praktisk løsning af disse problemer, som er en stadig irritationskilde.

Man skal i denne forbindelse pege på, at man ved indførelse af den nye spiseordning fra 12. januar 1948 mange steder har indskrænket ventetiden ved spisningerne ganske betydeligt til største tilfredshed for alle parter.

Forklaring.

For at få det bedst mulige udbytte af de planlagte og gennemførte øvelser er det vigtigt, at soldaterne får forklaret deres betydning og indser denne. Ordrer, som soldaterne ikke forstår formålet med, udføres ofte upræcis og langsomt. Den psykologiske betydning af en forklaring kan der heller ikke ses bort fra, da enhver har trang til at vide, hvad han foretager sig, og hvorfor han gør det. Kommissionen er derfor af den opfattelse, at øvelsernes grundlag og de anvendte midler under øvelserne bør forklares soldaterne indgående. At uddannelsen i pædagogik og psykologi også vil gøre det muligt for befalingsmændene at give let forståelige forklaringer på deres ordrer, skulle gerne blive resultatet. En gentagelse af en ordre som forklaring til den, der ikke har forstået ordren, er ingen forklaring, men skaber tværtimod irritation og appellerer ikke til den enkeltes selvtænkning. Den enkelte mands evne til at tænke og handle selvstændigt er af afgørende betydning under moderne krig og i særdeleshed med så relativt små styrker, som Danmark evner at sætte på benene. Derfor må den tendens, som nogle befalingsmænd nu og da lægger for dagen, til at give de menige indtrykket af, at de som soldater kun har at lystre uden at tænke, fjernes. Helt ualmindelige er disse vendinger endnu ikke i de danske værn: „Her skal vi nok tænke for Dem", „De skal ikke bruge hovedet til andet end til at holde ørerne fra hinanden" eller „De skal ikke tænke, tro, ane eller synes" o. s. v. Selv om de nævnte vel nærmest er at betragte som spøgefuldheder, røber de dog en tendens, som værnene absolut ikke har brug for.

Kommissionen er vel vidende om, at der fra kommandomyndighedernes side udfoldes store bestræbelser for at indprente de yngre befalingsmænd nødvendigheden af at forklare soldaterne øvelsernes formål. Når disse bestræbelser ikke hidtil er kronedes med held, skyldes det for en væsentlig del de i næste afsnit skildrede forhold.

Faste befalingsmænd.

Kommissionen ved, at mange af de reformer, der foreslås i nærværende betænkning, ikke vil kunne opnå sin fulde værdi, medmindre der sikres afdelinger og underafdelinger en stab af faste befalingsmænd, der ikke med kort varsel beordres andetsteds hen. For tiden lider hele uddannelsen under en forfærdelig mangel på faste befalingsmænd. Kornetter anvendes som delingsførere, sergenter eller kornetter som kommandoofficianter, sekondløjtnanter som næstkommanderende, officianter er næsten fuldstændig forsvundet fra geledtjenesten, og gruppeførere er det også ofte for småt med. De få faste befalingsmænd, underafdelingen er udstyret med, flyttes ustandselig, kommanderes på skoler og kurser etc. Denne omflytning virker både skadelig for uddannelsen og generende for den enkelte befalingsmand. Ualmindeligt er det f. eks. ikke, at et kompagni flere gange i løbet af uddannelsestiden må skifte næstkommanderende, og næsten alle de værnepligtige befalingsmænd bliver udskiftet een gang under uddannelsestiden.

Under sådanne omstændigheder er det forbundet med de største vanskeligheder at opnå tillidsforhold mellem befalingsmændene og de værnepligtige. Kommissionen ved, at værnenes højeste instanser er optaget af at løse dette problem tilfredsstillende, og kommissionen skal derfor i denne forbindelse blot understrege problemets betydning for de værnepligtiges trivsel under tjenesten. Man skal dog samtidig pege på muligheden af *i en overgangslid* at give de på grund af alder afskedigede befalingsmænd af officiantgruppen lejlighed til at gøre tjeneste ved depoter, kontorer etc., således at de yngre officianter kan frigøres til det egentlige uddannelsesarbejde. Man skal endvidere henstille, at der antages civilt, evt. kvindeligt kontorpersonale, indtil befalingsmandsrammerne er bragt i orden, ved divisioner, regimenter og bataillonner etc. Det er urimeligt, at en befalingsmand af officiantgruppen med en omfattende militær uddannelse skal gøre tjeneste ved en stab som hjælpeskriver, hvilket arbejde han måske er betydelig ringere til end en kvindelig kontormedhjælper.

Forslag:

1. Der etableres idrætsanlæg ved alle kaserner og lejre. Ved' de mindre forlægninger etableres der samarbejde med de civile ungdomsorganisationer om disse anlæg.
2. Ved større kaserner, der ligger afsides fra kysten, indrettes svømmeanlæg.
3. Der oprettes en fælles idrætsledelse for værnene.
4. Arbejdstiden fastsættes til 48 timer ugentlig, for de to første tjenesteuger dog kun 42 timer ugentlig, medmindre tjenestens tarv i særlige tilfælde modsiger dette.

   I det omfang det er muligt, godskrives overarbejde soldaterne ved ugens udløb.
5. Øvelser og daglig tjeneste tilrettelægges overalt, hvor det er praktisk muligt, som akkordarbejde.
6. Vagttjeneste indskrænkes i videst muligt omfang, afgørende herfor bliver alene beredskabs- og sikkerhedshensyn.
7. Arbejdet ved underafdelinger og afdelinger tilrettelægges efter fælles organisatoriske retningslinier, således at ventetiden ved udleveringer m. v. indskrænkes betydeligt.
8. Alle øvelser og ordrer forklares de værnepligtige.
9. Der sikres de mandskabsuddannende enheder faste og ældre befalingsmænd, blandt andet ved genansættelse og prolongering af ældre befalingsmænd af officiantgruppen og ved midlertidig ansættelse af civile kontormedhjælpere, hvorved yngre befalingsmænd af officiantgruppen frigøres til geledtjeneste.

KAPITEL IX

Oplysningsvirksomhed som led i uddannelsen.

Adskillige 'gange er den tanke rejst, at en medborgeruddannelse bør knyttes til aftjenelsen af værnepligten. Tanken ligger i og for sig snublende nær, da man derved vil kunne slå to fluer med et smæk: for det første vil man tilfredsstille det almindelige behov for at give ungdommen forståelsen af demokratiet og de deraf flydende pligter og rettigheder på et tidspunkt, hvor de unge er tilstrækkeligt modne til at fatte en sådan undervisning, for det andet vil man derved placere værnene som et led i demokratiet med en positiv opgave over for dette ved siden af den opgave at uddanne borgerne til værn for folkestyret.

Tanken i sig selv er værdifuld. Men når man forsøger at realisere den, møder man store praktiske vanskeligheder. Hvis værnene skal være en virkelig medborgerskole, samtidig med at de skal løse deres primære opgaver, vil det formentlig indebære en forlængelse af tjenestetiden, hvilket kommissionen ikke vil gøre sig til talsmand for; for det andet er det for kommissionen tvivlsomt, om værnene med den nødvendige hårde mandstugt vil være i stand til samtidig at virke som en medborgerskole, der her i landet må bygge på højskoleformen. For det tredie melder det spørgsmål sig, om der kan skaffes et tilstrækkeligt antal egnede lærere, og herunder om denne dyberegående undervisning skal lægges i officersstandens hænder eller overlades til den civile lærerstand.

Kommissionen har under hensyn til ovennævnte betænkeligheder *ikke ment det formålstjenligt på nuværende tidspunkt at give en egentlig omfattende medborgerundervisning under soldateruddannelsen;* men kommissionen har i stedet haft opmærksomheden henledt på en udbygning af den nuværende undervisning i „tjenesteforhold", idet man er af den opfattelse, at der bør gives soldaterne under tjenestetiden et vist indtryk af de samfundsproblemer, som de senere bør tage stilling til.

Der gives undervisning til alle soldater i tjenesteforhold, som omfatter de forhold, der har betydning i tjenesten, og på enkelte områder strejfes her den unges forhold til det offentlige. Der er for kommissionen ingen tvivl om, at man ved at udbygge den del af undervisningen til væsentlige partier vil kunne give soldaterne det elementære kendskab til deres samfund, som de bør have i en folkestyret stat, som de selv få år senere skal være medbestemmende for. Forinden er det dog nødvendigt at gøre et par bemærkninger om selve undervisningen i tjenesteforhold.

Efter kommissionens opfattelse må man her bort fra den i moderne pædagogik forlængst forkastede udenadslæren. *Det er mere nødvendigt, at soldaterne forstår problemerne og kommer til at tænke over dem,* end at de kan gengive „lærebog for hærens menige" eller „lærebog for orlogsgaster" efter hukommelsen.

I denne forbindelse vil kommissionen samtidig henlede opmærksomheden på et andet teoretisk fag: våbenlære, der uden lærebog drives fuldstændig som remsestof. På remse læres våbnets enkelte bestanddele uden hensyn til, om den enkelte forstår de enkelte bestanddeles funktion og indbyrdes sammenhæng. Som denne undervisning nu drives, er den af en meget liden betydning, måske snarere skadelig, fordi den giver en falsk tryghedsfølelse. Her bliver det simpelthen en nødvendighed at lægge undervisningen helt om, således at våbnet og dets funktioner forklares de værnepligtige, og her kan instruktionsfilm anvendes med stort udbytte; der findes f. eks. svenske film, der på en udmærket og instruktiv måde viser våbnets funktionering. En omlægning af denne undervisning vil også være nødvendig, fordi alt for mange soldater slet ikke kender deres våben.

De lærebøger, der anvendes i tjenesteforhold, er ikke interessevækkende. De keder, og sproget er flere steder så kancellipræget, at den soldat, som ikke er vænnet til læsning, slet ikke kan forstå enkelte afsnit. Det skal dog fremhæves, at „lærebog for orlogsgaster" er lettere læselig end den i hæren anvendte lærebog.

Da der for tiden er en ny lærebog under udarbejdelse, skal kommissionen henstille, at *denne bliver affattet mere populær og mindre cirkulærepræget,* og at den bliver illustreret med fotografier og muntre tegninger. Det må ikke ved udarbejdelsen af sådanne bøger glemmes, at langt de fleste værnepligtige kommer uden forudsætninger for studier og kun har modtaget den nødtørftigste folkeskoleundervisning.

Af betydning for underafdelingschefens kendskab til mandskabet ville det efter kommissionens opfattelse være, om denne selv i videste udstrækning underviser i tjenesteforhold.

Ved en udvidelse på ca. 1 time ugentlig af faget „tjenesteforhold" vil det efter kommissionens opfattelse blive muligt at give soldaterne et nødtørftigt kendskab til samfundsforhold. Tiden, der skal anvendes hertil, vil nemt kunne indvindes igennem rationelle organisatoriske forskrifter, hvorved ventetiden kan indskrænkes betydeligt, således som det er påvist i forrige kapitel.

Ved en undervisning på 40 timer vil det være muligt at give et elementært kendskab til rigsdagens sammensætning, lovenes behandling, de enkelte partiers ideer, den sociale lovgivning, vort erhvervsliv, skattelovgivningen, domstolenes organisation og borgernes retsbeskyttelse, frihedsgodernes indhold, det kommunale selvstyre samt grænselæren, Danmarks samarbejde med de øvrige nordiske lande, Forenede Nationer og Færøerne og Grønland.

Det har været drøftet, hvorvidt denne undervisning skal gives af befalingsmænd eller civile lærere. Da kommissionen har foreslået undervisningen som en del af tjenesteforholdstimerne, vil kommissionen finde det rigtigt, at *undervisningen gives af de befalingsmænd, der normalt underviser i tjenesteforhold.*

I denne henseende vil man påpege, at officererne vil være fuldt kvalificerede, når *medborgerkundskab, psykologi og pædagogik indgår som eksamensfag på officersskolerne, og når der afholdes periodiske kurser for befalingsmænd vedrørende samfundsforhold.*

Dernæst skal man henlede opmærksomheden på, at undervisningen i dette fag indebærer store muligheder for at få kontakt med mandskabet, og at man derfor ikke føler det rimeligt at fratage befalingsmændene, som i så mange henseender har brug for kontakten, denne mulighed.

Flere steder har man forsøgt med en undervisning af denne art, og der er aldrig blevet klaget over, at undervisningen har været eensidig eller kedelig. I Sverige, hvor denne undervisning i realiteten har været •gennemført siden 1946, har de militære lærere og eleverne kun gode erfaringer. Fra begge sider hævdes det, at uddannelsens mest interessante timer var i medborgerkundskab, at skrankerne her faldt, og at den utvungne samtale skabte kontakt og indbyrdes forståelse!,

Endelig skal kommissionen anføre, at det ville være forbundet med de største vanskeligheder at fremskaffe det fornødne antal civile lærere, som netop i de timer, hvori undervisningen skal gives, er optaget af deres skolearbejde. Dertil kommer, at ansættelse af civile lærerkræfter vil være forbundet med væsentlige udgifter. Til undervisning af 20.000 mand skal der mindst ansættes 400 lærere, der hver skal undervise i 40 timer, altså ialt 16.000 timer, hvilket vil betyde en udgift på mindst 70-80.000 kr. årligt, og på flådens skibe vil undervisningen ved civile lærerkræfter være umulig.

Kommissionen finder ingen anledning til at foreslå disse ekstra udgifter, da man er af den opfattelse, at befalingsmændene bør have denne mulighed for kontakt med mandskabet, og at undervisningen herved vil blive af betydning for soldatens almindelige trivsel i tjenesten.

Men kommissionen ønsker at tilføje, at det er uomgængeligt nødvendigt, at *undervisningen finder sted uden lektier, terperi og irettesættelser.* Medborgerkundskab er og bør ikke være hukommelsesfag, men samtales *lot.* Undervisningen bør derfor også foregå i *samtaleform.* Underafdelingen må deles ved denne undervisning, idet ingen befalingsmand er i stand til at føre en let og utvungen samtale med op imod 200 mand.

Det er nødvendigt, at læreren formår at få soldaterne til selv at arbejde med. Han bør alliere sig med nogle af underafdelingens lyse hoveder, som fra deres civile arbejde eller deres interesser har kendskab til medborgerkundskab eller dele af denne. Læreren skal have disse til at indlede over forskellige emner, således at hans opgave bliver den vigtige at få samtalen i gang og holde den i gang. Det vil også være anbefalelsesværdigt at etablere samarbejde med lokale institutioner og organisationer, således at f. eks. borgmesteren giver et indblik i det kommunale selvstyres problemer, at de politiske ungdomsorganisationer enten enkeltvis eller samlet fremsætter deres synspunkter for soldaterne o. s. v.

Med held vil man ligeledes kunne aflægge besøg på mønsterlandbrug, større industrivirksomheder e. 1. Mulighederne for en livlig undervisning i dette fag er mangfoldige, og de bør udnyttes. Demokratiet bør benytte denne lejlighed til at sætte sit præg på den mandlige ungdom, således at den dog ved lidt om. de værdier, den skal værne, og kender noget til spørgsmålene, når stemmesedlen betros dem.

Den grundbog, som den værnepligtige skal benytte ved samtalekredse i medborgerkundskab, må være så appetitvækkende som mulig.

Det er ikke de højere skolers triste ,,samfundslære", der skal anvendes, men bøger fra det folkelige oplysningsarbejde som „Borger i Danmark" el. lign. En sådan bog vil kunne vække interesse og give grundlag for mangfoldige lærerige og interessante samtalen.

At *filmen* med held vil kunne tages i anvendelse er givet. Der findes anvendelige film om vor sociallovgivning, om Grønland og Færøerne o. m. a. Men kommissionen er tillige af den opfattelse, at *radioen* her vil have en opgave at løse. Formentlig vil denne undervisning i vinterhalvåret finde sted om morgenen, f. eks. kl. 7-8. Når radiofonien får to udsendelsesprogrammer til rådighed, vil den i hvert fald 1 gang månedligt ligesom ved skoleradio kunne give specielle udsendelser til støtte for denne undervisning. Et kort foredrag holdt af politiske ledere om partiernes ideer eller de aktuelle politiske problemer vil ikke blot danne en glimrende optakt til diskussion, men tillige have den betydning, at soldaterne får lejlighed til at danne sig en mening om de i offentligheden mest omtalte personer.

Kommissionen frygter ikke, at undervisningen i medborgerkundskab skal blive for subjektiv. En objektiv undervisning i disse problemer vil være meget vanskelig, og som oftest meget kedelig. Personlige meninger må godt fremlægges, men der må kræves en loyal og fair gengivelse af andres meninger. Der vil formentlig også overalt være så mange modne soldater, som har taget deres standpunkt, at det nødvendige korrektiv kan gives.

Undervisningslokalerne til den teoretiske undervisning er ofte yderst slette. Der er sjældent bordplads til alle. Lokalerne er mørke, og om vinteren er der ikke altid opfyret. En del af undervisningen foregår i barakgangene eller på små samlingsstuer, hvor soldaterne sidder på gulvet, da der findes for få teorilokaler.

Det er efter kommissionens opfattelse nødvendigt, at lyse og varme undervisningslokaler med siddepladser til alle og med installeret filmsforevisningsapparat bliver tilvejebragt. Al pædagogisk erfaring foreskriver, at rammerne omkring undervisningen skal være i orden

Det skal afslutningsvis bemærkes, at kommissionen agter senere at afgive en særlig betænkning om ungdommens opdragelse til medborgerskab, hvori man forbeholder sig at vende tilbage til spørgsmålet om medborgeruddannelsen ved værnene.

Forslag:

1. Tjenesteforhold og våbenlære omlægges fra hukommelsesfag til forståelsesstof.
2. Lærebøgernes sprog forenkles, og deres udseende populariseres.
3. Undervisningen i tjenesteforhold udvides med 1 time ugentlig under hele 1. indkaldelse til undervisning i medborgerkundskab.
4. Undervisningen ledes af militære lærere. Den tilrettelægges med støtte af civile, lokale organisationer og institutioner.
5. Undervisningen foregår i samtaleform.
6. Der udarbejdes en populær, folkelig grundbog i dette fag.
7. Statsradiofonien udsender specielle udsendelser til brug ved denne undervisning.
8. Der tilvejebringes det fornødne antal tidssvarende undervisningslokaler.

KAPITEL X

Mulighederne for fortsat uddannelse.

Da drøftelserne om vore fremtidige værn tog deres begyndelse under besættelsen, blev det fra alle betydende sider understreget, at en af de først foreliggende opgaver var, at alle særligt egnede fik mulighed for at avancere til værnenes højeste poster. For mange var netop en sådan mulighed den dybeste mening i kravet om „værnenes demokratisering".

Kommissionens militærsagkyndige medlem, kaptajn R. M. Larsen har i bilag I givet en skildring af de nuværende (normale) uddannelsesforhold inden for hæren og herunder givet udtryk for nogle tanker vedrørende forhold, der ikke kan siges at være helt i overensstemmelse med den form for videreuddannelse, som man måtte ønske skulle findes i den demokratiske hær.

Såvel ud fra kaptajnens skildring som fra oplysninger stammende fra tidligere som nuværende befalingsmænd og menige, føler kommissionen det berettiget at slutte, at en række forhold i forbindelse med den fortsatte uddannelse inden for værnene bør tages op til overvejelse.

Indledningsvis finder kommissionen lejlighed til at understrege, at befalingsmandskorpset er den eneste del af den danske tjenestemandsstand, som staten betaler hele uddannelsen for. På alle andre områder må den enkelte, evt. med legatstøtte, selv tilvejebringe de midler, som er nødvendige for at gennemføre det studium, som åbner mulighed for at blive ansat i statens karrierestillinger. Der kan derfor ikke med billighed rejses kritik med hensyn til de økonomiske vilkår.

Efter kommissionens skøn beror kravet om demokratisering af uddannelsesmulighederne derimod — i første række — på den udvælgelse, der finder sted efter få måneders tjenestetid. Ved denne udvælgelse, hvor henholdsvis kornet- og korporalselever udtages, og hvor de almindelige skoleeksaminer fortrinsvis lægges til grund, afskæres en ikke ringe del af den ungdom, der har lyst og i mange tilfælde evner til at tjene værnene som livsgerning, fra at få adgang til den officersuddannelse, som er forudsætningen for at opnå de høje og bedst lønnede stillinger med de mest interessante militære opgaver. *Teoretisk* gælder dette ikke, men praksis viser, at det er overmåde sjældent, at den korporal, der møder uden eksamen, på noget tidspunkt kan komme over i officerskorpsets rækker.

Ved hærordningen af 1922 indførtes officiantgruppen, hvis befalingsmænd efter nærmere regler ligestilledes med officerer. Dette sidste bestemtes for i nogen grad at afbøde ovennævnte misforhold. Men medens den udtagne kornetelev i almindelighed kan regne med at blive sekondløjtnant (yngste officersgrad) efter et halvt års rekruttid, et halvt års kornetskole og et halvt års tjeneste som kornet, altså *ialt halvandet års tjeneste*, må korporalseleven for at opnå officiantgraden (ligestillet med sekondløjtnant) regne med et halvt års rekruttid, et halvt års korporalsskole, et halvt til et års tjeneste som underkorporal, et halvt års sergentskole, mindst et halvt års tjeneste som sergent, oversergentskole et halvt år, tjeneste som oversergent et til halvandet år, officiantklasse et år, altså ialt *femethalvt til seksethalvt år*.

De indtil fem års længere uddannelse (der vel ikke kan siges at være ringere end sekondløjtnantens uddannelse) giver endda ikke officianten adgang til en *fuldstændig* ligestilling.

Uden nærmere at beskæftige sig med de mange enkeltheder, der knytter sig til dette spørgsmål, konstaterer kommissionen, at den hele ordning — efter at have bestået i 26 år — endnu ikke har vist sig at virke fuldt tilfredsstillende, samt at den næppe vil gøre det i tiden fremover. Dette sidste har da også fundet udtryk i

de samtaler, kommissionen har haft med såvel officerer som befalingsmænd af officiantgruppen.

Det ligger uden for kommissionens opgave at fremsætte forslag til en ny personelordning for hæren, men man mener at burde fremhæve, at den bestående ordning efter kommissionens mening ikke opfylder de krav, som man burde kunne stille til den.

Man vil således mene, at udvælgelsen af elever til de militære skoler sker på et så tidligt tidspunkt, at den må støtte sig på eksaminer og lignende udsagn om de pågældende, som dels siger mindre om deres muligheder for at kunne gøre fyldest som befalingsmænd, dels bliver et led i en social forskelsbehandling. Samtidig kan de unge næppe siges at have fået tilstrækkelig viden om og interesse for hæren, til at de, der måske noget senere vil føle lyst til at gå i værnenes tjeneste, kan have fået denne tilskyndelse.

Dernæst er den øjeblikkelige deling mellem kornetskole og korporalsskole uheldig, fordi den f. eks. stiller to jævnaldrende unge, der er blevet anbragt i hver sin skole, vidt forskelligt under deres videre løbebane, ligesom opdelingen mellem officerer og officianter synes uholdbar.

Endelig kan der, som flere steder i nærværende betænkning anført, være grund til at udvide befalingsmandsuddannelsen i f> eks. pædagogik, psykologi og medborgerkundskab.

Uden at ville stille forslag skal man derfor pege på, at der ud fra det her anførte synes dels at være behov for ændringer i udvælgelsesprincipperne og udvælgelsestidspunktet, dels at være grund til at overveje en fuldstændig eller delvis enhedsordning inden for befalingsmandsuddannelsen. Man skal i forbindelse med dette sidste henlede opmærksomheden på, at der i Sverige er nedsat en kommission, der har til formål at undersøge mulighederne for at skabe en enhedsordning for alle svenske befalingsmænd. Man kunne desuden ønske, at de værnepligtige fik bedre oplysning om mulighederne for videreuddannelse inden for hæren f. eks. gennem en særlig piece.

Disse principper er lagt til grund for det af kaptajn R. M. Larsen udarbejdede bilag, der indeholder et skitseret forslag til ny personelordning inden for hæren.

Ungdomskommissionen vil som foran anført anse det for rigtigt, at disse spørgsmål tages op til nærmere overvejelse af de kompetente myndigheder, f. eks. ved at der nedsættes en kommission eller et underudvalg af forsvarskommissionen, i hvilken alle interesserede parter, rigsdagens partier, pædagogisk sagkundskab samt de ansvarlige chefer for værnene bliver repræsenteret.

KAPITEL XI

Fritiden.

Fritiden er i almindelighed det problem, der interesserer det indkaldte mandskab mest. Fritiden ses der hen til, ekstra frihed er en præmie, som mange yder sit bedste for at opnå. Frihedsnægtelse er det mest anvendte disciplinarmiddel og samtidig det mest forhadte.

Fritidens betydning for soldaterne må ingenlunde undervurderes — ej heller fra et militært synspunkt. Soldater ønsker i almindelighed ikke lettere øvelser, men vil være rede til at yde deres bedste under øvelserne, hvis de ved, at de er sig selv, når øvelsestiden er forbi. Soldater med knap tilmålt fritid yder næsten aldrig deres bedste i tjenestetiden, thi de betragter og vel heller ikke med urette al den tid, hvor de ikke har fri, som tjenestetid. Vagtkompagnier, som i visse perioder har indtil halvdelen af mandskabet befalet på vagt og den anden halvdel på almindeligt uddannelsesarbejde, er såre uheldigt stillet. For en soldat i et sådant kompagni vil ugeplanen normalt se således ud:

Mandag: alm. tjeneste kl. 7—15, vagt fra kl. 18.
Tirsdag: vagt til kl. 18.
Onsdag: alm. tjeneste kl. 7—15, vagt fra kl 18.
Torsdag: vagt til kl. 18.
Fredag: alm. tjeneste kl. 7—15, vagt fra kl. 18.
Lørdag: vagt til kl. 18.
Søndag: fri til kl. 17, vagt fra kl. 18.

Denne vagtsoldat vil have fri tirsdag, torsdag og lørdag fra kl 18, men da han sjældent vender tilbage fra vagt før tidligst kl. 18,15 og derefter skal gøre sit våben i orden, vaskes og klædes om, kan han næppe forlade kasernen før kl. 20 og skal være tilbage kl. 22, medmindre han har nattegn. Som oftest vil han efter et vagtdøgn være for træt til at interessere sig for at søge nattegn.

Enhver befalingsmand ved, at denne vagtsoldat er meget lidt værd ved den almindelige tjeneste mandag, onsdag og fredag, og alle er klare over, at denne underafdelings uddannelsesresultater bliver minimale. Soldaterne har ingen fritid at se hen til, og de slapper derfor fuldstændigt af i selve tjenestetiden, simpelthen fordi de ikke har fritid til at slappe af i.

I det civile liv har man også forlængst gjort den erfaring, at et vist forhold mellem arbejds- og fritid er nødvendigt for at opnå gode præstationer. Erfaringen har næsten overalt vist, at f. eks. nedsættelsen af arbejdstiden til 8 timer har bevirket et bedre nettoresultat. Da man havde 10 og ofte flere timers arbejdsdag, blev fritiden taget fra arbejdstiden ved nedsat arbejdstempo og rigelige pauser.

Fritiden har også betydning for soldaten, fordi han i denne kan vedligeholde sine interesser, kan udvikle sig på. andre områder, bevare tilknytningen til gamle kammerater og med hjemmet. Det er i det hele taget af betydning, at soldaten får lejlighed til at bevare den størst mulige kontakt med det hjemlige milieu. Altså både fra et militært og et alment synspunkt betragter kommissionen det som vigtigt, at soldaten har en rimelig fritid.

De nuværende regler for frihed.

a) I almindelighed har enhver fri fra øvelsernes afslutning kl. ca. 16,00 (varierende fra kl. 15,00 til 16,30 afhængig af tidspunktet for morgenvækning, kostforplejningens kapacitet, middags- og frokosthvilets længde) til kl. 22,00. Der skal dog normalt

indhentes særlig tilladelse, hvis man ønsker fritagelse for deltagelse i aftenspisningen, og der gives ikke rationeringsmærker til soldater, der får en sådan tilladelse. Da soldaterne først skal gøre våbnet i orden, vaskes og omklædes, kan de sjældent forlade kasernen før kl. 18,00-18,30. Senest kl. 22,00 skal de have passeret kasernevagten, og de skal være i seng efter at have rengjort deres fodtøj senest kl. 22,15, på hvilket tidspunkt den tilsynshavende inspicerer stuerne.

b) Der kan til den gode og flittige soldat meddeles nattegn til kl. 24,00, og i særlige tilfælde til et senere tidspunkt. Nattegn gives af underafdelingen. Nattegnsordningen praktiseres meget forskelligt. Ved nogle underafdelinger er det almindeligt, at enhver soldat, der ikke har gjort sig uheldigt bemærket, kan få nattegn hver aften — naturligvis forudsat, at han ikke skal deltage i vagt eller anden tjeneste. Ved andre underafdelinger gives der kun eet nattegn om ugen pr. mand. Fratagelse af nattegn bruges i almindelighed som disciplinarmiddel for mindre forseelser, såsom dårlig pudsning, manglende knap i uniform o. lign. Forbud mod at søge nattegn gælder i almindelighed for 8 dage.

c) *Lørdag-søndagsorlov.* Tjenestefritagelse fra lørdag efter øvelsernes ophør (ca. kl. 14,00) til søndag aften kl. 24,00 kan gives til soldater, som ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste, af afdelingen efter samme princip som nattegn. Også denne frihed kan fratages en soldat som disciplinarmiddel. I almindelighed afholdes der hver lørdag inden aftrædning et grundigt eftersyn for at se, om soidatens udrustning og personlige hygiejne er i orden. Hvis soldatens forhold ikke skønnes tilfredsstillende, kan han fratages retten til at søge lørdag-søndagsorlov næstfølgende lørdag-søndag.

d) *Befalet orlov.* I forbindelse med de kirkelige højtider jul, påske og pinse meddeles der alle orlov i et nærmere bestemt antal døgn, afhængig af tjenestens krav og de bestemmelser, statsbanerne giver om orlovstog. Almindeligvis er juleorlov 6—7 døgn. Befalet orlov kan ikke fratages en person. Der ydes alle soldater, der ikke har deres hjemsted i garnisonsbyen, fripas til rejse til og fra hjemmet under befalet orlov. Bestemmelserne vedrørende befalet orlov fastsættes af de militære ministerier.

e) *Anden orlov.* På grund af særlige omstændigheder (familiefester o. lign.) kan afdelingschefen meddele en soldat orlov udover de i b—d nævnte friheder. Denne orlov gives dog kun undtagelsesvis. Værnenes overordnede myndigheder og divisionerne kan give en værnepligtig en kortvarig orlov af helbredshensyn.

f) Til *rekrutter* gives i de første 8 uger efter mødet ingen lørdag-søndagsorlov og ved påske og pinse kun orlov på selve helligdagene. Rekrutter gives der i de første 8 uger i almindelighed heller ikke nattegn, og i de første to uger vil de ikke kunne regne med almindelig udgangstilladelse efter øvelsernes ophør.

Kommissionens bemærkninger[1].

Kommissionen erkender, at der kan være forskel på civilt og militært liv også med hensyn til frihed. Mange omstændigheder medfører, at den værnepligtige ikke på samme måde som den civile arbejder kan benytte friheden (d. v. s. tiden uden for den egentlige øvelsestid) efter forgodtbefindende. Allerede de kollektive former ved forlægning og kostforplejning kræver et vist hensyntagen. Ved flåden kommer naturligvis specielle forhold under tjenesten om bord og ved flyvetropperne luft-tjenestens krav. Der må endvidere tages hensyn til, at uddannelsen har til formål at skabe kampduelige soldater. Dette fordrer bl. a. øvelser med kort varsel, øvelser med lange sammenhængende anstrengelser, natøvelser o. s. v. For at muliggøre sådanne øvelser er det nødvendigt, at ellers normal fritid i en vis udstrækning anvendes til uddannelse. Forbehold må også tages vedrørende flerdagesøvelser, manøvrer etc., hvor det kan være nyttigt at kræve langvarig anspændelse uden regelmæssig hvile eller frihed. Herved vindes en ganske vist begrænset erfaring om de krav, der kan stilles under krig.

Der er således næppe uenighed om, at *fritiden i det militære liv kan være genstand for visse indskrænkninger også under uddannelsen i fredstid.* Derimod er meningerne utvivlsomt delte, om hvor langt disse indskrænkninger behøver at udstrækkes.

Det er for kommissionen godtgjort, at der findes en nøje forbindelse mellem fritidsproblemerne og den enkelte soldats trivsel i tjenestenl Når de værnepligtige finder fritiden utilstrækkelig eller begrænset af irriterende bestemmelser, som synes dem

overflødige, føles det utilfredsstillende, og ofte går den deraf skabte surhed ud over befalingsmændene, som for de værnepligtige står som systemets repræsentanter. Kommissionen har tidligere udtalt, at tvangen er det, som de værnepligtige har vanskeligst ved at forlige sig med. Såvidt man kan skønne, er *de forskrifter, der begrænser fritiden og mandskabets ret til at råde over denne, den største irritationskilde.*

I den foran omtalte svenske enqueteundersøgelse opgiver ikke mindre end 55,9 pct. af de adspurgte, at de ikke befandt sig godt under tjenesten. 41,2 pct. mente, at tvangen var for stor, og de fleste af disse forklarede, at de med tvangen især tænkte på den begrænsede og usikre fritid. Da de svenske fritidsforhold på undersøgelsernes tid var praktisk taget identiske med de danske, da det svenske folkesind ligner det danske, og da det ikke kan antages, at den unge dansker sætter mindre pris på frihed end den unge svensker, mener kommissionen det berettiget at drage den slutning til danske forhold, at det også for os drejer sig om et problem, der har væsentlig betydning for den enkeltes indstilling til tjenesten. Dette stemmer da også fuldstændig med samtlige danske erfaringer.

I Sverige har problemet været drøftet langt mere end her i landet. I efteråret 1945 fremsatte en svensk garnisonskommandant forslag om, at der skulle gøres forsøg med almindelige nattegn til de værnepligtige hver dag. Ifølge forslaget skulle de værnepligtige have ret til uden særlig tilladelse at færdes uden for kasernemområdet fra øvelsernes ophør til reveille næste morgen. Ved enkelte afdelinger blev dette da også forsøgt, og et lignende system er længe blevet praktiseret ved Gøteborgs orlogsstation, uden at der er forekommet uheldige episoder. De værnepligtige har ikke misbrugt den frihed, som de på denne måde har fået, og både befalingsmænd og menige har været tilfredse.

At et system, som det i Sverige foreslåede, har adskillige fordele, er åbenbart. Det fjerner en af de alvorligste årsager til misfornøjelse med den militære tilværelse. På en helt anden måde end nu vil de værnepligtige føle sig frie. Den psykologiske betydning må ikke undervurderes, og denne psykologiske betydning forringes ikke af, at de udvidede fritidsmuligheder ikke udnyttes fuldt ud, da kravet om nattehvile og søvn naturligvis automatisk begrænser en sådan udnyttelse.

Særlig for flåden gælder det, at orlogsgaster, som har været til søs i længere tid, bør have en vis kompensation for den indskrænkede frihed. Under debatten i Sverige udtalte *chefen for den svenske marine:* „Mandskabet har ofte vanskeligt ved at finde sig i frihedsbegrænsninger, som forekommer under tjenesten i land. Det kan forklarligt nok fremgå som meningsløst, at vedkommende skal være indelukket eller gives en mere eller mindre begrænset frihed, når hverken vagt eller anden tjeneste lægger hindringer i vejen for udstrækningen af denne.

Under sådanne forhold opstår irritation, som lidt efter lidt kan vokse til modstandskomplekser med skadelig virkning for tjenesten. I denne forbindelse bør opmærksomheden henledes på, at de unge mænd, som træder ind i forsvarets tjeneste, i de allerfleste tilfælde forinden har været vænnet til efter endt arbejde at råde over deres fritid og også derunder tage vare på sig selv."

Kommissionen kan give sin tilslutning hertil. Men der er næppe tvivl om, at flere militære chefer snarere vil tilslutte sig *chefen for de svenske flyvetropper,* der udtalte: „Frihed under ansvar er en frase. En stor del af mandskabet savner den karakter og den fornuft, som kræves, for at en udvidet frihed ikke skal misbruges."

En sådan undervurdering af de værnepligtige er ingenlunde ualmindelig. Man kan dog ikke se bort fra, at de fleste af soldaterne allerede gennem længere tid har været selvforsørgende. *Alle* er fra det civile liv vant til at have ansvaret for sig selv, *nogle også for andre.* (Ved en kompagniundersøgelse, foretaget ved 1. bataillon i november 1946, var af et kompagni på 132 mand 23 gifte, altså 17,4 pct., og 15 fædre, altså 11,4 pct.) Det er ganske vist sandt, at følgerne i det civile liv af manglende ansvarsfølelse i reglen er langt alvorligere end de straffe, som risikeres i det militære liv. Man kan heller ikke se bort fra, at der inden for værnene i hver eneste afdeling findes individer, som nægter at tilpasse sig efter sædvanlige regler for menneskeligt samvær. Men de udgør erfaringsmæssigt kun en ringe del af de værnepligtige, og at forholdene for de mange skal gøres hårdere af hensyn til disse få, synes ikke rimeligt.

Mange befalingsmænd har stillet sig afvisende over for en væsentlig forøgelse af fritiden, fordi de frygter, at de værnepligtige på grund af træthed ikke vil være i stand til at honorere tjenestens krav. Kommissionen nærer ikke denne frygt, men forudsætter, at befalingsmændene får mulighed for at gribe ind over for misbrug, således at tjenesten og uddannelsen ikke kommer til at lide herunder.

På samme måde fremholdes det, at udvidelsen af friheden vil gå ud over de værnepligtiges økonomi og moral, at antallet af kønssygdomme vil øges og den personlige hygiejne lide ved sådanne reformer. Heroverfor skal kommissionen anføre, at det ofte fremhæves, at man ikke skal „pylre" om soldaterne, at man skal skabe mandfolk af „fars drenge". Et småligt formynderskab og overdreven omhu, som strækker sig til de mest personlige detailler i den enkeltes livsføring, kan let føre til, at man optræder, som man bliver behandlet. Bliver man behandlet som pattebarn, optræder man som pattebarn.

Fra enkelte sider fremhæves det, at de indgribende forskrifter er et betydningsfuldt led i soldaternes uddannelse. En kampduelig soldat skal være vænnet til stadig tvang, i krig findes der ingen mulighed for frihed, da må personlige interesser og ønsker vige. Efter kommissionens opfattelse er det fejlagtigt at tro, at man skaber bedre soldater ved at bestemme, hvornår de skal gå i seng. *Den moderne krig har tværtimod vist, at man har brug for soldater, der kan handle med forståelse af deres ansvar uden at være bundet til forskrifter og befalinger.* Og i den moderne krig har det da også vist sig, at hver eneste lejlighed, der er til at indrømme soldaterne frihed, bliver udnyttet fuldt ud, netop for at lade dem slappe af fra krigens spænding og den deraf følgende nervebelastning. Den slags argumenter bliver gennemskuet af de værnepligtige, som altid vil reagere mod tvangsforskrifter, der motiveres med uholdbare argumenter.

Mere hold er der derimod i den indvending, at en ubegrænset ret for mandskabet til at råde over tiden fra øvelsernes afslutning til reveillen næste dag vil føre til, at adskillige slet ikke længere bor på kasernen. De, som har deres hjem i garnisonsbyen, vil bo der, og de økonomisk velstillede vil leje sig et værelse i byen. Dette kan svække samhørighedsfølelsen i afdelingerne og ødelægge det kammeratskab, som er af den største betydning for tjenesten. *Kommissionen skal ikke underkende, at en sådan udvidet frihed kan komme i strid med den demokratiske tanke, som værnene bør bygge på,* og at beredskabs- og sikkerhedshensyn kan diktere foranstaltninger, der gør det muligt for afdelingen at have et fornødent antal soldater til rådighed.

Af betydning er det ligeledes, at en sådan udvidet frihed kan medføre, at der aldrig bliver ro på belægningsstuerne, således at de, der går tidligt i seng for at hvile ud, ikke opnår dette. Selv om det måske kan forventes, at soldaterne selv vil holde den fornødne justits, er kommissionen dog ikke i stand til afvise dette argument.

Imod den fulde frihed er også indvendt, at den offentlige orden i garnisonsbyen vil komme til at lide under, at soldaterne kan færdes på gaderne hele natten uden at behøve at begive sig til kasernen før næste morgen. Heller ikke dette argument kan afvises fuldstændigt, før man har indhentet nogle erfaringer.

Kommissionen vil på grundlag af den stedfundne drøftelse foreslå en udvidelse af den nuværende fritidsordning, som i hvert fald er for begrænset.

Man kan efter kommissionens opfattelse ikke se bort fra en del af de argumenter, der er anvendt imod fuldstændig frihed fra øvelsernes ophør til reveille næste dag, og man skal derfor herom kun henstille, at *der i et begrænset antal garnisoner anstilles forsøg med en sådan frihedsordning.*

Uden hensyn til resultaterne af disse forsøg henstiller kommissionen derimod, at der *allerede nu gives mandskabet ret til frihed uden særlig tilladelse fra øvelsernes ophør indtil midnat.*

Underafdelingerne bemyndiges til efter tilsvarende regler som nu *at meddele natvagn for tiden fra midnat.* Herved får enhver rigelig frihed til at dyrke sine interesser, og der skabes den fornødne ro efter midnat på belægningsstuerne og på gaderne i garnisonsbyen. Sikkerheds- eller beredskabshensyn skulle heller ikke lide skade ved en sådan ordning. Den soldat, der skal til fest eller andet særligt arrangement, som kan forventes at trække ud over midnat, kan få særlig tilladelse til at færdes ude til et senere tidspunkt. Af hensyn til ordenen i kompagniet har kommis-

sionen ment det rigtigt, at denne tilladelse blev givet efter de nugældende regler, således at nægtelse af udgangstilladelse efter kl. 24 kan anvendes som disciplinarmiddel over for en soldat.

Ved den foreslåede ordning vil man i rimelig grad komme bort fra den ulighed, der kan være mellem praksis i de forskellige underafdelinger, og få ensartede regler, som ikke er meget forskellige fra de visse steder praktiserede.

Kommissionen erkender naturligvis, at tjenesten og beredskabshensyn kan forhindre eller nødvendiggøre en midlertidig suspension af den foreslåede ordning.

Kommissionen stiller samtidig forslag om, at der ydes *fast lørdag-søndagsorlov til alle, som begærer det, og som ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste,* såfremt sikkerhedshensyn ikke hindrer det, med andre ord *nægtelse af lørdag-søndagsorlov må ikke komme til anvendelse som disciplinarmiddel.*

Kommissionen er af den opfattelse, at en sådan orlov vil have den største betydning for soldatens tilfredshedsfølelse og hans trivsel, især da den muliggør det for ham på forhånd at disponere over sin fritid, og da den skaber mulighed for kontakt med hjemmet. I det hele taget må betydningen af opretholdelsen af denne kontakt ikke undervurderes, heller ikke fra et samfundsøkonomisk synspunkt. Erfaringerne viser, at mange soldater fra landbohjem under tjenestetiden fatter interesse for bylivet og forbliver i byerne efter hjemsendelsen. Herved fratages landbruget en kvalitativt værdifuld arbejdskraft. Det er også af betydning, at der åbnes den indkaldte den videst mulige adgang til at opretholde kontakten med det hjemlige milieu.

Man er dog enig i, at det under den første del af uddannelsen kan være af betydning for den enkeltes tilpasning til milieuet, at han fastholdes i det også lørdag-søndag. Denne periode kan passende sættes til fire uger, idet den nuværende praksis, hvorefter rekrutten på grund af særlige omstændigheder kan få bevilget lørdag-søndagsorlov, bibeholdes. Man ønsker her at henvise til almindelige psykologiske erfaringer, ikke alene fra soldaterlivet, men også fra andre milieuer, f. eks. højskolen.

Kommissionen ved imidlertid, at mange soldater vil være uden midler til at bekoste rejserne til og fra hjemmet selv med den nuværende militærbilletordning (dobbeltbillet til enkeltbillets pris), hvorfor en sådan udvidet adgang til lørdag-søndagsorlov kun vil blive til virkelig gavn for nogle enkelte. Kommissionen skal derfor foreslå, at *der ydes et fripas i hver af de måneder, hvor der ikke som følge af befalet orlov allerede gives fripas,* til soldater, der ikke har deres bopæl i garnisonsbyen eller nærmeste omegn. I denne forbindelse skal kommissionen pege på det ønskelige — også af militære grunde — i at soldaterne fortrinsvis udskrives regionsvis, således at de ikke kommer til at gøre tjeneste langt fra hjemstedet. At dette vil lette en mobilisering, er indlysende.

Med en styrke på ca. 20.000 mand og med bibeholdelse af den nuværende 10 måneders tjenestetid og under forudsætning af regionsvis udskrivning vil en sådan fripasordning efter en løs skitse beløbe sig til yderligere ca. 120.000 fripas, idet det må antages, at mindst ca. 3.000 værnepligtige vil forrette tjeneste i umiddelbar nærhed af deres hjemsted. Økonomisk vil det på forsvarsministerens budget vel dreje sig om højst 1,8 mill. kr., hvoraf til gengæld ca. 1,5 mill. kr. vil indgå i statsbanernes regnskaber uden større ekstraudgifter for banerne, da togtrafikken — måske bortset fra juli måned — ikke behøver at udvides for at befordre yderligere 2-3.000 soldater hver lørdag.

Ret til fritid.

Som det vil fremgå af ovennævnte forslag, vil kommissionen indføre fritid som en ret til kl. 24 og fra lørdag efter øvelsernes ophør til søndag midnat. Derved falder et magtmiddel ud af hånden på befalingsmændene, ja, de fratages faktisk deres mest upopulære magtmiddel. De fleste befalingsmænd vil vel mene, at de derved bliver frataget muligheden for at styre de dårligste elementer, og at soldaterne ikke længere vil føle sig ansporet til at yde deres bedste. Idet kommissionen henviser til det foran udtalte, skal man understrege det ønskværdige i i størst mulig udstrækning at fjerne muligheden for vilkårlig kommandoudøvelse. Såvidt det er muligt, bør soldatens pligter og rettigheder, hans retlige status, være klart præciseret. Al kommandoudøvelse vil blive vilkårlig, som alt menneskeværk bliver det, og mindst mu-

ligt bør derfor overlades til vilkårlig afgørelse. Fratagelse af retten til at søge nattegn eller lørdag-søndagsorlov er uden tvivl det stærkest virkende magtmiddel, som befalingsmændene har over for soldater, som ikke opfylder kravene til god opførsel og orden såvel i som uden for tjenesten. Kommissionen vil dog fremhæve, at de af lovgivningsmagten forudsatte følger af forseelser og forsømmelser findes beskrevet i den militære straffelov. Gennem straffelovens og retsplejelovens bestemmelser har man ønsket at sikre sig kontrol med kommandoudøvelsen og forebygge vilkårlighed og misbrug af retten til at straffe.

Nægtelse af orlov er en følge af en forseelse; den pålægges uden dom, men virker ofte betydeligt strengere end straffelovens mildeste straf: irettesættelse. Det er derfor ikke rimeligt, at en så hård straf rammer den, som ikke har fået sine tæpper lagt sammen, inden der er gået 15 minutter efter morgenvækningen, eller den, som har haft en fold på sit lagen. Ingen soldat har sine sager i en sådan orden, at han ikke kan „knaldes". Enhver gammel soldat vil således vide, at et gevær næsten ikke kan pudses så fint, at man ikke kan blive udsat for frihedsnægtelse. Igennem det af praksis skabte supplement til den militære straffelov, nemlig frihedsnægtelse, er selve forholdet mellem straf og disciplinarmidler blevet grundigt forskubbet, idet straffelovens mildeste straf er langt mildere end de frihedsnægtelser, der anvendes daglig for bagateller.

Kommissionen må derfor fastholde, at *den øgede frihed må være en rettighed, således at militærlivets strenge og for alle ensartede forskrifter også kommer til at gælde dette område.*

Kommissionen erkender, at når den øgede frihed bliver en ret, medfører dette utvivlsomt, at man oftere må anvende straffelovens mildeste straffe, såsom irettesættelser og kvarterarrest. Det kan naturligvis ikke undgås; der vil altid være nogle, som skejer ud, og som kun kan holdes nogenlunde i ave ved den stadige straffetrusel. Men mulighederne for at påvirke de værnepligtige til god opførsel og orden vil efter alle pædagogiske erfaringer bedre kunne ske ved, at befalingsmændene på anden måde vækker de underordnedes interesser og ansvarsfølelse. Dette kan i begrænset omfang ske ved at yde delinger, grupper eller enkeltmænd, der har udvist særlig dygtighed, flid eller interesse, *ekstrafrihed.* Dette er et system, som med held er praktiseret adskillige steder. Håbet om belønning er nu engang en bedre drivfjeder end truslen om straf. Som eksempel skal anføres, at det ved terrainsportskonkurrencer således ikke er ualmindeligt, at de første grupper får en ekstra frihed i form af en halv fridag. Lørdagsparader kan efter dette system ekspederes stuevis, således at en stue, der er klar, melder dette til den inspektionshavende, som derefter inspicerer og lader stuen aftræde, hvis alt er i orden.

Der er for kommissionen ingen tvivl om, at der ved gennemførelse af de her foreslåede retningslinier vil skabes et langt bedre forhold mellem de værnepligtige og befalingsmændene, som ikke længere af soldaterne opfattes som folk, der bare er ude efter at „knalde". Man forventer også, at befalingsmændene selv vil blive tilfredse med denne nye ordning, når den første overgangstid er overstået.

For at den foreslåede frihed skal kunne udnyttes fornuftigt, er det nødvendigt, at soldaterne i god tid ved, hvornår de er forhindret på grund af vagt eller anden tjeneste. Kommissionen skal derfor foreslå, at vagtlister opslås for en uge ad gangen samtidig med den ugentlige øvelsesliste. Sikkerheden for tilvejebringelse af den nødvendige vagtstyrke vil kunne opnås igennem udtagelse af et passende antal vagtreserver.

Påklædning i fritiden.

Kommissionen har endvidere drøftet spørgsmålet om soldaternes ret til at færdes civilt påklædt i fritiden. For en sådan ret taler, at principet om fuld adgang til at udnytte fritiden først dermed bliver opfyldt, at forseelser og støjende adfærd, som udøves af soldaterne i fritiden, ikke vil skade værnenes prestige, og at det er umuligt at kontrollere det nuværende forbud mod at aflægge uniformen uden for tjenesten. Imod en sådan reform er det anført, at klasseforskellene mellem soldaterne bliver iøjnefaldende, at værnenes demokratiske karakter derved svækkes, at en sådan ret til at færdes i civil påklædning umuliggør det for befalingsmænd at skride ind over for soldater, der i civil påklædning krænker den offentlige orden, at man af sikkerhedsmæssige grunde ikke kan have soldaterne til at færdes i civil påklæd-

ning på kasernens område, og at soldaterhjemmene ikke har rammer til at opbevare det civile tøj og modtage det på alle tider af døgnet. På grund af de argumenter, der er fremført imod en ret til at færdes civil i fritiden, har kommissionen ikke ment det forsvarligt at foreslå en sådan reform. Men man skal henstille, at der om sommeren gives soldaterne lette og klædelige sommeruniformer til udgangsbrug, samtidig med at man skal foreslå, at det *tillades at færdes i civil påklædning under lørdag-søndagsorlov på orlovsstedet,* først og fremmest fordi der ikke findes muligheder for at opretholde et forbud herimod, og fordi ingen praktiske grunde — bortset fra hensynet til en ikke forudset hurtig mobilisering — taler derimod. Rejsen til og fra hjemstedet må derimod fortsat foregå i uniform, allerede af den grund, at militærbillet- og fripasordninger ellers vil være uigennemførlige.

Svenske bestemmelser.

Sluttelig skal kommissionen anføre, at anerkendelse af de almindelige fritidsrettigheder, som her foreslås, er gennemført i de svenske værn ved cirkulære af 21. januar 1948, hvori det hedder: „Mandskab, som bor i kaserne, har ret til i fritiden fra tjenestens slutning dagen før søn- og helligdage til tjenestens begyndelse dagen efter søn- og helligdage samt øvrige dage mellem reveille og midnat, hvor andet ikke er bestemt, at færdes indenfor og udenfor kaserneområderne uden særlig tilladelse. Af hensyn til kommunikationerne og andre lokale forhold må regimentschefen udstrække tiden i passende omfang.

Cheferne for de enkelte forsvarsgrene kan yderligere øge den tid, for hvilken den i foregående stykke angivne ret skal gælde.

Regimentschefen må, når forholdene foranlediger dertil — eksempelvis under kantonnement, før særligt krævende øvelser eller ansvarsfuld tjeneste, for elever i visse skoler samt i den første del af rekrutskolen — indskrænke retten til uden særlig tilladelse at færdes indenfor og udenfor kaserneområdet. I det enkelte tilfælde må indskrænkning kun gøres ved en på tilbørlig måde meddelt straf eller irettesættelse."

Disse svenske reformer er foreslået indført af den svenske øverstbefalende general *Jung,* som bl. a. har fremholdt, „at indskrænkninger i den enkelte soldats frihed ikke bør ske ud over det, som tjenesten og uddannelsen kræver. Hvis soldaterne får tillid til, at de inden for rimelige grænser kan råde over deres fritid, kan dette bidrage til en positiv stilling til forsvaret og dermed også til forbedring af værnepligtsuddannelsen. Forsøgene har vist, at ved de fleste afdelinger er mandskabets villighed og interesse for tjenesten ikke forværret ved den udvidede permission. Erfaringerne fra forsøgene har heller ikke givet anledning til at frygte, at den personlige optræden i og uden for tjenesten skulle påvirkes i uheldig retning af en udvidet adgang til at disponere over fritiden."

Forslag:

1. Under hensyn til tjenestens tarv anstilles der i enkelte garnisoner forsøg med en fritidsordning, der giver de værnepligtige ret til frihed fra øvelsernes ophør til reveille.
2. Der gives soldater, som har ligget inde længere end 8 uger, ret til frihed uden særlig tilladelse fra øvelsernes ophør til midnat, såfremt de ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste.
3. Der gives soldater, som har ligget inde længere end 4 uger, lørdag-søndagsorlov, såfremt de begærer det og ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste.
4. a. Nægtelse af de i pkt. 2-3 nævnte friheder må ikke længere anvendes som disciplinarmiddel; dog kan indskrænkning finde sted (bestemmes af regimentschefen og ligestillede myndigheder), når særlige forhold gør sig gældende (større samlede eller særligt krævende øvelser).
   b. Alle friheder kan suspenderes af de højere kommandomyndigheder, når særlige beredskabs- eller sikkerhedshensyn kræver det.
5. Der ydes et fripas i hver af de måneder, i hvilke der ikke som følge af befalet orlov allerede ydes fripas, til værnepligtige, der har deres bopæl udenfor garnisonsbyen eller dennes nærmeste omegn.
6. Vagtbefalinger meddeles for mindst een uge ad gangen.
7. Det tillades at færdes i civil påklædning på hjemstedet under lørdag-søndagsorlov. Rejse til og fra hjemstedet foregår i uniform. Under beredskabsforhold kan denne bestemmelse sættes ud af kraft.

KAPITEL XII

Fritidsforsorgen.

Igennem adskillige år er der udvist initiativ fra soldaterforeninger, soldaterhjemsorganisationer, garnisonskommandanter, afdelings- og underafdelingschefer for at give de værnepligtige mulighed for at udnytte fritiden på bedst mulig måde. Dette arbejde, som oprindelig havde et underholdende formål, fik vel sin start gennem kompagnifesterne. Men de senere af garnisonskommandanterne arrangerede forældredage, højtideligholdelse af nationale festdage *o,* 1., fik et videre sigte: at bringe soldaterne i kontakt med den lokale befolkning og vise de pårørende, hvorledes værnene arbejder, og hvordan sønnerne eller kæresterne lever.

Med mange civile organisationer er der afholdt sammenkomster, og på dette område har det oftest været garnisonskommandanterne, der gik i spidsen. Soldaterhjemsorganisationerne K.F.U.M. og „Dannevirke" og de grundtvigske soldaterhjem har i årevis bestræbt sig på at skabe festlige og hyggelige rammer for soldaterne i deres fritid, således at de ikke følte savnet af den hjemlige atmosfære for stærkt.

Om alle de nævnte bestræbelser gælder det, at de savnede økonomisk støtte. Der blev ikke stillet større beløb til rådighed fra statens side, og arbejdet måtte derfor i særlig grad hvile på privat hjælpsomhed. Mange ideer måtte man opgive at realisere, og forsøg på at give denne del af velfærdsarbejdet et videre formål end det rent underholdende kunne under de daværende forhold ikke krones med held.

I hele dette arbejde og i bedømmelsen af det blev 9. april et vendepunkt. Nu blev man fra flere sider klar over, at det var en betydningsfuld opgave at give soldaterne mulighed for i fritiden at lære noget, at indhente noget forsømt. At fylde dem med troen på det danske folks og det danske demokratis eksistensberettigelse blev naturligvis samtidig under besættelsen en umiddelbart indlysende opgave. Ud fra disse bestræbelser udviklede sig det nu vidtforgrenede „Folk og Værn"-arbejde, der foruden at skabe forudsætningerne for forståelse og samarbejde mellem civilbefolkningen og værnene påtog sig den opgave at bringe god oplysning og lødig underholdning ud til soldaterne. Det lykkedes efter befrielsen at tilvejebringe de fornødne bevillinger til at give dette arbejde helt andre vækstbetingelser, end det havde haft tidligere.

„Folk og Værn"s arbejde.

Til varetagelse af de indkaldte værnepligtiges interesser uden for tjenestetiden er der i de fleste vesteuropæiske lande organiseret et omfattende velfærdsarbejde. Forsvarsmæssigt er begrundelsen for et sådant arbejde ligetil, thi et forsvars muligheder afhænger i høj grad af soldaternes moral, og denne hænger nøje sammen med deres kendskab til og fortrolighed med de værdier, de skal værne. Men også for soldaternes trivsel er et sådant oplysende og underholdende arbejde af betydning. Soldater, som i adskillige måneder ligger indkaldt uden mulighed for at vedligeholde fritidsinteresser og sysle med andet end det militære liv, sløves ofte. Der udvikler sig ret let en rent negativ utilfredshed, således at soldaterne kun trevent løser de militære opgaver.

Ikke mindst fra et alment samfundsmæssigt synspunkt er et oplysende og lødigt underholdende arbejde af betydning. Forsvaret samler formentlig som den eneste institution en meget forskelligartet kreds af unge fra *alle* samfundslag og landsdele. Her er unge med en afsluttet vidtgående uddannelse side om side med unge, der blot har modtaget den nødtørftigste folkeskoleundervisning. Alle kommer de på et

tidspunkt, hvor de er i stærk udvikling, endnu ikke fuldt modne, men netop i en alder, hvor et kulturelt arbejde har ganske særlige vækstbetingelser. Næpp,e noget andet sted og på noget andet tidspunkt gives der sådanne betingelser for en demokratisk, kulturel indsats. Det må derfor være i samfundets interesse bevidst at søge at inspirere soldaten, sætte hans tankevirksomhed i sving for at gøre ham til en selvstændigt tænkende borger.

Men selvom vi ser bort fra såvel den forsvarsmæssige som den samfundsmæssige betydning af et kulturelt udviklende fritidsarbejde, så står dog den menneskelige betydning tilbage. Alle må vel erkende, at det har betydning, at den, der har lyst til et tankevækkende arbejde, kan få lejlighed dertil, ligesom den menneskelige betydning af en stigende tilfredshedsfølelse er direkte indlysende. I denne forbindelse må også peges på det lettere underholdende arbejde. Det betyder slet ikke så helt lidt, at man kan vise soldaterne, at det er muligt at more sig på andre måder end ved at hænge på en dansebule aften efter aften.

Ud fra disse synspunkter tog „Folk og Værn" arbejdet op. Efter et forberedende arbejde af oberstløjtnant *H. A. V. Hansen* blev der af de militære ministerier nedsat et udvalg med daværende generalmajor, nu generalløjtnant *E. Gørtz* som formand. Dette udvalgs arbejde blev ved kundgørelse for hæren B. 25 af 25/8 1941 og kundgørelse for søværnet B. 19 af 30/8 1941 knyttet til den allerede bestående institution „forsvarsministerens foredragsudvalg", som var oprettet 1914 for gennem foredrag og undervisning i civile fag at give de værnepligtige adgang til god fritidsbeskæftigelse. Ved de omtalte kundgørelser fik udvalget, som hovedsagelig bestod og fortsat består af rigsdagsmedlemmer, benævnelsen „forsvarsministerens foredragsudvalg og værnenes oplysningskontor", medens den almindelige betegnelse, som har vundet hævd, blev „Folk og Værn".

„Folk og Værn" blev hermed rodfæstet i vort demokratiske system

Velfærdsarbejdet for soldaterne blev efter befrielsen taget op med forøget intensitet. Som rettesnor herfor kom krigsministeriets skrivelse A. 1846/2005 af 21/6 1945 (jvfr. bilag III) og marineministeriets skrivelse M. 2511 —j. nr. 75/1945 af 12/6 1945 til at tjene.

For at kunne bedømme „Folk og Værn"s soldaterarbejde anser kommissionen det for rigtigst at bringe en oversigt over denne gren af arbejdet fra den af „Folk og Værn" for finansåret 1947/48 udsendte årsberetning, kombineret med diverse oplysninger fra tidligere beretninger.

„Folk og Værn"s arbejde udføres af samtlige militære kommandoinstanser og specielt garnisonskommandanterne med bistand af særlige „Folk og Værn"-officerer samt af de værnepligtige selv gennem deres valgte fritidsudvalg.

Såvidt muligt danner garnisoner og marinedistrikter rammerne om „Folk og Værn"-arbejdet. Til at varetage og organisere de store opgaver, som de enkelte garnisoner ikke har kræfter til at løse, til at koordinere de forskellige bestræbelser og til at virke som ide- og servicebureau er der etableret et for værnene fælles hovedkontor i København, der virker som enhedsledelse for F. & V.-arbejdet.

1. Filmstjenesten. F. & V.s filmstjeneste er en væsentlig faktor i både underholdnings- og oplysningsvirksomheden. Filmstjenesten omfatter fremskaffelse af film og produktion af film af oplysende karakter til støtte for oplysningsvirksomheden. Filmene er dels kortfilm, dels reportagefilm, som forevises i biografteatrene som forfilm til de almindelige spillefilm, dels instruktionsfilm, som produceres for hæren og søværnet mod refusion fra de pågældende ministerier.

Filmstjenesten varetager distributionen af film til hærens og søværnets afdelinger, institutioner, skibe m. m. Endelig varetager filmstjenesten udlånet af forevisnings- og lysbilledapparater og fører det nødvendige tilsyn med disse samt lader uddanne militære operatører til forevisning af film.

I finansåret 1946/47 produceredes 5 film og i finansåret 1947/48 7 kortfilm og 2 instruktionsfilm.

Til distribution rådede F. & V. i slutningen af 1945 over 12 film, pr. 31/3 1948 over 700 film.

I finansåret 1946/47 var antallet af udlån 3253, og i 1947/48 var der ialt 4924 filmsudlån og 1990 forevisninger.

Til forevisningsbrug for soldater og orlogsgaster rådede F. & V. pr. 31/3 1948

over 21 bredfilmsanlæg, heraf 4 ved brigaden i Tyskland, og 43 smalfilmsanlæg. Operatørrum er ved at blive indrettet i 6 jydske garnisoner.

2. Bladet „Folk og Værn". Tidsskriftet udsendes dels til støtte for oplysningsarbejdet udadtil, dels til oplysning og underholdning for det indkaldte mandskab. Det gennemsnitlige oplag er 11.200 eksemplarer, hvoraf ca. 4.000 leveres til betalende abonnenter, ca. 1.200 sælges i løssalg, og ca. 6.000 leveres til militære institutioner, soldater- og marineforeninger, soldater- og orlogshjem m. v.

3. Radiotjenesten. Denne arbejdsgren varetager indkøb af, tilsyn med og udlån af radiomodtagere til hærens og søværnets afdelinger og institutioner m. v. Endvidere formidler den forbindelsen med statsradiofonien, forsåvidt angår specielle udsendelser af oplysende og underholdende art.

Udviklingen i udlån af radioapparater fremgår af følgende tal:

indtil 5/5 1945	26	apparater
pr. 1/1 1946	270	—
- 1/1 1947	659	—
- 31/3 1948	690	—

(heri er ikke medregnet de til brigaden udlånte).

Ved disse udlån er det lykkedes at opstille radioapparater i de fleste samlingsstuer, i en del vagtlokaler etc.

F. & V. har foranlediget statsradiofonien til at udsende henvendelser til de værnepligtige umiddelbart før hver indkaldelse med praktiske oplysninger vedrørende deres møde og første tid som soldater. Endvidere har der gennem radioen været udsendt underholdningsudsendelser (bl. a. de såkaldte „brigadeudsendelser") samt diverse reportageudsendelser i „aktuelt kvarter".

4. Foredrag. Den del af oplysningsvirksomheden, som vedrører foredrag for mandskabet, er vel nok den vanskeligste at vinde fremgang med. Da foredragene imidlertid må holdes i fritiden, og de indkaldtes udbytte af dem bl. a. afhænger af den personlige indsats, de må yde for at tilegne sig stoffet, er tilslutningen til og udbyttet af foredragene afhængig af, hvor anstrengende dagens tjeneste har været. I betragtning må også tages, at flertallet af de værnepligtige er uvante med at følge længere, teoretiske udredninger. Erfaringen viser da også, at de egentlige foredragstourneer er uegnede. Resultatet bliver erfaringsmæssigt bedre, når fritidsudvalgene og garnisonens Folk og Værn-officerer selv arrangerer foredragene på tidspunkter, hvor man har taget hensyn til tjenesten, og hvor mandskabets interesser for emnet er vakt. Denne fremgangsmåde har også fortrinsvis været benyttet i 1947/48. Af mindre foredragstourneer har interessen fortrinsvis samlet sig om rejsebeskrivelser med filmsledsagelse.

Endvidere har hovedkontoret bistået garnisonerne og afdelingerne med at skaffe foredragsholdere.

5. Fritidsundervisning. For at give de værnepligtige mulighed for at vedligeholde og udvide deres kundskaber og dermed give dem lejlighed til en fornuftig udnyttelse af fritiden, har der i årene siden befrielsen været arrangeret frivillig fritidsundervisning, hvor der var trang dertil. Især har man fra F. & V.s side ønsket at støtte undervisningen i medborgerkundskab og uddannelsen i elementære fag som dansk, regning og skrivning, i hvilke erfaringen viser, at der hos en stor del af de indkaldte er et behov for at få genopfrisket skolekundskaberne.

I finansåret 1945/46 meldte der sig 8.730 til undervisningen, i 1946/47 blev der tilmeldt ca. 6.850 deltagere fordelt på følgende hovedgrupper:

Fremmede sprog	113	hold	med	ca. 1850	deltagere
alm. skolefag (dansk, skrivning, regning og samfundskundskab)	82	—	-	- 1575	
kontorfag og tekniske fag	93	—	-	- 2000	—
sport og spil	68	—	-	- 1350	—
studiekredse	5	—	-	- 75	—

I finansåret 1947/48 omfattede undervisningen 279 hold med 5544 deltagere.

Det fremgår ikke af beretningerne, hvor mange af de tilmeldte deltagere, der har gennemført undervisningen. Men kommissionen mener at kunne regne med en højere frafaldsprocent end ved den almindelige aftenskoleundervisning, dels fordi undervisningen er gratis, dels fordi tilmeldelsen for vinterholdenes vedkommende foregår

umiddelbart efter indkaldelsen på et tidspunkt, hvor soldaterne endnu ikke kender hinanden og tror, det bliver vanskeligt at få aftenerne til at gå.

Af beretningen 1946/47 fremgår, at det indenfor kontorfag og tekniske fag var motor- og færdselslære, der påkaldte interesse, idet undervisningen i denne disciplin omfattede 46 hold med ca. 1.200 deltagere.

F & V. udfoldede i det samme år store bestræbelser for at skabe interesse for faget samfundslære, men desværre med det pauvre resultat, at det kun lykkedes at få oprettet 5 hold med 92 deltagere.

F. & V. forklarer i sin beretning nedgangen i anmeldelserne med de øgede muligheder for fritidslæsning, som oprettelse af kasernebiblioteker har medført.

6. *Beskæftigelsesterapi.* Som et led i fritidsundervisningen er der fra 1/5 1947 forsøgsvis startet et beskæftigelsesterapeutisk arbejde for patienter på Københavns militærhospital. Arbejdet, som finder sted i samarbejde med hospitalets ledelse, læger og sygeplejersker, er slået godt an og har vist sig at udfylde et stort savn. Gennemsnitlig 93 patienter månedligt har deltaget i arbejdet. Deltagelsen sker efter lægens bestemmelse, idet arbejdet såvel tager sigte på psykisk og fysisk aflastning som på direkte opøvelse af muskler etc. efter bestemte sygdomme.

7. *Biblioteksarbejde.* Biblioteksarbejdet i form af etablering af læsestuer, udlån og håndbogssamlinger ved kaserner, i lejre etc. har i de sidste par är indtaget en central plads i F. & V.s arbejde for mandskabet.

For at skabe et fast grundlag for dette arbejde blev der den 19/9 1946 afholdt et møde med lederne af folkebibliotekerne i garnisonsbyerne *og* repræsentanter for hær og flåde samt soldaterhjemsarbejdet om indretning af biblioteker og læsestuer på kaserner og andre steder. Efter dette møde enedes man om følgende retningslinier for arbejdet:

a. Der bør skabes det snævrest mulige samarbejde mellem bibliotekerne og værnene.
b. Det henstilles, at soldaterne så hurtigt som muligt efter indkaldelsen får lejlighed til i tjenestetiden at aflægge orienteringsbesøg i folkebiblioteket.
c. Der indrettes på alle kaserner læsesuer med håndbogssamling og en passende udlånssamling for at vække interesse for læsning og for benyttelse af folkebibliotekerne.
d. F. & V. og de tjenstlige myndigheder bekoster indretningen af læsestuerne med inventar og håndbogssamling, som bliver statens ejendom, og endvidere aflønning af biblioteksmæssig assistance, herunder tilsyn på læsestuer. Folkebibliotekerne anskaffer og vedligeholder udlånssamlingen, bestående af såvel ældre som yngre litteratur.

Ud fra disse retningslinier er biblioteker og læsestuer blevet oprettet på adskillige kaserner. Hvor et fast organiseret biblioteksarbejde af praktiske grunde — oftest på grund af lokalemangel — endnu ikke er tilvejebragt, forefindes bogkasser med nyere litteratur udlånt af Folk og Værn.

F. & V.s biblioteksarbejde finder sted i nøje forbindelse med det danske biblioteksvæsen. En af rigsbibliotekaren udpeget bibliotekar er således F. & V.s konsulent i biblioteksspørgsmål. Biblioteksarbejdet indenfor søværnet bestrides af den civile institution „søfartens bibliotek".

8. *Soldaterhjem, orlogshjem, samlingsstuer m. v.* F. & V. bidrager efter nærmere mellem sig og de militære ministerier fastsatte bestemmelser til indretning og udsmykning af soldaterhjem, orlogshjem, samlingsstuer m. v.

Til udsmykning af samlingsstuer blev der i året 1947/48 udsendt 171 farvelitografier, 31 luftfotografier og 78 andre billeder. For hærens vedkommende har inventariedepotet nu overtaget denne opgave.

Der er leveret 346 spil, 74 sæt bordtennis, 13 badmintonketchere og andre badmintonrekvisitter, 326 opslagstavler og 3 talerstole.

På 5 steder blev der oprettet barberstuer og 9 steder pressestuer, hvor soldaternes tøj presses og repareres. Der er for tiden udlånt 56 klaverer og 1 harmonium, desuden er der til 7 mandskabsorkestre indkøbt forskellige musikinstrumenter som trommer, blæseinstrumenter etc.

Til fremlæggelse på samlingsstuer udsendes 1 dagblad pr. 30 og et tidsskrift pr. 60 mand efter mandskabets egen bestemmelse.

9. *Kunstnerisk underholdning.* Underholdningsvirksomheden omfatter for det første

udsendelse af kunstnere til hærens og søværnets afdelinger, institutioner etc., endvidere udsendes i begrænset omfang egentlige skuespiltourneer, og endelig støtter man opførelse af diiettantkomedier (soldaterrevuer o. 1.) bl. a. ved instruktørhjælp, regissørarbejde o. s. v. Til kunstnerisk assistance er der til underholdningskontoret knyttet et ulønnet „kunstnerisk udvalg", bestående af departementschef Andreas Møller, skolescenens leder, direktør Thomas Hejle og sceneinstruktør Thorkild Roose. Der er endvidere etableret et kontraktmæssigt samarbejde med kulturorganisationen „Arte" og „landsskolescenen".

I forbindelse med underholdningsvirksomheden bistår F. & V. garnisonerne ved opførelse og indretning af lokale teaterscener i lejre og kaserner og udlåner transportable scener, kulisser etc. Der er siden befrielsen ialt udsendt 25 skuespiltourneer af såvel alvorligere som fornøjeiigere art. Disse tourneer har det dobbelte formål at tjene som underholdning for mandskabet og som middel i garnisonskommandanternes og chefernes kontaktarbejde med civilbefolkningen, som i vid udstrækning har haft adgang til forestillingerne.

10. Fremskaffelse af billige billetter. Som et led i bestræbelserne for at gøre det overkommeligt for soldaterne og orlogsgasterne at komme i teater, til koncerter o. 1. fremskaffer F. & V. billige billetter for værnepligtige med damer.

I 1947/48 blev der for hovedstadens ca. 8000 værnepligtige fremskaffet følgende antal billetter:

Til teatre	13.078
- koncerter	8.704
svømmehal	300
	22.082 billetter

I provinsen er der truffet en ordning om billige billetter med teatrene i Odense, Århus og Ålborg.

11. Deltagelse i egnens kulturelle liv. Folk og Værns hovedkontor bistår garnisonerne og marinedistrikterne i udbygningen af samarbejdet med den lokale befolkning ved at tilvejebringe forbindelse med landsorganisationer og landsomfattende foreninger. Der forsøges i den anledning skabt et udvidet samarbejde med de stedlige ungdomsforeninger, soldaterforeninger, marineforeninger, idrætsforeninger m. v., og det er i mange tilfælde lykkedes at tilvejebringe fællesarrangementer. Flere steder er nedsat kontaktudvalg med civile borgere, militære chefer og menige værnepligtige som medlemmer.

Endelig yder F. & V. støtte ved arrangementer af forældrefester o. 1., ekskursioner, sportsstævner og sportsopvisninger.

Ud over det nævnte arbejde har F. & V. påtaget sig et særlig omfangsrigt arbejde for den danske brigade i Tyskland, hvilket arbejde kommissionen dog ikke skal redegøre for, da dette arbejdes midlertidige karakter bringer det uden for denne betænknings rammer.

Kommissionens bemærkninger.

Der er for kommissionen ingen tvivl om, at F. & V.s indsats er af meget stor betydning for den værnepligtige. Der er gjort en indsats, som næsten alle soldater nyder glæde af. Kommissionen føler det derfor snarere som sin opgave at supplere og støtte de udfoldede bestræbelser end at kritisere dem.

Kommissionen skal først gøre nogle *almindelige bemærkninger om arbejdets organisation.* Der råder stadig en vis usikkerhed med hensyn til den organisatoriske og kommandomæssige opbygning. Denne usikkerhed fremgår til en vis grad også af F. & V.s egne beretninger. I beretningen for 1946/47 citeres en udtalelse af daværende forsvarsminister *Harald Petersen,* der udtalte, at Folk og Værn-arbejdet er en kommandosag. I beretningen 1947/48 taler man om, at F. & V.-arbejdet har og må have en „enhedsledelse", men ved skitseringen af de opgaver, denne „enhedsledelse" bør påtage sig, nævnes næsten udelukkende opgaver af rådgivende art eller tilbud af tjenesteydelser, således at man næppe kan betragte hovedorganisationen som en egentlig „ledelse".

Den tanke har været rejst, at F. & V. burde udstyres med en egentlig kommando-

mæssig myndighed over Folk og Værn-officererne, velfærdssekretærerne og fritidsudvalgene. En så enkel løsning kan kommissionen ikke anbefale, da F. & V. herved bliver en stat i staten i stedet for at glide naturligt ind som et uundværligt led i det nuværende arbejds- og kommandosystem. Imod en sådan tanke taler ligeledes, at ansvaret derved forflygtiges. Det må være de for uddannelsen og for værnenes effektivitet ansvarlige ledere, der har ansvaret for F. & V.-arbejdet, ligesom man ikke kan forbigå garnisonens kommandant, der har ansvaret for det stedlige samarbejde mellem den civile befolkning og værnene.

Fra modsat hold er det foreslået helt at lade den lokale F. & V.-institution forsvinde, således at begrebet F. & V.-officer bortfalder, og fritidsforsorgen overlades til garnisonskommandanterne, der kan overdrage opgaverne til deres adjudanter og iøvrigt indhente ønskede råd og vejledninger fra et hovedkontor, hvis fornemste opgave herefter vil blive at virke som en egentlig servicecentral.

Kommissionen ser en fare i en fortsat usikkerhed i de kommandomæssige forhold. Man er i denne forbindelse opmærksom på en heraf fremkommende irritationskilde mellem F. & V.-arbejdet og befalingsmændene iøvrigt.

Kommissionen er af den opfattelse, at F. & V.s hovedkontor ikke kan udstyres med egentlig kommandomæssig myndighed, men at hovedkontorets opgave som hidtil må være dels at være vejledende for generalkommando, søværnskommando, garnisonskommandanter etc., dels at inspirere ved at virke for, at de kompetente organer går i gang med løsningen af opgaverne, og endelig at etablere en bureauvirksomhed, der skaffer de foredragsholdere, films etc., som kræves i arbejdet. Som konsulent og formidler samt praktisk mellemled vil F. & V.s hovedkontor have store opgaver ved siden af hovedopgaven: kontakten med befolkningen.

Efter kommissionens opfattelse vil det blive nødvendigt *at lægge F. & V.-arbejdet i de enkelte garnisoner fastere*. Ved adskillige underafdelinger nedsættes der ikke længere fritidsudvalg, udpeget af mandskabet. For det lokale arbejde vil det være af den største betydning, at fritidsudvalgene arbejder i fællesskab inden for samme kaserne eller lejr, måske også inden for garnisonerne, således at arbejdet kan tilrettelægges samlet, hvor det er hensigtsmæssigt. Ligeledes vil det for gennemførelsen af dette arbejde på den rigtige måde være af betydning, at repræsentanter for den civile befolkning knyttes fastere til arbejdet. Arbejdet er ved at antage former, som gør det vanskeligt for en officer, der samtidig skal passe almindelig tjeneste, oftest som adjudant, at varetage det tilfredsstillende.

Manglen på befalingsmænd er så stor, at kommissionen ikke mener at kunne foreslå, at der stilles en yngre befalingsmand til rådighed for Folk og Værn-officeren. Kommissionen foreslår, at den forsorgssekretær, som er foreslået ansat ved kasernerne til hjælp for de værnepligtige i hjemsendelsesspørgsmål, sociale og økonomiske spørgsmål, samtidig får til opgave at virke som sekretær for Folk og Værnudvalget og Folk og Værn-officeren.

Kommissionens forslag ser da således ud:

I alle garnisoner udenfor København samt ved de enkelte københavnske kaserner nedsættes et Folk og Værn-udvalg med følgende sammensætning:

En af garnisons- (i København kaserne-) kommandanten udpeget officer som formand (Folk og Værn-officeren).

Den ved garnisonen (i København kasernen) ansatte velferdssekretær som sekretær for udvalget.

1 værnepligtig for hver påbegyndt 100 mand fra hver underafdeling, dog mindst 2 værnepligtige ialt. De værnepligtige repræsentanter udpeges af underafdelingschefen inden 8 dage efter rekrutternes fremmøde, efter 2 måneders tjenestetid *skal* underafdelingens mandskab på underafdelingens foranledning sammenkaldes til møde til valg af underafdelingens repræsentanter i fritidsudvalget. Ved en garnison med tre kompagnier, der hver har en styrke på over 100 mand, men under 200, vil de værnepligtige herved få ialt 6 repræsentanter i udvalget.

Udvalget tiltrædes endvidere af 1 af garnisonens (kasernens) officerer, 1 befalingsmand af officiantgruppen, 1 underofficer af reserven samt 1 værnepligtig befalingsmand fra hver afdeling (dog mindst 1). De tre førstnævnte udpeges af garnisonskommandanten, repræsentanterne for de værnepligtige befalingsmænd vælges af disse.

Endelig udpeger byrådet (evt. sognerådet og i København borgerrepræsentationen) 2 civile medlemmer af udvalget

Ved denne sammensætning får udvalget et bredt tilsnit, samtidig med, at der er sikret alle loyalt interesserede rimelig indflydelse på arbejdet. Samarbejdet med den civile befolkning bliver sikret. Tanken har været rejst at lade ungdomsorganisationernes fællesråd udpege de to civile repræsentanter. Men denne tanke er blevet opgivet, for det første fordi sådanne fællesråd ikke alle steder er nedsat, for det andet fordi man intet ved om disses fortsatte beståen, og for det tredie, fordi man er af den formening, at de civile repræsentanter skal repræsentere den stedlige kommune, således at de har umiddelbar adgang til hos kommunens øverste instanser at opnå de goder af forskellig art, som vil være af betydning for F. & V.-arbejdet. Endelig har man ikke ved en sådan bestemmelse villet udelukke den ældre interesserede og kvalificerede fra at deltage i arbejdet.

Man har endvidere overvejet at foreslå en bestemmelse indsat om, at de civile repræsentanter skal have aftjent deres værnepligt, men har forladt tanken, fordi der utvivlsomt findes adskillige kvalificerede og interesserede, der ikke har aftjent deres værnepligt, og fordi man derved ville udelukke den kvindelige befolkningsgruppe helt fra dette arbejde. Det vil netop være et frisk incitament i et så maskulint udvalg at have en repræsentant for kvinderne, evt. en dygtig kvindelig bibliotekar, en repræsentant for D.K.B. eller et stedligt lottekorps o. s. v.

Det har også været drøftet at lade udvalget selv vælge sin formand. Skønt kommissionen kan sympatisere med denne demokratiske tanke, har man alligevel foreslået et permanent formandsskab, fordi det må være den for arbejdets udførelse overfor garnisonskommandanten ansvarlige, der også har ansvaret for udvalgsarbejdets tilrettelæggelse og gennemførelse. Det må være en mand, som har stadig føling med uddannelsesarbejdet og med den militære ledelse. Og det er bedst, at det bliver en person, der har mulighed for at arbejde på langt sigt, og som kan vinde og udnytte erfaringer i arbejdet, hvad f. eks. en værnepligtig formand vil være afskåret fra.

Angående *udvalgets kompetence* mener kommissionen, at dette må være suverænt på alle områder af ikke tjenstlig karakter. Berører enkelte foranstaltninger derimod tjenstlige forhold, eksempelvis afholdelse af fester, der vil kræve tilladelse for de værnepligtige til at færdes uden for kasernen efter kl. 24 — efter nuværende forhold efter kl. 22 — eller fritagelse for vagttjeneste på særlige aftener for personer, der deltager i aftenskoleundervisningen etc., vil afgørelsen alene være at træffe af de militære chefer, og udvalget kan på sådanne områder kun have indstillingsret.

Til afholdelse af arrangementer, der f. eks. kun vedrører en enkelt underafdeling som f. eks. kompagnifester, behøver F. & V.-udvalget naturligvis ikke at træde i funktion. Til tilrettelæggelse af sådanne arrangementer bør kun underafdelingens egne medlemmer af F. & V.-udvalget sammentræde tilligemed en af underafdelingen udpeget befalingsmand, evt. underafdelingschefen selv. Men af praktiske grunde bør udvalget orienteres om sammenkomsten, bl. al for at undgå dobbeltarrangementer. Udvalget skal dog på begæring bistå underafdelingen med arrangementer, f. eks. ved at skaffe film, revueinstruktør, kulisser etc. igennem hovedkontoret, idet al korrespondance med hovedkontoret bør gå igennem udvalget, i mindre sager dets formand.

For Københavns vedkommende vil det efter kommissionens opfattelse være mest praktisk, at fællesarrangementer for samtlige eller flere i hovedstaden garnisonerede afdelinger tilrettelægges af Københavns kommandant, som udpeger en Folk og Værn-officer, der er berettiget til — når han måtte finde det praktisk — at sammenkalde et udvalg, bestående af tre repræsentanter, hvoraf mindst 1 værnepligtig, fra hvert af de indenfor Københavns garnison værende F. & V.-udvalg.

Kommissionen vil anse det af værdi, at der fortsat til divisioner, søværnskommando etc. af F. & V.s hovedkontor *delegeres en officer,* der bliver forbindelsesled mellem de enkelte F. & V.-udvalg og hovedkontoret, og som fungerer som „rejsesekretær" i divisionens område, hjælper arbejdet i gang, hvor det ikke kan finde den rigtige form, holder sammenkomster med områdets Fl & V.-officerer o.s.v.

Lokaleproblemer.

Som i indledningen omtalt er der udrettet et storartet og påskønnelsesvær 3igt arbejde fra soldaterhjemsorganisationernes side for at skabe hyggelige og næsten hjemlige rammer om soldatens fritid. Soldaterhjemmene, som de nu er, byder dog ikke muligheder for at danne rammen om fritidsundervisning af forskellig art, foredrags- og filmvirksomhed m.v.

Der må derfor efter kommissionens opfattelse skabes virkelige „kulturcentrer" ved kaserner eller lejre. „Kulturcentrerne" bør — i hvert fald ved større forlægninger — indeholde:

1. Et antal mindre undervisningslokaler til brug for studiekredse, aftenundervisning samt til de i kapitel 9 foreslåede samtalekredse i medborgarkundskab og til teoretisk undervisning i tjenestetiden af forskellig art.
2. En foredrags-, film- og teatersal, der kan anvendes ved alle større festarrangementer og ved sammenkomster af udvidet art med den civile befolkning. Salen, der skal indrettes med scene, filmsforevisningsapparat og talerstol, skal tillige kunne benyttes til dans, således at man ikke behøver at henlægge kompagnifesterne til byens restauranter eller selskabslokaler.
3. Læsestue med håndbibliotek og almindeligt bogudlån, hvor folkebiblioteket er så fjernt beliggende, at det ikke kan forventes, at soldaterne søger derhen. Bibliotek og læsestue må placeres fjernest muligt fra foredragssalen, ligesom denne kun på bestemte dage i måneden må anvendes til bal.
4. Kantine med udsalg. Denne bør deles i flere lokaler, således at hver af de nuværende soldaterhjemsorganisationer får mulighed for at indrette og udstyre sit lokale og iøvrigt sætte sit præg på livet i lokalet.
5. Lokaler for bordtennis, bob etc.
6. En soldaterpension, hvor også soldaters hustruer kan overnatte og købe kosten til en rimelig pris. Mange soldater kan ikke nå hjem på lørdag-søndagsorlov; ved etableringen af en sådan pension kan de nærmeste pårørende derimod komme til den indkaldte.

Et soldaterhjem af dette omfang vil kræve mange penge. Man skal i denne forbindelse pege på muligheden af tilskud fra garnisonskommunerne og de nærliggende kommuner. Fritidshjemmet i Esbjerg er således bl.a. blevet etableret ved, at henholdsvis Esbjerg og Ribe har bekostet indretning og udsmykning af hver sit lokale, der bærer den pågældende bys navn. Man skal endvidere foreslå, at det nuværende soldaterhjemsinventar indgår i disse nye fritidshjem. Efter kommissionens opfattelse bør der ske en koordinering af de kræfter, der beskæftiger sig med soldaternes fritidsproblemer, og det bør være statens opgave at stille de fornødne rammer til rådighed, medens de private organisationer skal koncentrere deres kræfter om at skabe et indre liv, f. eks\ ved at afholde mødeaftener, studiekredse etc. og lade deres tillidsmænd virke blandt de unge med råd og vejledninger. Det bør også være tilladt andre organisationer at få stillet lokaler til rådighed til et specielt arbejde for soldaterne.

Kommissionen vil finde det naturligt, om arbejdet på at etablere sådanne „kulturcentrer" kombineres med bestræbelserne på at skabe ungdoms- eller sognegårde for de civile organisationer. Det vil være meningsløst i et mindre bysamfund at ofre betydelige beløb på to institutioner, der i virkeligheden har det samme formål: at skabe ordentlige rammer om ungdommens fritidsliv. Man vil endda betragte det som en betydelig fordel, at soldaterne ikke isoleres fra den lokale ungdom, men glider ind som en naturlig bestanddel i stedets folkelige liv. Overalt hvor der skal bygges ungdomsgårde eller sognegårde i garnisonsbyer, bør det derfor overvejes at placere disse således i forhold til kasernen og give dem en sådan størrelse, at de naturligt kan tjene som soldaterhjem. Det bør dog understreges, at et fritidshjem for soldaterne må placeres i umiddelbar nærhed af kasernen. Hvis dette af praktiske grunde ikke kan lade sig gøre, må kommissionen anbefale opførelsen af et specielt soldaterhjem efter de foran givne retningslinier.

Ledelsen af disse „kulturcentrer" bør, når det drejer sig om specielle soldaterinstitutioner, påhvile det lokale *Folk og Værn-udvalg.* Der bør nedsættes et underudvalg til at varetage det daglige opsyn med soldaterhjemmet. I dette underudvalg

vil det efter kommissionens opfattelse være rigtigst at indsætte repræsentanter for de bestående soldaterhjemsorganisationer. Der bør også ved de større kaserner ansættes en fast bestyrer, der kan aflønnes bl. a. ved provision af udsalgets omsætning.

De efter disse retningslinier indrettede institutioner må placeres i umiddelbar nærhed af kasernerne, men dels for at understrege arbejdets frivillige karakter, dels for at give civile adgang til disse institutioner — specielt af hensyn til ønskeligheden af at kunne udleje mødesalen, hvilket kan være af stor økonomisk betydning — bør de dog lægges uden for det egentlige kaserneområde. Den undervisning, der i dagtimerne skal foregå i lokalerne, vil ikke komme til at lide nævneværdigt derunder.

Hvor det er muligt, vil det være heldigt at placere „kulturcentrerne" i nærheden af de militære idrætsanlæg. Ved oprettelsen vil det være rigtigst at undersøge, i hvor vid udstrækning det vil være muligt og ønskeligt at erhverve de eksisterende soldaterhjem og udbygge dem i fornødent omfang, idet noget sådant formentlig i flere tilfælde kan betyde væsentlige besparelser, uden at slutresultatet derved lider skade. De allerede etablerede fritidshjem og biblioteksbarakker vil også kunne glide ind som bstanddele i en sådan institution.

Når rammerne er skabt, vil det være muligt helt ud at indfri de forventninger, der er stillet til Folk og Værn-arbejdet. Selve dette arbejde, som udvalgene skal tage op, må naturligvis i hovedsagen blive en fortsættelse, en koordinering og en udbygning af det kulturelle arbejde, som er i gang. Men herudover vil det formentlig være muligt at tage endnu nogle supplerende opgaver op til løsning.

Fritidsundervisningen.

Det centrale i det kulturelle arbejde må være fritidsundervisningen, som må forventes at ville vokse i omfang, når der bliver skabt bedre forhold for og lettere adgang til undervisningen. løvrigt vil denne del af arbejdet i hovedsagen kunne fortsættes efter de retningslinier, efter hvilke det i øjeblikket foregår (jvfr. underbilag til bilag III). Dog kan der være grund til endnu en gang at understrege betydningen af, at arbejdets frivillige karakter nøje iagttages. Overholdes dette ikke, kan en svigtende tilmelding til undervisningen blive følgen. Under hensyn hertil må den gældende bestemmelse om, at enhver værnepligtig, som har tilmeldt sig til undervisningen, er forpligtet til at møde og arbejde med i timerne, betegnes som rimelig, men upraktisk, idet den let kan medføre, at en del, som ved indkaldelsen står vaklende over for fritidsundervisningen, og som det kan være særlig værdifuldt at få draget med ind i undervisningen, holder sig tilbage, fordi de nødigt vil binde sig til noget, de ikke kender. Yderligere lader bestemmelsen spørgsmålet om, hvorledes og med hvilke midler den skal håndhæves, stå åbent. Da det imidlertid er klart, at anvendelse af straf eller irettesættelse i sådanne tilfælde er umulig, da det vedrører fritidsbeskæftigelsen, synes bestemmelsen ikke blot uheldig, men også meningsløs. Den bør derfor udgå. Det kan derimod påpeges, at det muligvis vil være hensigtsmæssigt for at fastholde de værnepligtige at indføre et indmeldelsesgebyr på f. eks. 3 kr., som kunne blive tilbagebetalt ved undervisningens afslutning, såfremt den værnepligtige har fulgt undervisningen i tilfredsstillende omfang, hvilket f.eks. kan fastsættes til, at forsømmelserne, bortset fra lovligt forfald (vagttjeneste, sygdom o. 1.) højst må have udgjort 10 pct. af det til undervisningen anvendte antal timer. For ikke at virke afskrækkende bør indmeldelsesgebyret naturligvis tilbagebetales, såfremt den værnepligtige inden udløbet af nærmere fastsat prøvetid afmelder sig kursus. For at animere lysten til at følge undervisningen vil det formentlig være hensigtsmæssigt at indføre en regel om, at værnepligtige, som på tilfredsstillende måde har deltaget i undervisningen, kan få udstedt et bevis derfor, såfremt de ønsker det.

Om selve undervisningens form bemærkes, at denne bør være så fri som muligt. Samtaleformen må betegnes som velegnet, medens der må advares mod en vidtdreven anvendelse af lærebøger og foredragsform. løvrigt bør lærerne stilles meget frit, således at de på bedste måde er i stand til at tilpasse undervisningen efter de enkeltes evner og forudsætninger.

Det må i denne forbindelse noteres, at det er af vigtighed, at man ved holdenes

sammensætning så vidt muligt tager de værnepligtiges kvalifikationer i betragtning. Hvorvidt undervisningen i de enkelte tilfælde bør anlægges som holdundervisning eller som studiekredse, evt. korrespondanceundervisning, må naturligvis ganske afhænge af de lokale forhold og overlades til lærernes skøn. Dog bør det ved valg af undervisningsform erindres, at det i almindelighed ikke kan påregnes, at de værnepligtige har tid til at foretage nævneværdige forberedelser til undervisningstimerne, og at undervisningen derfor må lægges således an, at så godt som hele arbejdet foregår i timerne.

Om undervisningen skal endnu bemærkes, at det vil være ønskeligt, om samfundsforhold og dermed beslægtede fag (sociale, økonomiske, historiske og kulturhistoriske e. 1.) kommer til at indtage en væsentlig mere fremtrædende plads i undervisningen, og opmærksomheden henledes på, at sådanne emner som helhed vil være særligt egnede for studiekredse. Forhåbentlig vil den undervisning i medborgerkundskab, som kommissionen har foreslået etableret i tjenesten, bidrage til at forøge interessen for faget.

Sluttelig skal det tilføjes, at det samarbejde med lokale skoler af særlig art (tekniske m. fl), som i de sidste år adskillige steder er blevet etableret, bør fortsættes, idet kulturinstitutionerne kun undtagelsesvis inden for deres egne rammer vil være i stand til at tage specialundervisning af denne art op.

Det har fra enkelte sider været gjort gældende, at fritidsundervisningen ikke bør omfatte civile fag, måske bortset fra de elementære fag: dansk, regning og skrivning, men iøvrigt kun militære fag, som har betydning for den enkeltes uddannelse til soldat. Kommissionen mener, at et sådant synspunkt beror på en fuldkommen misforståelse, idet den militære uddannelse og de militære færdigheder hører tjenestetiden til. I fritiden må det være overladt til den enkelte selv at bestemme, hvad han vil undervises i, uden at værnene skal gribe ind i dette valg. Det er vel også kun ud fra et temmelig snævert synspunkt, at det kan betragtes som ligegyldigt for værnene, om soldaterne er interesserede i at udnytte deres fritid til at dygtiggøre sig i en eller anden retning. Soldaternes kvalitet, som bl. a. viser sig ved interessen for dygtiggørelse, er nu engang af fundamental betydning for værnenes effektivitet.

Foredrags- og filmsaftener.

løvrigt bør Folk og Værn-udvalgene i så vid udstrækning og så regelmæssigt som muligt afholde foredrags- og filmsaftener, som af praktiske grunde bør lægges således, at flest mulige værnepligtige kan få lejlighed til at deltage deri. Disse aftener bør for foredragsaftenernes vedkommende i nogen udstrækning, hvad emner angår, have tilknytning enten til problemer, som berøres i undervisningen i samfundsforhold eller til garnisonernes omegn, medens filmsaftenerne fortrinsvis bør være af rent underholdende karakter. For at øge tilslutningen til foredragene og for at skabe en øget kontakt mellem civilbefolkningen *og* soldaterne, bør foredragsaftenerne fortrinsvis afholdes i fællesskab med en eller flere af de stedlige organisationer. Foredragene bør undertiden, f. eks. når de omhandler særligt aktuelle emner, efterfølges af diskussion, hvori de værnepligtige skal have fuld ret til at tage del. Dette må anses for at være velegnet både til at få problemerne alsidigt belyst og til at få de værnepligtige til selv at arbejde med problemerne, hvilket i virkeligheden er en af F. & V.-arbejdets hovedopgaver.

For yderligere at øge kontakten med den civile befolkning og for at gøre det kulturelle arbejde så alsidigt som muligt, bør F. & V.-udvalgene søge forbindelse og samarbejde med de lokale musikforeninger (evt. i fællesskab arrangere koncerter), turistforeninger, musæer o. 1., således at de værnepligtige med specielle interesserkan få de bedst mulige betingelser for at dyrke disse og træffe mennesker, som deler deres interesser.

Med hensyn til filmarbejdet skal man pege på ønskeligheden af, at det bliver muliggjort for F. & V.-udvalgene at leje til nedsat pris de spillefilm, som udlejningsselskaberne råder over. Eventuelt vil det være praktisk, at F & V. får tildelt det fornødne antal biografbevillinger. løvrigt agter ungdomskommissionen i anden forbindelse at udtale sig om films- og biograf systemet.

Teaterforestillinger m. v.

Større arrangementer som f. eks. teaterforestillinger, sportsstævner, fester o. i. må naturligvis også indgå som led i F. & V.-arbejdet, og også her vil „kulturcentrerne", rigtigt beliggende og rigtigt ledede, kunne gøre fortræffelig fyldest. Ved de større, garnisoner vil det måske af praktiske grunde være bedst, såfremt det er muligt, at forlægge de egentlige teaterforestillinger til dertil egnede lokaler, idet det vil være økonomisk uoverkommeligt at udstyre „kulturcentrerne" med specielt indrettede lokaler.

løvrigt.

Ud over den her omtalte kulturelle virksomhed må arbejdet med forsendelse af aviser og tidsskrifter fortsættes stort set efter de hidtil fulge retningslinier, idet dog bemærkes, at opmærksomheden i noget højere grad end hidtil bør rettes mod, at også vagtlokaler forsynes med sådanne blade. Ligeledes må arbejdet med at skaffe radiomodtagere til samlingsstuer o. 1. fortsættes, *og* også i denne forbindelse må opmærksomheden henledes på vagtlokaleme, hvor soldaterne tilbringer megen tid.

Kommissionen skal i denne forbindelse udtale, at den betragter det som selvfølgeligt, at alle tidsskrifter og blade kan indføres på og sendes til kasernernes samlingsstuer og vagtstuer. I et demokrati kan man ikke og bør ej heller kunne udelukke f. eks. politiske ungdomsblade, således som det i enkelte tilfælde er sket.

For at de nyindkaldte kan fatte interesse for fritidsundervisningen, foredragsaftenerne m. v. bør garnisonens F. & V.-udvalg udarbejde en brochure, i hvilken den nyindkaldte bydes velkommen af kommandanten, og hvori der på en populær og iøjnefaldende måde fortælles om de forskellige former for adspredelse, der tilbydes den unge, lidt om byen og dens historie, dens seværdigheder, dens organisationer, restauranter, biografer o. s v., evt. med en velkomsthilsen fra borgmesteren og en artikel om livet som soldat etc. En sådan brochure er med godt resultat blevet udfærdiget forskellige steder, bl. a. i Næstved under titlen „Soldat i Næstved".

Kommissionen skal endvidere foreslå, at der straks efter indkaldelsen anvendes en tjenestetime til at fortælle soldaterne om „Folk og Værn"-arbejdet.

Forslag:

1. Der nedsættes ved alle garnisoner (i København kaserner) et Folk og Værnudvalg, bestående af 1 af garnisonskommandanten udpeget officer som formand (Folk og Værn-officeren), velfærdssekretæren som sekretær, 1 værnepligtig for hver påbegyndt 100 mand for hver underafdeling, dog mindst 2 ialt, 1 af garnisonens officerer, 1 befalingsmand af officiantgruppen og 1 underofficer af reserven, 1 værnepligtig befalingsmand for hver afdeling (bataillon eller tilsvarende) samt 2 civile medlemmer, udpeget af kommunalbestyrelsen. Om valg af disse se side 72 f.
2. Udvalget er i forhold til de militære myndigheder suveræn i alle ikke tjenstlige spørgsmål vedrørende fritidsforsorgen.
3. Arrangementer, der kun vedrører en mindre del af garnisonens (i København kasernens) mandskab, tilrettelægges af den pågældende enheds medlemmer af F. & V.-udvalget i forbindelse med en af enhedens chef udpeget befalingsmand. Det stedlige F. & V.-udvalg skal orienteres om arrangementets afholdelse og bistå bl. a. ved evt. henvendelser til F. & V.s hovedkontor.
4. Fællesarrangementer for Københavns garnison tilrettelægges af en af Københavns kommandant udpeget befalingsmand, der er berettiget til at sammenkalde en delegation, bestående af tre repræsentanter for hver af de indenfor garnisonen værende F. & V -udvalg, hvoraf dog mindst 1 fra hvert udvalg skal være menig.
5. Den delegerede officer ved divisioner, søværnskommando etc. forbliver som forbindelsesled mellem de lokale F. & V.-udvalg og hovedkontoret og fungerer samtidig som rejsesekretær for dette.

6. Der opføres i forbindelse med forlægningerne et „kulturcentrum" efter de side 74 angivne retningslinier.
7. Anmeldelsen til og deltagelsen i fritidsundervisningen gøres frivillig. Der indbetales et depositum, der fortabes, såfremt undervisningen ikke er fulgt i tilfredsstillende omfang. Efter undervisningens afslutning gives der på begæring deltagerne et bevis for, at de har deltaget tilfredsstillende i undervisningen.
8. Undervisningen omlægges i det omfang, hvori det er muligt, fra klasse- til studiekredsundervisning.
9. Regelmæssige foredragsaftener afholdes i fællesskab med en eller flere af de stedlige, civile organisationer. Der bør lægges vægt på aftener med fuldstændig fri diskussion.
10. Vagtlokaler forsynes med aviser, tidsskrifter og radioapparater.
11. Til de nyindkaldte gives en brochure om F. & V.-arbejdet, byen etc.
12. Umiddelbart efter indkaldelsen anvendes en tjenestetime til at fortælle de indkaldte om „Folk og Værn"s arbejde.

KAPITEL XIII

Resumé

I det foregående har kommissionen behandlet en del af de problemer, som vedrører den værnepligtige ungdom. Behandlingen har ikke prætenderet at være udtømmende, end ikke inden for den i kapitel II fastsatte begrænsning — dertil er problemerne for mangfoldige og adskillige af en sådan karakter, at de måtte kræve en langt videre teknisk sagkundskab, end kommissionens medlemmer har været i besiddelse af.

Kommissionen har derfor koncentreret sig om de spørgsmål, der må blive afgørende, såfremt det skal lykkes at hidføre en tilpasning af værnenes arbejde til landets demokratiske kultur og sikre forudsætningerne for et friktionsfrit samvirke mellem værnenes forskellige grupper.

Man har efter i kapitel II at have skitseret kommissionens grundlæggende synspunkter overfor den tildelte opgave, i kapitel III beskæftiget sig med sessionstidspunktet, herunder udsættelsesordningen og indkaldelsestidspunktet ved værnene. I kapitel IV har man dels forsøgt at forklare årsagerne til modsætningsforhold mellem befalingsmænd og værnepligtige, dels fremsat en række reformforslag med det formål at skabe bedre forudsætninger for forståelse og gensidig respekt. I kapitel V har man fremsat forslag til højnelse af de værnepligtiges økonomiske kår, herunder navnlig om deres aflønning, hjemsendelsespenge, deres skatteproblemer og deres muligheder for at vende tilbage til erhvervslivet uden for store vanskeligheder; i samme kapitel har man behandlet de i forbindelse med forsorgslovens § 281 opstående problemer. I kapitel VI, der behandler de retslige forhold, har man haft til formål at bringe den militære retsplejelov og straffelov i størst mulig overensstemmelse med den borgerlige retspleje, ligesom man har stillet forslag til styrkelse af talsmandsinstitutionen. Kapitel VII behamdler de sundhedsmæssige forhold.

I kapitel VIII kommer kommissionen ind på enkelte af de uddannelsesproblemer, som vedrører soldatens trivsel i tjenesten, idet man dog har bortset fra sådanne, som direkte henhører under forsvarskommissionen. I kapitel IX foreslår man den teoretiske undervisning lagt om efter almindelige pædagogiske principper og suppleret med en undervisning i medborgerkundskab. På andet sted vil kommissionen udtale sig om ungdommens medborgeropdragelse i almindelighed. I kapitel X berører kommissionen dernæst enkelte fundamentale principielle spørgsmål vedrørende den værnepligtige ungdoms muligheder for fortsat uddannelse.

Kapitlerne XI og XII behandler fritidsproblemerne, herunder dels omfanget af fritiden og retten til fritid, dels fritidsforsorgen, i hvilken forbindelse man tager stilling til „Folk og Værn"s arbejde.

Det har som tidligere anført først og fremmest været kommissionens opgave at fremhæve de *principer,* som man ønsker lagt til grund for fremtidige reformer på dette område. Man har herved særligt beskæftiget sig med hærens problemer, men mener, at de samme principer må kunne lægges til grund for reformer inden for søværnet, selvom den nærmere udformning af forslagene for søværnets vedkommende vil rejse problemer af speciel karakter.

BILAG I

Uddannelsen af befalingsmænd.

Af kaptajn R. M. Larsen.

1.

Den bestående ordning.

Hvad angår de i øjeblikket værende muligheder skal jeg henvise til hærens officersskoles piece „Hvorledes bliver jeg befalingsmand i. hæren?" hvor det bl.a. hedder:

„I. Det faste officerskorps omfatter:

A. Faste officerer af linien.

B. Faste officerer af reserven (forstærkningen).

A. Uddannelse til fast officer af linien.

Der haves følgende grader:
generalløjtnant,
generalmajor,
oberst,
oberstløjtnant,
kaptajn (ritmester),
kaptajnløjtnant,
premierløjtnant.

Uddannelsen til fast officer af hærens linie foregår i officersskolens officersklasser. Der findes to klasser:
officersklassens yngste afdeling og
officersklassens ældste afdeling.

I officersklassens yngste afdeling optages befalingsmænd; den afsluttende eksamen i denne klasse benævnes „adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling".

I officersklassens ældste afdeling optages de elever af yngste afdeling, som har bestået denne, og findes egnede til videre uddannelse, samt privat forberedte aspiranter, der har bestået adgangsprøven til ældste afdeling (realister m. fl.) eller tillægsprøven for studenter (studenter) og som herefter har været rekrutter og har gennemgået en befalingsmandsskole samt forrettet fuldt tilfredsstillende tjeneste som befalingsmand ved en afdeling.

Da fremgangsmåden ved uddannelsen til officer af linien således vil være afhængig af, hvilke forkundskaber den unge mand har, skal nedenfor nærmere redegøres herfor.

Studenter, der til studentereksamen har opnået gennemsnitskarakteren 14,50, er fritaget for tillægsprøven.

Af alle andre studenter fordres tillægsprøve. Den aflægges ved, at de pågældende indstiller sig til „adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling" i følgende fag:

a. Studenter af nysproglig linie:
matematik — projektionstegning
fysik og kemi — gymnastik og svømning
fransk

b. Studenter af matematiske-naturvidenskabelig linie:
tysk — projektionstegning
engelsk — gymnastik og svømning
fransk

c. Studenter af klassisk-sproglig linie:
tysk — fysik og kemi
engelsk — projektionstegning
fransk — gymnastik og svømning
matematik

Endvidere skal de, der ved studentereksamen i eksamenskarakter ikke har opnået

mindst „g" 12 for skriftlig dansk og som gennemsnitseksamenskarakter for matematik, underkaste sig tillægsprøven i skriftlig dansk og matematik.

De ved tillægsprøven opnåede karakterer træder i stedet for eksamenskarakteren i de pågældende fag ved studentereksamen.

For at bestå adgangsprøven kræves, at den pågældende skal have mindst 11,25 som gennemsnit af samtlige karakterer, samt at karakteren for skriftlig dansk og gennemsnitskarakteren for matematik skal være mindst „g" (12).

En aspirant er ikke bestået, hvis han i tre fag har fået en gennemsnitskarakter, der for hvert af fagene ligger under 11,25.

Det kan tillades aspiranter, der ved tillægsprøven for studenter har opnået eksamensresultatet 11,25 eller derover, men dog ikke har bestået prøven, fordi de ikke har fået mindst „g" i skriftlig dansk eller gennemsnitskarakter i matematik, at indstille sig til tillægsprøven i skriftlig dansk eller matematik alene. Består aspiranterne herefter ikke, må de indstille sig til hele tillægsprøven og vil, hvis de da heller ikke består, ikke oftere kunne indstille sig til prøven eller dele af denne.

Unge mænd, der har bestået adgangseksamen til civilingeniørstudiet, det farmaceutiske studium og tandlægestudiet, skal ligesom studenter have en tillægsprøve, der dog omfatter følgende fag:

Dansk	oldtidskundskab
tysk	geografi og geologi
engelsk	projektionstegning
fransk	gymnastik og svømning
historie og samfundskundskab	

Dog skal de, der ved adgangseksamen til et af de ovennævnte studier ikke har opnået mindst „g" (12) som gennemsnitskarakter for matematik, tillige underkaste sig tillægsprøven i dette fag.

Ovennævnte bestemmelser gælder dog kun, hvis nævnte adgangseksamen er taget efter juli 1941.

Realister og unge mænd, der ikke har studentereksamen eller realeksamen.

Disse unge mænd kan gå to veje:

a) enten gennem privatkursus (eventuelt enkeltvis undervisning)

b) eller gennem officersklassens yngste afdeling, hvor de dog skal have befalingsmandsgrad (korporal, kornet, sergent, oversergent, sekondløjtnant eller løjtnant af reserven) for at komme ind.

Da realisten — i modsætning til studenten — kun vil være omkring 16-17 år, når han tager sin realeksamen, og følgelig ikke kan blive soldat endnu, vil det være naturligt, at han straks efter går på privat kursus for at forberede sig til adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling.

Har han ikke råd til det, må han vente til han kan gå på session (1 det år han fylder 18), blive soldat samme år, gå på befalingsmandsskole og vælge vejen gennem officersklassens yngste afdeling. De befalingsmænd, der indtræder i denne klasse, skal forpligte sig til, såfremt de består, at forrette tjeneste ved hæren i to år.

Der stilles efter skolens program ingen eksamensmæssige fordringer for optagelsen i officersklassens yngste afdeling, men det forlanges, at eleverne er i besiddelse af de fornødne kundskaber for at kunne følge undervisningen i klassen.

Erfaringen viser, at kun befalingsmænd med en god forberedelses-, real- eller mellemskoleeksamen kan følge med i undervisningen.

Begge ovennævnte kategorier skal tage hele adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling, og denne omfatter følgende fag:

Dansk (herunder modersmålskundskab) (skriftlig og mundtlig),
tysk, engelsk, fransk (skriftlig og mundtlig),
historie og samfundskundskab (mundtlig),
oldtidskundskab (mundtlig),
geografi og geologi (mundtlig),
matematik (skriftlig og mundtlig),
fysik og kemi (mundtlig),
projektionstegning (praktisk),
gymnastik og svømning (praktisk).

De befalingsmænd, der har bestået adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling, efter at have gennemgået officersklassens yngste klasse, har adgang til uden forudgående tillægsprøve at immatrikuleres ved universitetet, idet de stilles på lige fod med studenter af den matematisk-naturvidenskabelige linie.

De, der har bestået adgangsprøven uden at have gennemgået officersklassens yngste afdeling, kan opnå studentereksamen af den matematisk-naturvidenskabelige linie ved at bestå en tillægsprøve i:

skriftlig og mundtlig dansk,
historie og 4,
oldtidskundskab.

Naar en ung mand, der ikke har været soldat, har bestået enten tillægsprøven eller adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling[1], skal han snarest efter prøven ind som rekrut.

På rekrutskolen må den vordende officer vise udpræget gode karakteregenskaber og være fysisk og åndelig overlegen, således at det rent umiddelbart af hans tjeneste fremgår, at han har de egenskaber, der må kræves af en vordende fast officer.

Efter ½ års rekrutskole indtræder han som elev på en kornetskole, som varer ca. ½ år.

For at være egnet til kornetskolen (eller korporalskolen) må han have vist god opførsel, have de nødvendige skolekundskaber, have vist de fornødne evner og anlæg for tjenesten og have et godt helbred og syn.

Kornetelevernes skolekundskaber anses for opfyldt, når de kan fremlægge bevis for at have bestået almindelig forberedelseseksamen, realeksamen eller mellemskoleeksamen, den sidstnævnte med „mg" eller derover i eksamensresultat — eller lærereksamen af tilsvarende eller større omfang.

Det er af stor betydning for en senere optagelse i officersklassens ældste afdeling, at kornetskolen klares på fuldt tilfredsstillende måde.

Består han kornetskolen, udnævnes han til kornet og går derefter ud til en afdeling for at forrette praktisk tjeneste, d.v.s. være med til at uddanne rekrutter i de militære færdigheder og selv lære at føre mindre led som gruppe og deling.

Under denne tjeneste skal han vise sådanne anlæg som befalingsmand, at det skønnes, at han er egnet til videre uddannelse som befalingsmand.

Er denne side af hans uddannelse tilfredsstillende, kan han søge om optagelse i officersklassens ældste afdeling, hvilket sker ved en ansøgning gennem hans militære afdeling til krigsministeriet. Han skal i denne ansøgning forpligte sig til, såfremt han består eksamen, at forrette tjeneste ved hæren i to årl

Som elever i officersklassens ældste afdeling kan optages kornetter, sergenter, oversergenter, sekondløjtnanter og løjtnanter af reserven, som enten har studentereksamen med 14,50 i gennemsnit, studentereksamen med tillægsprøve, adgangsprøve til civilingeniørstudiet, det farmaceutiske studium eller tandlægestudiet med tillægsprøver, eller som har bestået adgangsprøven til officersklassens ældste klasse.

Officersklassens ældste afdeling oprettes hvert år.

Undervisningen, der varer to år, omfatter såvel militære som civile fag, hovedvægten på de førstnævnte.

Undervisningen sluttes med en prøve. For at bestå prøven kræves, at gennemsnitsværdien af samtlige karakterer, samt af karaktererne i dansk og krigskunst er mindst „g" (4). En elev er ikke bestået, hvis han i tre fag har fået en gennemsnitskarakter, der for hvert af fagene ligger under den som minimum for det hele fastsatte gennemsnitskarakter. Elever, der er af lavere grad end sekondløjtnanter, udnævnes ved afgangen fra skolen til sekondløjtnanter.

Rækkefølgen for udnævnelsen til premierløjtnant bestemmes, når den pågældende iøvrigt er egnet, af rækkefølgen ved afgangsprøven.

Der gives eleverne adgang til at anføre ved hvilke våben de ønsker ansættelse, samt for fodfolkets, rytteriets og artilleriets vedkommende tillige valg af indtil tre garnisoner i den orden, hvori de foretrækker disse.

I hærens flyvertropper kan kun ansættes elever, der som militærflyvere stod i nummer ved flyvertropperne, da de blev optaget i klassen.

Efter klassens afslutning forretter eleverne tjeneste som sekondløjtnanter indtil deres udnævnelse til premierløjtnanter.

Uddannelsen for en student vil f. eks. forme sig således:

	Sommer maj—november	Vinter november—maj	Antal år
privat kursus	• •	(august) ×	3/4
rekrut	×	• •	1/2
kornetelev	• •	×	1/2
kornet ved afdelingen (pligtig tjeneste)	×	• •	1/2
officersklassens ældste afdeling	• •	×	2
	×	×	
	×	• •	
Herefter udnævnelse til premierløjtnant			—
			Ialt ca. 4½ år.

6*

Uddannelsen af en realist kan f. eks. forme sig således:

	Sommer maj—november	Vinter november—maj	Antal år
privat kursus	• •	(august) ×	ca. 1¾
	×	×	
rekrut	×	• •	½
kornetelev	• •	×	½
kornet ved afdelingen (pligtig tjeneste)	×	• •	½
officersklassens ældste afdeling	• •	×	2
	×	×	
	×	• •	
Herefter udnævnelse til premierløjtnant			—
			Ialt ca. 5½ år.

Uddannelsen gennem officersklassens yngste afdeling vil forme sig således:

	Sommer maj—november	Vinter november—maj	Antal år
rekrut	×	• •	½
kornetelev	• •	×	½
kornet ved afdelingen	×	×	1
	(pligtig tjeneste)	(frivillig tjeneste)	
officersklassens yngste afdeling	×	×	2
	×	×	
kornet ved afdelingen	×	• •	½
officersklassens ældste afdeling	• •	×	2
	×	×	
	×	• •	
Herefter udnævnelse til premierløjtnant			—
			Ialt 6½— 7 år.

Yngste klasse oprettes kun hvert andet år (de ulige år).

Udgifter og lønninger m. m.

Undervisningen paa officersskolen er gratis, dog må eleverne selv i hovedsagen bekoste bøger og andet undervisningsmateriale.

Undervisningen på privat kursus til adgangsprøven til officersklassens ældste afdeling må bekostes af aspiranten selv.

B. Uddannelsen til fast officer af reserven (forstærkningen).

Der haves følgende grader:

Oberst af reserven,

oberstløjtnant af reserven (forstærkningen),

kaptajn (ritmester) af reserven (forstærkningen),

løjtnant af reserven.

Stillingen som fast officer af reserven (forstærkningen) er ikke nogen livsstilling.

Uddannelsen foregår på løjtnantskoler, der oprettes for hvert våben, og på hvilke sekondløjtnanter og kornetter samt sergenter og oversergenter, der tilfredsstiller betingelsen for adgang til kornetskolen, kan optages som elever, såfrem de er egnede dertil.

Løjtnantskolen oprettes efter krigsministeriets bestemmelse og varer ca. ½ år, (normalt fra begyndelsen af november til slutningen af april).

Undervisningen omfatter kun militære fag. Den praktiske uddannelse slutter med en prøve. Ved afgangen fra skolen udnævnes eleverne til sekondløjtnanter.

Udnævnelsen til løjtnant af reserven vil i reglen først finde sted efter mindst en måneds praktisk tjeneste ved afdelingen, og når der er pladser ledige.

Løjtnanter af reserven, der har mindst fire års tjeneste i graden, og som har bestået en nærmere fastsat prøve, kan ved valg forfremmes til kaptajner af reserven.

Forberedelsen (indtil ½ år) til denne prøve foregår ved hærens officersskole (kursus til kaptajn af reserven), og undervisningen omfatter kun militære fag. Kursus oprettes efter krigsministeriets bestemmelse.

Den faste officer af reserven er pligtig til for sin uddannelses skyld at gøre tjeneste ved hæren hvert år i indtil 30 dagel

Den faste officer af forstærkningen skal kun gøre tjeneste i 7 dage hvert år eller 14 dage hvert andet år.

Ovennævnte tjeneste forrettes normalt i genindkaldelsesperioden (september-oktober og iøvrigt, når det skønnes nødvendigt af hensyn til hærens overgang til krigsfod.

//. Værnepligtige officerer (sekondløjtnanter).

Kornetter, der ikke indtræder som elever på hærens officersskole eller på en løjtnantskole, hjemsendes, når de har forrettet ½ års tjeneste ved en afdeling efter kornetskolens afslutning.

Ved genindkaldelse til fortsat øvelse bliver de, der er anset egnede hertil, udnævnt til sekondløjtnanter og forretter tjeneste som sådanne under deres indkaldelse.

Når indkaldelsen er forbi, hjemsendes de og indkaldes da først ved ekstraordinære forhold eller ved mobilisering.

III. Uddannelse til befalingsmænd af officiantgruppen.

Der haves følgende grader:

korpsofficiant	—	ligestillet med	kaptajnløjtnant,
stabsofficiant	—	— -	premierløjtnant,
overofficiant	—	— -	løjtnant af reserven,
officiant	—	— -	sekondløjtnant.

Alle disse befalingsmænd er liniebefalingsmænd.

Uddannelsen til officiant af fodfolket kan f. eks. forme sig således:

	Sommer maj—november	Vinter november—maj	Antal år
Rekrut	×	• •	1/2
korporalselev	• •	×	1/2
tjeneste som underkorporal og korporal	×	• •	1
	• •	×	
elev på sergentskolen	×	• •	1
	• •	×	
tjeneste som sergent	×	• •	1/2
elev på oversergentskolen	• •	×	1/2
tjeneste som oversergent	×	• •	ca. 1 1/2
	• •	×	
	×	• •	
elev i officersskolens officiantklasse	• •	×	1
	×	• •	
Oficiciant efter afslutningen af officiantklassen			Ialt ca. 6½ år.

Vedrørende uddannelsen på korporalskolen, sergentskolen og oversergentskolen se under uddannelsen til fast underofficer af reserven.

Officiantklassen er oprettet ved hærens officersskole. Den er fælles for alle våben.

I klassen optages oversergenter, der har bestået oversergentskolen med et tilfredsstillende resultat, og herefter har forrettet praktisk tjeneste ved en afdeling på tilfredsstillende måde i indtil *1V₂* år, og som iøvrig skønnes egnede til uddannelsen til officiant.

Undervisningen omfatter såvel militære som almene fag. Den afsluttes med en prøve.

For at bestå kræves, at gennemsnitsværdien af samtlige karakterer og af karakteren i dansk er mindst „g" (4).

En elev er ikke bestået, hvis han i tre fag har fået en gennemsnitskarakter, der ligger under „g" (4).

Rækkefølgen for de beståede elever, efter hvilken udnævnelsen til officiant finder sted, bestemmes efter gennemsnitsværdien af samtlige karakterer. Der bliver giver eleverne adgang til at vælge indtil 3 garnisoner i den orden, i hvilken de foretrækker disse

De går altid tilbage til deres eget våben. De beståede elever udnævnes til officianter, såsnart der er numre ledige.

Ingen befalingsmand kan udnævnes til officiant, når han er fyldt 32 år.

IV. Faste underofficerer af reserven.

Der haves følgende grader:
sergent,
oversergent.

På slutningen af rekrutskolen udtages den pågældende, hvis han er egnet, til korporalselev og indtræder på en korporalskole af ca. ½ års varighed.

Efter bestået korporalskole udnævnes han til underkorporal og forretter tjeneste ved en afdeling som hjælpelærer ved rekrutuddannelsen. Ca. 2 måneder seriere udnævnes han til korporal, hvis han findes egnet dertil. Som underkorporal og korporal forretter han ialt ca. 1 års tjeneste.

Korporaler, der ønsker uddannelsen til sergent og anses for egnede, kan herefter søge optagelse som elever på sergentskolen.

De korporaler, der indtræder på sergentskolen, skal forpligte sig til efter sergentskolens afslutning at gøre tjeneste ved hæren i indtil ½ år og — hvis de består skolen — derefter at stå til rådighed i 6 år som sergenter.

Undervisningen varer 1 år og omfatter dels militære, dels almene fag. Den afsluttes med en prøve, og eleverne udnævnes til sergenter, idet der gives dem adgang til at anføre 2 garnisoner, i hvilke de kunne ønske ansættelse.

Efter afslutningen af sergentskolen forretter sergenterne praktisk tjeneste ved afdelingen i ½ år,

I de 6 år hvor de herefter står til rådighed for hæren, skal de for deres uddannelses skyld indkaldes 3 gange, hver gang i indtil 30 dage, som regel hvert andet år under genindkaldelsen i september-oktober.

I oversergentskolen optages sergenter, der ønsker uddannelse til oversergenter *0%* anses for egnede dertil.

De skal forinden optagelsen forrette tjeneste som sergenter ½ år og skal forpligte sig til, hvis de består skolen, efter skolens afslutning at gøre tjeneste ved hæren i indtil 1½ år og derefter stå til rådighed i 4 år.

Indenfor disse 4 år skal de for deres uddannelses skyld indkaldes 2 gange — hver gang i indtil 30 dage, som regel hvert andet år under genindkaldelsen i septe nber-oktober

Oversigt over de nuværende uddannelsesmuligheder.

REKRUT

OBS.

Den fuldt optrukne linie: normal vej.

Den stiplede linie: unormal vej, men mulig.

Oversergentstillingen er tillige gennemgangsled til officiantstillingen.
Sergenter og oversergenter, der tilfredsstiller adgangsbestemmelserne til kornetskolen, kan optages som elever i løjtnantskolerne."

Det vil formentlig kunne anses for rimeligt — som et supplement til ovennævnte — ganske kort at nævne, at en ikke ringe del befalingsmænd er udnævnt i henhold til lov nr. 187 af 30/3 1946 § 3, nr. 354 af 20/7 1945 § 1 og 2; men da den i disse love hjemlede måde at blive befalingsmand på ikke kan siges at være en normal foreteelse, skal her ikke nærmere omtales den særprægede uddannelse, der er blevet disse befalingsmænd til del.

Derfor indgår de ikke i den skitsemæssige oversigt, der er udført for at danne et hensigtsmæssigt sammenligningsgrundlag med en senere anført uddannelsesoversigt.

2.

Tanker vedrørende den bestående ordning.

I øjeblikket udtages der ca. 16 pct. af den mødende rekrutstyrke til befalingsmandselever (2 pct. er beregnet til uddannelse ved militærpolitiskolen, medens andre 2 pct. regnes med at falde fra efterhånden, som følge af sygdom m. v.).

Den resterende procentdel (12 pct.) har vist sig at være passende, set med hærens tarv for øje, og for det værnepligtige mandskab er der mulighed for *alle frivilligt egnede* at opnå den ønskede uddannelse. Ja, igennem årene har det endog vist sig nødvendigt at tvinge egnede emner på befalingsmandsskolerne, for at hæren kunne få det nødvendige antal værnepligtige befalingsmænd. Dette sidste har i særlig grad været nødvendigt til våbnenes korporalskoler, og dette forhold virker ganske ejendommeligt, idet det næppe kan tages som udtryk for, at dansk ungdom i hele sin indstilling er imod at lade sig uddanne til værnepligtig befalingsmand; thi så ville det samme gøre sig gældende ved uddannelse til kornet, og dette sidste kan næppe siges at være tilfældet, i hvert fald ikke i de senere år.

Der skal her peges på nogle af de forhold, der synes at gøre sig gældende.

Den elev, der optages på korporalskolen, vil, efter at have bestået eksamen derfra, blive udnævnt til underkorporal, nøjagtigt den samme tjenestegrad, som den dygtige menige vil have mulighed for at opnå ved genindkaldelse og *uden* at have gennemgået nogen skole.

Ganske vist kan den skoleuddannede underkorporal efter ca. 2 måneders forløb, hvis han findes egnet, udnævnes til korporal.

Hertil kommer, at underkorporalens stilling som befalingsmand, sammenlignet med kornettens langt fra kan siges at være tillokkende.

som eksempel herpå skal nævnes:

Underkorporalen skal søge nattegn •— kornetten ikke.

Underkorporalen lønnes hver 10. dag (som de menige) — kornetten har månedsløn.

Underkorporalen er normalt indkvarteret på en større belægningsstue — kornetten ofte på 1- eller 2-mands kvarter.

Endnu mere greelt bliver det på det tidspunkt, h'vor underkorporalen er udnævnt til korporal og kornetten til sekondløjtnant (uden at have gennemgået nogen ny skole).

Korporalen må ikke gå klædt i civilt tøj — sekondløjtnanten må.

Korporalen får *muligvis* lov til at spise i underofficersmessen — sekondløjtnanten (der er officer) i officersmessen.

Korporalens løn steget noget, sekondløjtnantens uforholdsmæssigt mere.

(Sekondløjtnantens grad er sammenholdt med korporalens så stor, at korporalen skal gennemgå

en sergentskole,
en oversergentskole,
en officiantklasse

før han ligestilles med sekondløjtnanten.)

Det forekommer mig, at der er noget skævt i, at der skal være *så* stor forskel i de to værnepligtige befalingsmænds militære grad med de deraf flydende „goder" (som ovenfor omtalt).

Det er for mig således fuldt forståeligt, at det kun er et fåtal af værnepligtige, der frivilligt ønsker uddannelse til underkorporal. (Jeg skal senere komme tilbage til dette fåtal). Det skal heller ikke forties, at de fremtidsudsigter, der bydes den korporal, der ønsker at fortsætte sin uddannelse i hæren til befalingsmand af officiantgruppen, ikke kan siges at være særligt tillokkende, hverken kommando- eller lønmæssigt set.

Hvad angår selve udvælgelsen til kornet- og korporalskolen, synes der at være grund til at trække et par enkelte forhold frem.

Der tænkes her først og fremmest på, at en i det civile liv erhvervet boglig viden, normalt i form af en mellemskole- real- eller studentereksamen, skal være kriteriet for, om den værnepligtige kommer til at indtræde som elev på kornetskolen. (På den anden side skal det åbent erkendes, at der under de nu herskende uddannelsesvilkår ikke bør slækkes på de krav, der giver adgang til kornetskolen, hvor undervisningen er lagt an på, at eleven er i besiddelse af den lærdom og modenhed, som rundt regnet en mellemproportional mellem ovennævnte eksaminer må forudsættes at give).

Ganske vist kan en værnepligtig uden eksamen indstilles til at lade sig eksaminere for således at bestå en optagelsesprøve til kornetskolen. En sådan optagelsesprøve *er* bestået af flere værnepligtige, men oftest høres, at dumpeprocenten er meget stor, undertiden som følge af dårlige karakterer i geografi, historie, regning og lignende.

Altså selv om den unge mand måtte være i besiddelse af de allerbedste moralske egenskaber og muligvis er et udpræget føreremne, der desuden honorerer de store fysiske krav, der må og *skal* stilles til befalingsmænd i hæren, så kan han ikke — i hvert fald ikke straks — komme ind som elev på kornetskolen.

Som et, andet forhold skal anføres, at udvælgelsen i øjeblikket finder sted efter en 3-4 måneders kendskab til den værnepligtige. Et kendskab, der kan være mere eller mindre baseret på yngre, undertiden helt unge befalingsmænds skøn, men naturligvis med de forskellige myndigheder som ansvarlige.

Psykotekniske prøver m. v. benyttes ikke ved udvælgelsen.

For såvidt angår det ret korte tidsrum (3-4 mdr.) kan dette — således som uddannelsesforholdene er anlagt i øjeblikket — ikke gøres længere, selv om dette gang på gang er fremsat som et ønske af de i første instans ansvarlige kompagnichefer.

Når jeg tidligere har anført, at det at blive fast befalingsmand af officiant gruppen ikke kan siges at være særligt tillokkende, finder jeg det formålstjenligt — da der synes at være ikke så få problemer omkring officiantgruppens forhold (tjenstlig, social, lønmæssig placering m. v.) — nærmere at tage nogle af disse problemer op til undersøgelse.

Blandt de værnepligtige vil der som nævnt altid være enkelte, som har lyst til at fortsætte som faste befalingsmænd i hæren, men som enten ikke har lyst eller evner til den ret intensive studering, der med nødvendighed må kræves af en fast linieofficer. Manglende lyst har i flere tilfælde haft sin årsag i, at de pågældende gerne har villet indgå ægteskab på et meget tidligt tidspunkt, hvilket muliggøres — omend kun tåleligt — når de vælger officiantvejen, der er en livsstilling.

Det skal ikke forties, at en betydelig del af eleverne til officiantklassen er fra landet og ikke der har haft mulighed for at skaffe sig de eksaminer, der er nødvendige for officersuddannelsen.

Indtil hærordningen af 1922 forblev en sådan ung underofficer i hæren og avancerede gennem underofficersgraderne, indtil han i en alder af 50-60 år kunne få sin afsked med pension, hvorpå han ofte gik over i civil virksomhed.

Henset til arten af den tjeneste, som underofficererne bestrider, er det et fællestræk for næsten alle hære, at de ikke rangerer lige med officerer.

Dette føltes blandt vore underofficerer som en alvorlig mangel, idet f. eks. en 60-årig stabssergent herved kunne komme til at stå under kommando af en måske 20-årig løjtnant, ja endog have hilsepligt over for ham, og fra underofficersgruppen blev der fremsat følgende krav:

1 en forbedret uddannelse,
2. en 'forbedret tjenstlig stilling,
3. en forbedret social stilling,
4. forbedrede økonomiske kår.

Ved hærordningen af 1922 lykkedes det underofficersgruppen, hvis udmærkede kvalifikationer til bestridelse af de for dem foreliggende tjenesteopgaver ingenlunde skal forklejnes, i en vis grad at opnå en ændring i de bestående forhold, og herved opstod den i al international hærorganisation enestående ordning, at underofficererne fik tildelt en række nykonstruerede grader, i uniformsmæssig henseende på en række punkter ligestillet med eller meget nær officerernes, samt i den militære rangfølge indrangeredes med officerer fra sekondløjtnant til kaptajn af reserven (fra 1932 kaptajnløjtnant).

Om nogen yderligere uddannelse var der ikke tale, men det bestemtes, at nye befalingsmænd af officiantgruppen skulle gennemgå en ca. 1-årig klasse på officersskolens officiantklasse, hvor hovedvægten skulle lægges på almendannende fag samt militær teori vedrørende føring af led på indtil en delings størrelse.

Har den nævnte ordning, *der nu har bestået i 26 år*, så vist sig at være heldig og har det været muligt at gennemføre loven i den ånd, i hvilken den var givet?

Sandheden i hævd og uden omsvøb af nogen art kan vist *ingen* besvare de stillede spørgsmål bekræftende!

Uden nærmere at komme ind på enkeltheder vil 4 nedenstående eksempler kunne give et indtryk af den hele ordnings ejendommeligheder, hvad enten slagsiden så er til den ene eller anden side.

1. Hvis i en højere troppestab adjudanten er kaptajnløjtnant, uddannet ikke alene i officersskolens officersklasse, men også i skolens videnskabelige afdeling som generalstabsofficer, og hvis der som skriver ved staben findes en korpsofficiant, der er udnævnt blot en dag før kaptajnløjtnanten, da vil korpsofficianten — i tilfælde af, at de højere foresatte er fraværende — skulle træffe afgørelser, uagtet hans arbejde i en årrække har været af en helt anden karakter; det kan bl. a. have bestået i at renskrive koncepter og føre ind- og udgående skrivelser i registratur, medens kaptajnløjtnantens hele uddannelse er lagt an på at skulle bistå de ældre officerer og i påkommende fald at virke som deres stedfortræder.

2. Hvis et mobiliseret kompagni foruden chefen råder over en løjtnant af reserven på *t* eks. 30 år, der er uddannet til at virke som. næstkommanderende, og som måske har gennemgået kursus til kaptajn af reserven, og foruden ham en overofficiant på 50 år, der måske i 15 år udelukkende har været beskæftiget med tjenesten som kommandoofficiant, d. v. s. ekspeditionen af kompagnikontorets kontorforhold, da *skal* overofficianten, uanset eventuelle aldersmæssige, fysiske og uddannelsesmæssige mangler være kompagniets næstkommanderende, medens løjtnanten må træde tilbage til en stilling som f. eks. delingsfører.

3. En kompagnichef, der skal have ferie, sætter en nyudnævnt sekondløjtnant til at være kompagnikommandør, skønt der ved kompagniet findes en meget dygtig, helt ung officiant. Officianten kan med henhold til tjenestereglementet protestere, og resultatet kan blive, at han forsættes til en anden afdeling, medens kompagnichefen må udsætte sin ferie.

4. Ved en eskadron findes en premierløjtnant, der lige er tilgået fra fodfolket. Han sættes til at føre tilsyn med en beriders undervisning og blander sig i den, selv om hans egen uddannelse ikke kan siges at være på højde med beriderens, hvad angår undervisningen i ridning!

Der er altså to befalingsmandsgrupper, mellem hvilke muligheden for uønskelig friktion er til stede.

Almindeligvis kan de kritiske situationer, der kan opstå, ordnes på den måde, at der tilkommanderes andet personel, eller ved at der haves underhåndsaftaler af den ene eller den anden art. *Men dette gør ikke hele ordningens princip mindre heldig.*

Det forekommer mig således, at der er noget skævt i, at hæren har faste befalingsmænd med en meget stor praktisk erfaring og som oftest i en fremrykket alder til at fungere i underordnede og — hvad vigtigere er — ikke altid krævende stillinger. Dog må det her siges, at der til officiantemes arbejde som depotofficianter og skrivere er knyttet et ikke ubetydeligt administrativt ansvar: Hvad den i højere

stabe mange gange daglig anvendte erfaring angår (der tænkes her på skriverens kendskab til årgamle skrivelser, bestemmelser m. v.), vil denne erfaring ikke kunne undværes, selv om det må siges, at stabens officerer derved ofte bliver afhængig af enkeltmand. Ifølge hele sagens natur må dette sidste siges at være et uheldigt forhold, men man kan ikke komme uden om det, højest kan forholdet mildnes, ved at man f. eks. omlægger det nuværende kontormæssige system til fordel for moderne kartotekssystemer, der sætter enhver af de i staben værende i stand til i løbet af et øjeblik at finde netop det, hvorom der ønskes oplysning.

I den forbindelse bør det som et sidespring anføres ,at det var ønskeligt, om hele administrationen, navnlig hvad angår de lavere Led, kunne anlægges således, at den blev indskrænket til det mindst mulige.

Således anlagt vil der ikke være grund til at skjule, at tjenesten som kommandoofficiant og skriver ved bataillons- og regimentsstab vel nok vil kunne udføres tilfredsstillende af yngre personel. Noget tilsvarende findes der jo allerede, idet tjenesten som regnskabsfører ved f. eks. regiment eller bataillon ofte bestrides af unge reserveintendanter med ialt ca. 1 års militær tjeneste (ofte folk på en snes år) på højde med, hvad der præsteres af stabs- og korpsofficianter mellem 50 og 60 år.

Dette bemærkes ingenlunde til forklejnelse af de pågældende befalingsmænd af officiantgruppen, men for at fremhæve det utilfredsstillende, det for disse kan være at tilbringe en stor del af deres manddom med arbejde af den nævnte karakter.

Hele dette spørgsmål står atter i nøjeste forbindelse med, at man — når man har gjort officiantstillingen til en *livsstilling* — må finde poster at sætte de ældre befalingsmænd af officiantgruppen på. Når de pågældende er nået til mellem 45 og 50 år, er de som regel ikke længere egentlig feltduelige (hvilket der i hvert fald hidtil har været regnet med), og da er der kun valget mellem at afskedige dem med pension eller at anvende dem som før omtalt i administrationen.

Rent menneskeligt kan det ikke undre, at befalingsmændene af officiantgruppen i vid udstrækning finder den bestående ordning utilfredsstillende. Utilfredsheden vil muligvis kunne give sig udtryk i ønsket om en endnu mere tydeligt gennemført ligestilling med officererne f. eks. i uniformsmæssig, lønmæssig og i det hele taget „social" henseende.

Hele kalamiteten synes at ligge dybt nede og langt tilbage i vor hærordnings historie, og den vil efter min mening ikke kunne fjernes uden særlige forholdsregler.

Hvis man fra visse sider heri mener at kunne tyde antidemokratiske tendenser, skal det straks siges, at midlet til en yderligere demokratisering af befalingsmandskorpset ingenlunde er at stille *alle lige* uden hensyn til anlæg og uddannelse, *men at midlet alene* er at skaffe alle de unge, som har de fornødne evner og anlæg, aldeles uden hensyn til deres „sociale" oprindelse, muligheden for at blive fast linieofficer.

Når det såkaldte officiantproblem således overhovedet har kunnet opstå, skyldes det i første række, at underofficersgerningen, som tidligere nævnt, blev en *livsstilling,* som knyttede de pågældende til hæren fra det 20. til henimod det 60. år. Dette kunne i sin tid lade sig gøre, fordi samfundet den gang var mere patriarkalsk indrettet, end det senere blev: Kompagni og bataillon levede som en art familie, og underofficererne indordnede sig med deres beskedne løn og lige så beskedne kommandostilling under de bestående forhold. De sidste 4—5 årtiers sociale fremdrift har hidført en voldsom gæring og ændring i hele denne tilstand. Ved sparsommelighed, flid og dygtighed lykkedes det mange underofficerer at føre deres børn frem til ledende stillinger, og mange af hærens dygtigste officerer er underofficerssønner. Underofficerernes trykkende sociale stilling virkede på denne baggrund særlig greelt, men som tidligere påvist, førte bestræbelserne ikke til et heldigt resultat, og vil efter min mening heller ikke kunne gøre det, *så længe underofficers-(nu officiant-) stillingen i fuld udstrækning er en stilling for livet.*

Og her er det da, at der efter min mening må sættes ind. Det forekommer mig ikke alene unødvendigt, men overflødigt, ja, skadeligt for de pågældende selv og for hæren, at denne til bestridelse af ikke særligt krævende, men vel at mærke underordnede funktioner er belastet med en stamme af befalingsmænd over 40-års-alderen.

Det er hævet over enhver tvivl, at hæren ikke har brug for „faste" befalingsmænd til underordnet tjeneste; men ved „faste" behøver man ikke at forstå andet, end at

de har et par år eller dog få års militær tjeneste bag sig. Dette gælder både taktisk og administrativ (ved lavere led) tjeneste. Hvad angår de såkaldte specialer: skydning, gymnastik, motorkørsel m. m., ligger sagen ikke anderledes, end at enhver linieofficer efter fornøden specialuddannelse kan undervise i de pågældende discipliner. Når de ikke altid har gjort det, er det ganske simpelt, fordi der ikke har været linieofficerer nok dertil. løvrigt skal der ikke her tages stilling til, hvem der bør undervise i ovennævnte specialer, men kun antydes, at undervisningen i en del af disse fag vel ikke fordrer større uddannelse, end at underofficerer (sergenter, oversergenter) efter den fornødne uddannelse kan optræde *mindst* som hjælpelærere.

For så vidt angår den administrative tjeneste ved højere led samt særligt ansvarsfulde stillinger (som regel besat med korps- og stabsofficianter) bør disse stillinger fortsat være *livs*stillinger.

Efter ovennævnte betragtninger, der kun skal give sig ud for at berøre en del af de forhold, der synes at hvile som en byrde over hærens personelordning, ville det synes urigtigt ikke at fremkomme med de tanker, jeg har gjort mig om en nyordning, da den opfattelse vel ellers let kunne gøre sig gældende, at der ikke var nogen mulighed for at komme ud af problemerne.

3.

Tanker vedrørende en nyordning.

En rationel ordning af befalingsmandsspørgsmål kan ikke træffes for en enkelt befalingsmandskategori alene. Problemerne griber ind i hinanden, og hertil er der også taget hensyn ved de efterfølgende overvejelser og betragtninger.

Af hensyn til oversigten og kontinuiteten i hele spørgsmålet har jeg fundet det rigtigst først at fremføre nedenstående skema, hvis tidslængder skal tages med al muligt forbehold. Når de er anført her, er det for at have et vist sammenlignings-grundlag med de i øjeblikket værende uddannelsesvilkår.

Skemaet omfatter uddannelsen fra rekrut til udnævnelsen til premierløjtnant for henholdsvis

A. en rekrut, der ikke har nogen eksamen.
B. en rekrut, der har mellem- eller realskoleeksamen.
C. en rekrut, der har studentereksamen.

	A	B	C
Rekrut	4 mdr.	4 mdr.	4 mdr.
Udvælgelsesskole	3 —	3 —	3 —
Gruppeførerskole	5 —	5 —	5 —
Tjeneste som korporal	12 (7) —	12 (7) —	12 (7) —
Delingsførerskole	5 —	5 —	5 —
Tjeneste som sergent	12 —	12 —	12 —
Forskole til yngste afdeling	12 —		
Yngste afdeling	24 —	24 —	
Forskole til ældste afdeling			6 —
Ældste afdeling	36 —	36 —	36 —
Ialt	96 mdr. ca. 8 år	84 mdr. ca. 7 år	66 mdr. ca. 5½ år

Bemærkninger til skemaet:

Som det vil ses, foreslås det, at der ved hærens foranstaltning tilvejebringes *reelle* muligheder for, at den rekrut, der viser vilje, evner og anlæg til at lade sig uddanne til fast officer af linien, har adgang til officersskolen, selv om han er uden eksamen, når han giver møde ved hæren.

Da det jo givetvis vil være vanskeligt for denne rekrut (korporal, sergent) at bestå en realskoleeksamen i løbet af kun eet år, foreslås det, at der allerede i rekruttiden gives den pågældende mulighed for at få undervisning i: Dansk m. og skr. samt engelsk, idet hæren stiller militære og civile lærere til rådighed (kan måske for-

midles ar „Folk og Værn“, som et led i det af „Folk og Værn" etablerede fritids-undervisningsarbejde?),

Undervisningen bør i mulig grad fortsættes på gruppeførerskolen, delingsfører-skolen.

Imod den foreslåede undervisning (realeksamen) i forskole til yngste afdeling vil der måske løfte sig røster fra hærens side om, at det ikke tilkommer hæren, men det civile samfund, at give dets borgere den omtalte uddannelse. Jeg skal villigt bøje mig for en sådan betragtning, men jeg må fastholde, at når den pågældende af den ene eller den anden grund (uforskyldt) ikke som civil har opnået de af hensyn til den *videre* uddannelse i *hæren* nødvendige eksaminer (kundskaber), så bør en demokratisk hær som vor have mulighederne for at give dens befalingsmandsemner den ønskede uddannelse.

Jeg skal ikke undlade at pege på, at der således vil være rige muligheder for hæren til netop at få de virkelig dygtige emner frem. At dette ved en samfundsmæssig betragtning også må ses at være af betydning, bør også tælle med ved en vurdering af det anførte.

Endvidere vil det ses, at jeg har foreslået, at *alle* befalingsmandselever efter den første udtagelse ved underafdelingen (hvor psykotekniske prøver m. v. bør anvendes), samles på våbnenes udvælgelsesskoler. På disse skoler bør særligt kvalificerede „voksne" befalingsmænd forestå undervisningen, der tilrettelægges med det formål, at den efter ca. 3 måneders forløb kan danne et sikkert grundlag for udvælgelsen af elever til henholdsvis gruppefører- og delingsførerskolen, idet der først og fremmest skal lægges vægt på de soldatermæssige egenskaber, herunder karakter, evner for tjenesten m. v. — Det skal her præciseres, at der ikke bør „skeles'" til elevens i det civile liv erhvervede eksaminer. (Disse **vil,** forsåvidt den pågældende selv ønsker at gå officersvejen, komme til at „tælle" ved den senere uddannelsel)

Fra udvælgelsesskolen foregår fordelingen til henholdsvis delingsfører- og gruppe-førerskolen alt efter elevernes egnethed. Da der muligvis vil kunne findes elever, der ikke må anses for egnede for nogen af de to skoler, foreslås det at lade disse elever gå hjem til deres underafdelinger, hvor de skal virke som tropslærere, idet *alle* ved afgang fra udvælgelsesskolen udnævnes til underkorporaler (flinke menige).

Efter tilfredsstillende gennemgang af de to skoler udnævnes eleverne (underkor-poralerne) til henholdsvis sergenter og korporaler, og skal som sådanne forrette tjeneste under en rekrutskole, hvorefter de er hjemsendelsesberettigede.

Skulle der være sket det, at en elev, der ønsker at blive fast officer, som følge af egnet-hed er blevet henvist til gruppeførerskolen, så skal han have mulighed for •— efter tilfredsstillende gennemgang af denne og efter at have forrettet praktisk, til-fredsstillende tjeneste ca. 7 mdr. som korporal — at indtræde som elev på delings-førerskolen. Selvom hans uddannelse således bliver forlænget ca. 1 år, så har han dog stadig muligheden for at blive fast officer.

Hvad angår delingsførerskolen, er det afgørende, at denne skole er en *praktisk* skole, hvor der undervises *mindst muligt i teoretiske fag.*

Det første — og hvad der er vigtigst — af hensyn til arbejdet i geleddet, der skal og udelukkende bør være af praktisk natur.

Det andet af hensyn til de elever, der på dette idspunkt ikke er fuldt fortrolige med at tilegne sig teoretisk viden.

Når jeg har valgt at kalde de to skoler for henholdsvis delingsførerskolen og gruppeførerskolen, ligger der heri ønsket om, at skolens navn siger noget om det arbejde, der skal være elevens efter endt gennemgang. Hvis man dertil vil sige, at korporalen også skal være tropslærer, så er dette rigtigt; men hans *fornemste opgave* er at være fører for sin deling (gruppe)[1].

Endvidere vil det ses, at jeg går ind for, at officersskolens ældste klasse skal have en Varighed af tre år. Dette sker ud fra den betragtning, at de i øjeblikket efter officersskolens afslutning umiddelbart følgende kurser på henholdsvis gymnastik-, skyde-, pionerskolen m. v. forekommer mig at være en integrerende del af officers-uddannelsen, og at det synes ulogisk, at de — selv om uddannelsen ikke foregår på selve officersskolen — ikke tæller med til selve officersstudiet. Varigheden af de nævnte kurser kan regnes til ca. ½ år.

Den resterende del af året anvendes til den i kapitel X side 59 omtalte under-

visning i pædagogik, psykologi samt medborgerkundskab. Sidstnævnte almindeligvis holdt i foredragsform af de ypperste mænd inden for samfundslivet. Foredragene efterfølges af en almindelig meningsudveksling. (Den nævnte ordning er *forsøgsvis* indført for officersklasserne 1947/50 og 1948/51.)

Endvidere vil der være tid til at suspendere undervisningen i den tid, hvor der afholdes større samlede øvelser (divisionsøvelser), hvorved eleverne allerede under studietiden har lejlighed til at supplere deres teoretiske viden med en praktisk.

Når jeg har foreslået kornetgraden afskaffet, skyldes det, at der for mig ingen tvivl er om, at forholdet kornet—korporal er i den grad behæftet med skyggesider, at det hele forhold må siges at være til direkte skade for hæren.

Det skal sluttelig stærkt fremhæves, at *alle* egnede, der ønsker at blive uddannet til fast officer, *skal have gennemgået våbnets delingsførerskole.*

De, der ikke nærer ønske om at blive fast officer, men som har lyst til at forrette tjeneste kortere eller længere tid ved hæren, skal *som sergenter* vælge mellem følgende veje:

I. Tjenesten som sergent.
II. Tjenesten i administrationen.
III. Tjenesten som reserveofficer.

således:

I.	II.	III,
Gennemgår en kortvarig specialskole og virker derpå som: depotmester, garagemester, våbenmester, kørelærer, gymnastiklærer m. v.	Gennemgår en administrationsskole af ca. 1 års varighed, hvorefter udnævnelse til sekondløjtnant. Virker derpå som: kommandoofficer (nu kommandoof f iciant), regnskabsfører m. v.	Gennemgår en løjtnantskole af ca. 1 års varighed, hvorefter udnævnelse til løjtnant af reserven. Virker som: næstkommanderende m. v.

Bemærkninger.

ad I.

Udnævnes efter f. eks. to års tjeneste til oversergent.

SKAL hjemsendes *senest,* når der er gået 8 år. Motivering: I modsat fald vil man sandsynligvis komme ud for „Officiantproblemet" igen.

Efter afslutningen af tjenestetiden er det *afgørende,* at der sikres de pågældende befalingsmænd

enten en fast stilling i offentlig tjeneste,
eller der udbetales dem en pengesum (f. eks. 1000 kr\ muligvis progressivt stigende for hvert frivilligt tjent år).

Som eksempler på stillinger, hvorpå der tænkes, skal nævnes: Grænsegendarmeri, civile luftværn, politi, vægterkorps, brandvæsen, redningskorps, toldvæsen, post, telegraf, jernbaner, sporveje o. s. v.

Sættes tallet på sådanne faste underofficerer *skønsmæssigt* til 1200, og lægger man til grund, at de forretter tjeneste 8 år, fås der en årlig afgang på ca. 150. Det synes utænkeligt, at de nævnte stats- og andre offentlige institutioner ikke skulle være i stand til at modtage denne afgang. (løvrigt er jeg af den opfattelse, at adskillige hellere vil modtage pengesummen i stedet for stillingen.)

Jeg skal ikke undlade at pege på, at der uvægerligt vil opstå en del vanskeligheder ved ansættelse i de nævnte stillinger, såsom: Anciennitetsspørgsmål, forhold ved mobilisering o. s. v\, men det nævnte vil forhåbentlig kunne ordnes ved en fra begge sider udtalt imødekommenhed, idet det forekommer mig at være rimeligt, at når hæren i samfundets interesse båndlægger en mand i en del af hans „bedste år", så har samfundet også *pligt til at yde ham ækvivalens herfor,* hvilket bedst kan ske på de foreslåede måder.

ad II.

Her står man overfor de befalingsmænd, der skal overtage resten af det arbejde, der hidtil har været bestridt af befalingsmændene af officiantgruppen. Med andre ord: officianterne er nu blevet administrationsofficerer.

I den udstrækning, som behovet kræver det (stillinger som skrivere ved højere stabe, depotofficerer m. v.), skal der — efter uddannelse på en *højere administrationsskole* — være mulighed for avancement igennem officersgraderne med kaptajn som slutstilling. Det anses for nødvendigt, at de administrationsofficerer, der ikke måtte være i besiddelse af den almendannelse, som en real-, studentereksamen giver, skal gennemgå forskolen til yngste klasse, muligvis også yngste klasse.

Da det kan tænkes, at der vil være adskillige, der ikke ønsker at forblive i hæren, men gerne vil forrette tjeneste i en del år — uden at gennemgå den højere administrationsskole — foreslås det, at disse forretter tjeneste på samme betingelser som de under I nævnte.

Herved vil det der anslåede tal blive øget kendeligt, men efter min formening ikke ud over 2000, hvorved den årlige afgang vil blive ca. 250. Jeg er imidlertid af den opfattelse, at tallet vil blive betydeligt lavere, idet jeg vil tro, at adskillige (yngre) administrationsofficerer — efter igennem flere år at have beskæftiget sig med kontorarbejde (moderne kartotekssystemer m. v.) — vil have gode chancer for at placere sig i det civile erhverv, men dette sidste skal ikke medføre, at de mister den foreslåede pengesum. Muligvis bør denne mindskes noget som følge af, at det i hæren lærte bedre kan siges at komme administrationsofficeren til gode i det civile liv end mange af de ting, som de under I nævnte beskæftiger sig med.

Det skal sluttelig præciseres, at administrationsofficerer *intet* har med troppeføring at gøre. Denne udføres af de officerer, der har fået den dertil fornødne uddannelse.

ad III.

Ifølge sagens natur vil et land, der har en hær, *altid* have behov for, at der er uddannet et vist antal officerer af reserven. Ved det anførte er der taget hensyn til, at dette behov kan blive honoreret, i hvert fald hvad angår mulighederne for uddannelse.

Udnævnelse til kaptajn af reserven kan kun finde sted efter at have bestået eksamen på reservekaptajnskolen. (Undervisning kan måske følges ved brevskole.)

Almindelige betragtninger.

De fra premierløjtnant til generalløjtnant nu eksisterende grader ønskes noget ændret, således at vore grader kommer til at ligge på linie med andre landes, specielt de nordiske landes, med hvilke lande vort land i fremtiden muligvis vil komme til at få et nærmere samarbejde.

Derfor foreslås det at lade kaptajnløjtnantsgraden udgå, idet denne grad i realiteten er en form for en „billig kaptajn".

Desuden vil jeg finde det rimeligt, om der mellem kaptajns- og oberstløjtnantsgraden blev indført majorgraden.

Når dette foreslås, skyldes det — udover ovennævnte anførte — den kendsgerning, at mange kaptajner som følge af ikke opnået avancement i en ret tidlig alder (nu 52 år) må forlade hæren. (Hvorvidt det er rimeligt med den omtalte alder, skal jeg ikke lige nu komme nærmere ind på.)

Jeg finder, at indførelsen af majorgraden vil indebære adskillige fordele, hvoraf skal nævnes den vigtigste: Muligheden for påskønnelse af en kaptajns dygtighed, uden at denne dog berettiger til udnævnelse til oberstløjtnant.

En mængde stillinger — såsom kontorchef i krigsministeriet, souschef ved divisionerne m. fl., kaptajn til rådighed o. s. v. — er vitterligen majorstillinger og vil med besættelsen af majorer give disse stillinger den rette anseelse. Hertil kommer, at der således vil være mulighed for i længere tid at kunne gøre brug af de officerer, hvis uddannelse har kostet hæren (samfundet) ikke så lidt.

Når jeg — foranlediget ved sidstnævnte — ikke kan gå med til at løse spørgs-

målet ved ganske simpelt at sætte aldersgrænsen op for kaptajner, skyldes dette hensynet til geledkaptajnerne (de allerfleste), der ikke ud over 52 år vil være i stand til at honorere de store fysiske krav, der med nødvendighed må stilles til disse officerer.

I den forbindelse skal jeg tillade mig at henlede opmærksomheden på, at det ville være heldigt, om officerer ved afsked fra hæren kunne gå over til tjenestemandsstillinger i hjemmeværn, luftværn, udskrivningsvæsen o. l., idet det virker irrationelt at ofre kostbar uddannelse på officererne og for flertallet af disse kun udnytte deres arbejdskraft til ca. 52-års alderen.

Oversigt over de foreslåede uddannelsesmuligheder.

Hvad angår hele aflønningsspørgsmålet i mit forslag, skal jeg ikke komme nærmere ind derpå, men kun anføre nedenstående som værende hensigtsmæssigt. Værnepligtige sergenter såvel som sergenter, der er elever på skoler, aflønnes som kornetter nu.

Der er i det foregående skitseret, hvorledes en virkelig demokratisering af hærens befalingsmandskorps *kan* effektueres, idet der i det anførte — efter min formening — er taget de i organisatorisk henseende saglige hensyn, der kræver en forenkling og foryngelse af befalingsmandskorpset, samt de til løsning af de sociale problemer skyldige hensyn. Der vil herefter ikke længere være nogen, der kan føle sig værende mindre „fine", ej heller nogen, der berettiget kan fremsætte krav om „ligestilling".

Der er for mig ingen tvivl om, at hæren vil få et større „materiale" at arbejde med, hvilket igen betyder, at der vil være mulighed for at få både de bedst egnede frem i netop de stillinger, der passer til deres evner.

Dette må også siges at være i samfundets interesse, idet det bedst mulige befalingsmandskorps må sikres som opdragere af den ungdom, til hvem nationen i påkommende tilfælde må sætte sin lid.

For at man kan få et samlet indtryk af de anførte uddannelsesmuligheder, er medtaget foranstående skitsemæssige oversigt.

Lad mig sluttelig anføre, at når det måske kan siges, at forannævnte tanker og betragtninger ikke beskæftiger sig med alle militære detailler, så skyldes det ikke fra min side, at jeg ikke personlig har kunnet ønske dette, men den kendsgerning, at omstående (med enkelte forandringer) oprindelig var udarbejdet som en del af kommissionens forslag. Ifølge sagens natur kunne kommissionen ikke beskæftige sig med for mange enkeltheder, der kan siges kun at have militær interesse.

Da det imidlertid, kort forinden kommissionen skulle afgive betænkning, af forskellige grunde blev vedtaget, at nærværende skulle gå som bilag til betænkningen (et bilag, som kommissionen ikke ønskede at tage stilling til), har der for mig ikke været tid til at supplere forslaget med de mange detailler, som jeg under andre omstændigheder ellers ville have medtaget ved udarbejdelsen af en ny personelordning, ligesom den hele opstilling vel nok ville have haft en anden form.

R. M. Larsen.

BILAG II

Arbejdsdirektoratets ugentlige fortegnelse over ledige pladser.

Til

De offentlige arbejdsanvisningskontorer.

Til de offentlige arbejdsanvisningskontorer var der den 6. februar 1948 anmeldt følgende ledige pladser, som de pågældende kontorer ikke har kunnet besætte:

Landbrug og gartneri m. m.:

Karle og daglejere:	Næstved: 1 ældre staldkarl m. m.
	Svendborg: 1 karl, kost og logi
	Haderslev: 4 landbrugsarbejdere, kost og logi
Fodermestre:	Rønne: 1 gift, kost og logi

Håndværk og industri:

Jordarbejdere, møbel- og bygningsindustri samt trævareindustri:

Billedskærere:	Skive: 1 til møbelfabrik i byen
Blikkenslagere:	Rønne: 1 (centralvarme), kost og logi
	Maribo: 1, kost
	Odense: 1, kost og logi, landet (rørlægger)
	Århus: 3
	Randers: 1 til byen, 1 til Grenå, kost og logi kan fås
	Thisted: .1, kost og logi.
	Ringkøbing: 1 til byen
	Haderslev: 1, kost og logi
Blikkenslagerlærlinge:	Charlottenlund: 2
Karetmagere:	Århus: 1, udenbys
Maskinsnedkere:	Thisted: 1
	Esbjerg: 2 til Bramminge, kost og logi
Malerlærlinge:	Charlottenlund: 1 skiltemagerlærling
Murersvende:	Næstved: 2
Møbelpolstrersvende:	København: 1 antal
	Esbjerg: 2 til Bramminge, kost og logi
	Haderslev: 2, kost og logi
Møbelsnedkere:	Næstved: 1
	Rønne: 1, kost og logi
	Ringkøbing: 5, heraf 2 til landet, 3 til byen
	Esbjerg: 2 til Bramminge, kost og logi
Sadelmagere:	Næstved: 2, kost og logi
	Maribo: 1 eller tapetserer
	Nakskov: 1
	Århus: 1, udenbys
	Randers: 1 (møbelpolstring), kost og logi kan fås
Tapetsererlærlinge:	Charlottenlund: 1 tapetserer- og dekoratørlærling
Tapetserersvende:	Næstved: 1
	Århus: 4
Tømrersvende:	Hillerød: 5 til Kyndby. Logi kan fås; gifte folk kan få lejlighed

Metalindustri:

Autolakerere:	Århus: 1
Elektrikere:	København: 1 antal
	Charlottenlund: 1
	Rønne: 5, kost og logi
	Fredericia: 1 til byen (uden kost og logi)
	Randers: 1, kost og logi kan skaffes (til landet)
	Ringkøbing: 1 til landet, kost og logi
Drejere:	Svendborg: 1, kost og logi
	Århus: 2 udenbys
Elektromekanikere:	Svendborg: 1, kost og logi
	Thisted: 1
Elektrosvejsere:	Slagelse: 1, kost og logi
Kedelsmede:	Århus: 1 antal til D.S.B.
Kleinsmede:	Århus: 1 antal til D.S.B.
Kleinsmedelærlinge:	Charlottenlund: 2
Kobbersmede:	Odense: 5, egen kost og logi
	Århus: 1 antal til D.S.B.
Maskinarbejdere:	København: 1 antal
	Charlottenlund: 1
	Hillerød: 60 til Helsingør (bænkearb., drejere og fræsere), kost og logi til 10 mand straks; 3 til Frederikssund (drejere), kost og logi kan fås; 6 til Kyndby (montering af kedelanlæg), kost og logi kan fås
	Odense: 3 smede- og maskinarbejdere til landet, kost og logi
	Fredericia: 1 antal maskinarbejdere, uden kost og logi
	Århus: 7 skruestikarbejdere
	Randers: 1 (drejer)
	Viborg: 1 drejer (maskinarb.)
Mekanikere:	Thisted: 1 auto
Montører:	Haderslev: 2 kølemontører (certificat, da livsstilling)
Rørlæggere:	Rønne: 1, sengetøj skal medbringes
Smede:	Haderslev: 1, kost og logi
	Odense: 1 grovsmed til landet, kost og logi
	Århus: 3, heraf 1 pladearbejder
	Ringkøbing: 1, grovsmed til landet, kost og logi, 1 beslagsmed til landet
	Esbjerg: 1 grovsmed til Vejen, kost og logi
	Haderslev: 3, kost og logi
Urmagerlærlinge:	Næstved: 1 (16 år)
Værktøjsmagere:	Charlottenlund: 2

Anden industriel virksomhed:

Arbejdsdrenge:	Charlottenlund: 4
	Odense: 3, egen kost og logi, Odense
Bagerlærlinge:	Charlottenlund: 2 konditorlærlinge
Bogtrykkere:	Århus: 2 udenbys
Bogtrykkerlærlinge:	Svendborg: 1 typograflærling
Fabriksarbejdersker:	Charlottenlund: 1
	Lyngby: 19, 2 damer til repassering
Glarmesterlærlinge:	Charlottenlund: 1 til København
Kurvemagere:	Århus: 1
Sammenlæggersker:	Lyngby: 2
Skomagere:	Lyngby: 1 (der kan lave træsko)
Skræderlærlinge:	Charlottenlund: 1
Skrædersvende:	Århus: 1

Slagtersvende:	Thisted: i kreaturslagter, kost og logi
Stenindustriarbejdere:	København: 10 granitstenhuggere til Neksø
	Rønne: 3 stenkløvere til Neksø, sengetøj skal niedbr.
Strygersker:	Lyngby: 2
Syersker:	København: 1 antal
	Lyngby: 56
Væversker:	Lyngby: 1

Handel og samfærdsel:

Handel og kontor :

Bude:	Charlottenlund: 2
Ekspeditricer:	Lyngby: 2 til lager
Handelslærlinge:	Charlottenlund: 1
Kontorpersonale:	København: 1 antal yngre kv. kontormedhjælpere
	Charlottenlund: 5 kv. kontormedhjælpere, heraf 1 til København og 1 til Glostrup
	Lyngby: 1 korrespondent, 1 kontordame
	Viborg: 1 kontordame til byen
Lagerarbejdersker:	Lyngby: 5
Repræsentanter:	Charlottenlund: 1 antal

Hotel og restauration:

Buffetdamer:	København: 2
Kogejomfruer:	København: 2
	Svendborg: 1, kost og logi
Kokkepiger:	Odense: 1 til landet, kost og logi
	Vejle: 1 til restauration, kost og logi, 1 til sanatorium, kost og logi
Køkkenpersonale:	København: 26 køkkenpiger, heraf 11 til plads med logi
	Charlottenlund: 1 køkkenarbejder, kv., til København
	Slagelse: 1 pige til restuaration, kost og logi
	Svendborg: 3 køkkenpiger, kost og logi
	Vejle: 2 køkkenpiger til restauration, kost og logi
	Århus: 1 hjælpepige, kost og logi, 1 køkkenpige, kost og logi
	Ålborg: 1 køkkenchef, mdl. eller kv.
	Thisted: 1 køkkenchef til hotel, kost og logi
	Skive: 1 køkkenpige til hotel i byen, kost og logi
Smørrebrødsjomfruer:	København: 1
	Slagelse: 1, Kost og logi
Stuepiger:	København: 2
	Svendborg: 1, kost og logi
	Vejle: 1 til restauration, kost og logi
	Århus: 1, kost og logi

Oplysninger om ledige pladser pr. 6. februar 1948, der ønskes besat ved andre kontorers hjælp, er ikke indgået fra amts-arbejdsanvisningskontorerne i Nykøbing P., Hjørring og Sønderborg.

sign. *Korsgaard.*

BILAG III

KRIGSMINISTERIET.

København, den 21/6 1945. A. 1846/2005.

Hermed 3 Bilag

Til Afdelinger m. fl.

I Tilslutning til de ved kundgørelse for hæren B. 25/1941 givne bestemmelser vedrørende det under forsvarsministerens foredragsudvalg henlagte særlige arbejde meddeles herved, at premierløjtnant R. M. Larsen ved 18. bataillon, for tiden til tjeneste ved forsvarsministerens foredragsudvalg, og løjtnant af reserven E. E. Sivertsen ved 1. artilleriafdeling, for tiden tjenstgørende ved generalkommandoen, stilles til rådighed for henholdsvis sjællandske division og jydske division som delegerede fra forsvarsministerens foredragsudvalg (premierløjtnant Larsen dog med bibeholdelse af havende kontorlokaler, Vester Voldgade 117, V. telefon palæ 9612-15) i anledning af tilrettelæggelsen og udførelsen af de under foredragsudvalget og garnisonskommandanterne henhørende arbejder af omhandlede art.

De nævnte officerer er til hjælp for divisioner, regimenter, afdelinger, garnisonskommandanter, skolechefer m. fl. ved samtlige med arbejdets gennemførelse forbundne arrangementer og tilvejebringer selv eller rekvirerer direkte fra hovedkontoret nødvendig assistance, herunder kunstnere, foredragsholdere m. fl. samt foretager fornøden afregning direkte eller gennem hovedkontoret.

Der påregnes af vedkommende division stillet automobil til rådighed for vedkommende officer i fornødent omfang.

Det er ministeriets ønske i videst muligt omfang at søge givet mandskabet (særligt det genindkaldte mandskab) passende beskæftigelse og underholdning i fritiden samt at give dem lejlighed til at deltage i den pågældende egns eller bys liv m. v., hvilket særlig må anses for påkrævet, hvor mandskabet under udførelse af bevogtningsopgaver måtte blive forlagt til købstæder eller sognekommuner. Bestræbelserne må rettes på

at hjælpe til at beskæftige de værnepligtige i fritiden på en måde, der kan komme dem selv og samfundet til gode,

at give dem underholdning og fornøjelser m. m., der er i overensstemmelse med en moderne og sund ungdoms behov samt

at faa dem optaget i byens eller sognets liv.

For i størst muligt omfang at inddrage også de værnepligtige selv i hele arbejdet bør et kraftigt initiativ til sagens løsning søges fremkaldt hos disse. I dette øjemed lader afdelingschefer, chefer for detacherede enheder m. fl. nedsætte et *„fritidsudvalg“,* valgt af mandskabet ved de forskellige underafdelinger med en af udvalget selv udpeget formand m. v. Dette udvalg, der arbejder selvstændigt og ud fra eget initiativ, henvender sig i alle tilfælde, hvor der ønskes økonomisk eller anden bistand fra vedkommende afdeling m. fl. eller forsvarsministerens foredragsudvalg til den af vedkommende afdeling dertil udpegede officer, der på een gang danner bindeled mellem fritidsudvalg og vedkommende militære mynighed (afdeling, regiment eller garnisonskommandant) og tillige fører tilsyn med det fra foredragsudvalget udlånte inventar, instrumenter, radioapparater og andet materiel og iøvrigt til stadighed holdes underrettet om og følger udvalgets planer og arbejde samt yder dette bistand og vejledning.

I overensstemmelse med ovenstående kunne ministeriet eksempelvis ønske følgende opgaver taget op indenfor afdelinger, regimenter, garnisoner m. f 1.:

1. *Deltagelse i egnens kulturelle liv,* det vil sige deltagelse i møder, sammenkomster, festligheder m. v. således, at der skabes nøje samhørighed mellem den civile befolkning og hærens mandskab.

2. *Undervisning.*
   a. Undervisning, f. eks. i historie, samfundslære, dansk litteratur, erhvervsgeografi, kemi, fysik.
   b. Kursusundervisning: skriftlig dansk, regning, eventuelt et fremmed sprog.
   c. Praktiske fag: sløjd og husflid. Ved regimenter (i garnisoner), der råder over egne som lærere i husflid og sløjd uddannede befalingsmænd og lign., påregnes denne uddannelse givet som hidtil.
   d. Særundervisning: studiekredsarbejde for den dygtigste del af mandskabet, bibliotekskundskab.

   Disse former kan og bør selvfølgelig kombineres efter behovet og lærernes skøn. Lærerne kan kæde ekskursioner (se nedenfor) til deres undervisning.

   Nødvendigt undervisningsmateriale anskaffes ved køb. Leje af lokaler samt disses forsyning med lys og varme betales. Vedrørende bogudlån se desuden pkt. 7.

   Arbejdet påregnes for saa vidt angår undervisning m. v., etableret dels ved at udnytte egnede kræfter blandt de værnepligtige selv, dels ved at lade amtsskolekonsulenterne udpege egnede lærere, der i samarbejde med garnisonskommandanterne, regimentscheferne, afdelingscheferne, de lokale chefer og fritidsudvalgene tilrettelægger opgavernes gennemførelse. Disse lærere får derefter (jfr. hoslagte bilag) en instruktion, der nærmere angiver retningslinierne for deres virksomhed. Til vejledning vedlægges genpart af timeplan for G.H.R.'s beredskabsmotoreskadron 1939.[1])

3. *Afholdelse af foredrag*
   af belærende og underholdende art, evt. i forbindelse med vandreudstillinger af forskellig art.

4. *Forevisning af film.*
   Smalfilm til fremførelse i kaserner, soldaterhjem, lokale forsamlingshuse m. v.
   Bredfilm til stationære biografteatre omfattende:
   a. Folk og Værn film,
   b. belærende, oplysende og underholdende film,
   c. film til brug ved den militære uddannelse.

5. *Radioudsendelser* iværksat af forsvarsministerens foredragsudvalg med speciel blik på det tjenstgørende mandskab.
   Udlån af radioapparater til samlingsstuer m. m. som hidtil, således at hver samlingsstue efterhånden får sit apparat.

6. *Anskaffelse af aviser og tidsskrifter* til samlingsstuer m. m., herunder enkelte udenlandske (specielt nordiske) i de tilfælde, hvor behovet ikke er dækket gennem anskaffelse andetsteds fra.

7. *Biblioteksvæsenet.*
   Samarbejde med lokale biblioteker med henblik på bogudlån og bistand til selvstudium, jfr. kundgørelse for hæren B. 12/1941 vedrørende kautionserklæring i anledning af det vpl. mandskabs lån af bøger fra folkebiblioteker. løvrigt henvises til hoslagte artikel af „Folk og Værn" januar 1943.[1])

8. *Sport.*
   a. Deltagelse i arrangement af sportsstævner (såvel militære som civil-militære).
   b. Samarbejde mellem de militære styrker og civile sportsforeninger. Optagelse af mandskab i de civile foreninger.

[1]) Her udeladt.

c. Anskaffelse af sportsrekvisitter, hvor sådanne ikke allerede forefindes eller tilvejebringes ved afdelinger m. fl.'s foranstaltning.
d. Udsættelse af præmier.

10. *Underholdning.*
Belærende, oplysende og underholdende af lødig art givet ved:
a. Kunstnere, ensembler m. m., engageret og tilrettelagt med bistand af den ved divisionerne værende officer fra forsvarsministerens foredragsudvalg.
b. Kunstnere, ensembler, udsendt af forsvarsministerens foredragsudvalg. (Turné-udsendelse).

11. *Ekskursioner* (jfr. desuden pkt. 2) til arkæologiske, historiske og geologiske egne, mindesmærker, erhvervsbesøg, musæumsbesøg m. m. under ledelse af lokale lærerkræfter eller dertil egnede befalingsmænd.

12. Deltagelse i arrangement af *forældre f est er* og *sammenkomster* mellem garnisonen og befolkningen i samarbejde med soldaterforeninger, de lokale myndigheder, foreninger m. m.

13. *Anskaffelse af billeder til samlingsstuer* m. m. Indrettelse af samlingsstue for udlagte bevogtningsstyrker, f. eks. i skolelokaliteter o. lign.

Fra forsvarsministerens foredragsudvalg vil der fra tid til anden tilgå garnisoner m. fl. meddelelse om, hvilke underholdningsensembler, film, foredragsholdere m. m., der haves til rådighed. løvrigt henvises man til at fremføre ønsker for foredragsudvalget (dettes repræsenanter ved divisioner, regimenter, afdelinger m. fl.).

Det hele her omhandlede arbejde bør også omfatte det tjenstgørende personel af modstandsbevægelsen efter nærmere direkte aftale med vedkommende regionschef, amtsleder, byleder, afsnitsleder m. v.

De til arbejdets gennemførelse nødvendige midler anvises af (rekvireres hos) forsvarsministerens foredragsudvalg.

Ole Bjørn Kraft.

UNDERBILAG TIL BILAG III

Bilag nr. 1 til krigsministeriets skrivelse A 1846/2005 af 21/6 1945.

Vejledning for lærere.

Da De så venligt har påtaget Dem at drage omsorg for soldaterne i Deres distrikt, vil vi meget gerne have lov til at fremsætte nogle bemærkninger, der dog ikke på nogen måde må opfattes som direktiver, der skal følges, da man netop i høj grad ønsker at stille Dem frit med hensyn til det initiativ, De vil udfolde for at undervise soldaterne og drage dem ind i egnens sociale og kulturelle liv.

Det står Dem frit for at tilrettelægge Deres undervisning som en fri undervisning med emner fra historien, den danske litteratur, samfundslæren, erhvervsgeografien, dagliglivets kemi og fysik, Danmarks geografi m. v. — eller som et kursus i skriftlig dansk og regning, eventuelt et fremmedsprog, hvis De ikke foretrækker at kombinere den frie undervisning med den kursusmæssige. Det står Dem også frit for at ordne studiekredsarbejdet for de dygtigste af mandskabet, undervise i sløjd eller husflid og orientere i biblioteket og dets anvendelse.

Det står Dem endvidere frit for at anvende den undervisningsmetode, De skønner giver bedst udbytte.

Er De ikke fortrolig med soldatermentaliteten, må vi dog gøre Dem opmærksom på, at De ikke kan forvente sikre kundskaber i historie, geografi og dansk litteratur, ligesaavel som mandskabet ikke er vant til at høre foredrag, hvorfor foredragsformen altid bør anvendes med forsigtighed.

Hvordan De end anvender undervisningstiden, vil De glæde mandskabet ved fra tid til anden at gennemgå danske digteres liv og arbejder og oplæse prøver af deres digtning ligesåvel som ved at gennemgå afsnit af samfundslæren.

Ønsker De at undervise i skriftlig dansk og regning, vil De rimeligvis blive nødt til at drive holdundervisning over områder fra folkeskolens ældste klasser til aftenskolens pensa. løvrigt kan De med held anlægge samme synspunkter på mandskabet, som De anlægger på en aftenskoles brogede elevflok.

Der vil blive sat stor pris på, om De udover det; rent undervisningsmæssige kan tage Dem af mandskabet og efter aftale med dets chef drage det ind i egnens sociale og kulturelle liv for eksempel ved at skaffe det adgang til foredrag og møder i forskellige foreninger, skabe kontakt mellem de enkelte soldater og befolkningen og føre dem ind i egnens sportsliv.

De med undervisningen forbundne udgifter afholdes af vedkommende militære afdeling.